

Baas in eigen teelbal?

De mannenpil in Vlaanderen tussen 1970
en 2005

Marianne Moors (student)

Masterproef aangeboden binnen de opleiding
master in de Geschiedenis

Promotor: prof. dr. Kaat Wils (promotor)

Academiejaar 2022-2023

126140 tekens

Ik verklaar me akkoord met de code of conduct van de faculteit Letteren voor geloofwaardig auteurschap.

Inhoudsopgave

Inleiding	3
<i>Theoretische en conceptuele kaders</i>	9
<i>Bronnencorpus en methode</i>	11
<i>Opstelling</i>	13
Hoofdstuk 1: Was er plaats voor de mannenpil?	15
<i>Feminisme in Vlaanderen</i>	17
<i>Women's Health Movement in Vlaanderen en de mannenpil</i>	22
De Grote Kuis	23
Schoppenvrouw.....	25
Lilith.....	26
<i>Mannenbeweging: casus Ont-MANtel</i>	30
<i>Belgische Federatie voor Gezinsplanning en Seksuele Opvoeding</i>	33
<i>Conclusie</i>	42
Hoofdstuk 2: Media en anticonceptie voor mannen	44
<i>Algemene bevindingen</i>	46
<i>Hegemoniale mannelijkheid en de mannenpil</i>	48
<i>De zorgzame man</i>	52
<i>De bedrogen man</i>	54
<i>De andere mannenpil</i>	59
<i>Conclusie</i>	59
Besluit	61
Bibliografie	65
<i>Bronnen</i>	65
Archivalische bronnen	65
Kranten en periodieken	65
Monografie.....	66
<i>Secondaire literatuur</i>	66
<i>Digitale informatie</i>	70
Samenvatting	71

Dankwoord

Mijn thesis is niet op zichzelf tot stand gekomen. Het schrijven was een proces waarbij vele mensen waren betrokken. Zonder de bijdrages van anderen had deze thesis louter een stapel wit papier geweest.

Allereerst wil ik mijn promotor prof. dr. Kaat Wils bedanken die mij, ondanks het uitdagende onderwerp, heeft geholpen. Haar vele aanbevelingen en goede feedback hebben mij een grote stap vooruitgeholpen bij het schrijven van mijn thesis. Daarnaast wil ik graag de archivarissen van AVG-Carhif, Amsab en RoSa bedanken voor het aanbevelen en het klaarleggen van bronmateriaal.

Ook zou ik nog graag mijn vrienden en familie bedanken. Zonder hen had ik niet de nodige afleiding gehad om mijn thesis tot een goed eind te brengen. In het bijzonder zou ik nog graag mijn vriend Filip bedanken, die ondanks zijn eigen thesis, mij vaak heeft geholpen de moed niet te verliezen. Daarnaast heeft hij een groot deel van zijn vakantie opgeofferd om mijn thesis na te lezen en te verbeteren.

Inleiding

In februari verscheen er een artikel in *Nature Communications* – een open acces tijdschrift dat een brede waaier aan natuurwetenschappelijke artikels publiceert – over een nieuwe doorbraak in het onderzoek naar een mannenpil. Het onderzoek gaat om een pil zonder hormonen die mannen een uur voor seksueel contact zouden kunnen innemen. Die pil zou vervolgens de zaadcellen tijdelijk immobiel maken, waardoor de kans op een zwangerschap bijna tot nul zou worden herleid.¹ Dat onderzoek vond weerklank in verschillende Vlaamse kranten. Zo verscheen er op het online nieuws platform van de VRT een artikel met als titel “Nieuwe pil maakt zaadcellen tijdelijk verlamd: nu echt een stap dichterbij anticonceptie voor mannen?” Het gebruik van “nu echt een stap” alludeert op de vele eerdere pogingen die tot niets hebben geleid. De auteur van het artikel haalde zelf aan dat er “de voorbije jaren” al meermaals onderzoeken stop werden gezet.² De zoektocht naar een mannenpil is dan ook al langer bezig. Het gaat niet langer om jaren, maar om decennia. De resultaten van de eerste klinische studie – die het expliciete doel had om een anticonceptiemiddel voor mannen te ontwikkelen – werden in 1972 gepubliceerd. De afgelopen 50 jaar zijn er meermaals hoopvolle artikels, zoals die van VRT, verschenen over de zoektocht naar de mannenpil. Tot hiertoe werden de experimenten vaak in stilte beëindigd.³

Tot op heden is er nog geen contraceptief voor mannen op de markt verschenen gelijkaardig aan de pil of het spiraaltje voor vrouwen. Mannen kunnen enkel een beroep doen op het condoom of de vasectomie, een sterilisatie die door de permanentie van de ingreep niet snel wordt ondernomen. Dit terwijl de contraceptieve markt voor vrouwen vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw is ontploft. Door de eenzijdige uitbreiding van de contraceptieve markt werd anticonceptie steeds meer tot het domein van de vrouw gerekend. De verantwoordelijkheid tot het voorkomen van een ongewenste zwangerschap evolueerde tot een vrouwenkwestie. Toch werd er de afgelopen 50 jaar onderzoek ondernomen om die eenzijdigheid tegen te gaan. De budgetten voor de zoektocht naar de mannenpil waren echter een stuk beperkter dan bij de uitdijende contraceptieve markt voor vrouwen. Gemiddeld werd er in de jaren 90 acht procent van het totale budget voor onderzoek naar nieuwe contraceptiva

¹ “Aims & Scope”, *Nature Communications*, geraadpleegd op 24 mei 2023, <https://www.nature.com/ncomms/aims>; Melanie Balbach et al., ‘On-demand male contraception via acute inhibition of soluble adenylyl cyclase’, *nature communications* 14, no 637 (2023): p 1-12.

² Kathleen Heylen, “Nieuwe pil maakt zaadcellen tijdelijk verlamd: nu echt een stap dichterbij anticonceptie voor mannen?”, VRT NWS, 15 februari 2023, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2023/02/15/opnieuw-stap-dichterbij-anticonceptiepil-voor-mannen/>.

³ Nelly Oudshoorn, *The Male Pill: A Biography of a Technology in the Making* (Durham: Duke University Press, 2003), 6, 88.

besteed aan de mannenpil. Er werd dus wel onderzoek gedaan, het was alleen proportioneel minder.⁴

Wie waren de vragende partijen voor zo'n mannenpil? Hoe komt het dat er na 50 jaar onderzoek nog geen anticonceptie voor mannen op de markt is gekomen? De mannenpil is nog niet onder de loep genomen door historici. De literatuur komt voornamelijk uit sociologische hoek. Een baanbrekend – en bijna het enige – werk dat hierover is geschreven komt van de hand van Nelly Oudshoorn. Zij is een sociologe die gespecialiseerd is in *science and technology studies*. Oudshoorn benadrukt in haar boek *The Male Pill: A Biography of a Technology in the Making* (2003) dat innovatie binnen de wetenschappelijke wereld – in dit geval een contraceptief voor mannen – niet louter van wetenschappers zelf afkomstig was, maar dat politici en sociale bewegingen het startschot gaven voor die poging tot innovatie. Bij de mannenpil was het volgens Oudshoorn namelijk zo dat niet de reproductieve wetenschappers of de mannen zelf, maar wel vanaf de jaren 1970 politieke leiders van China en India en feministen in het westen de nood voor een mannenpil uitdrukten. De politieke leiders van China en India wilden een mannenpil om de overbevolking een halt toe te roepen. Voor feministen rees die vraag vanuit een ongenoegen met de beschikbare anticonceptiemiddelen zoals de hormonale anticonceptiepil. Die bracht een lijst aan bijwerkingen, desinformatie en risico's met zich mee. Feministen vonden dat vrouwen die (mogelijke) risico's niet alleen moesten dragen. De ontwikkeling van een mannenpil zou ervoor zorgen dat de gevaren en bijwerkingen die bij hormonale anticonceptie kwamen kijken niet alleen door vrouwen, maar ook door hun partner gedragen konden worden. Daarnaast zou mannelijke anticonceptie ook zorgen dat mannen meer verantwoordelijkheid konden opnemen voor hun eigen seksuele gedrag en meer engagement zouden tonen binnen familieplanning.⁵

De feministen waar Oudshoorn naar verwijst waren voornamelijk vrouwen uit de *women's health movement*. Dat was een westerse beweging van vrouwen die vanaf de jaren 60 hun ongenoegen begonnen uit te drukken tegen de medische wereld. Ze vonden dat de behandelingen en de definities van gezondheid en ziekte te hard door mannen waren gedefinieerd. Ze hadden het gevoel dat er te weinig naar hen werd geluisterd en dat ze de autonomie over hun eigen lichaam verloren waren aan de medische wetenschap. Grote schandalen waar kritiek op werd geuit waren bijvoorbeeld de controversiële prikpil *Depo-provera* en het gevaarlijke spiraaltje *Dalkon Shield*. Daarnaast werd er ook kritiek geuit op

⁴ Oudshoorn, *The Male Pill*, 6, 14.

⁵ Oudshoorn, *The Male Pill*, 21-22; "Background", Nelly Oudshoorn, geraadpleegd op 25 mei 2023, http://nellyoudshoorn.nl/?page_id=4.

dokters die anticonceptiemiddelen zoals de pil voorschreven zonder duidelijk te maken wat de bijwerkingen waren. Daarnaast deden dokters volgens de feministen te weinig moeite om samen met patiëntes, die ontevreden waren met hun contraceptief, op zoek te gaan naar alternatieven die de vrouwen beter zouden liggen. De bekendste feministe uit die beweging in de Verenigde Staten was Barbara Seaman. Zij was voornamelijk bekend geworden met haar boek *The Doctors' Case Against the Pill* (1969). Hierin beschreef ze de gevaarlijke bijwerkingen – zoals bloedklonters, depressies en hartaanvallen – van de contraceptieve pil, waarvan vrouwen niet op de hoogte werden gebracht, maar die wel bekend waren bij de farmaceutische bedrijven en de *Food and Drug Administration*, een organisatie in de Verenigde Staten die onder andere bevoegd is voor het goed- of afkeuren van medicijnen. Volgens Seaman werden vrouwen over gevaarlijke bijwerkingen vaak niet ingelicht om de winsten van de bedrijven te beschermen. Haar werk was gebaseerd op de ervaringen van vrouwen die haar hadden gecontacteerd en niet op medische expertise. Uitgaan van getuigenissen in plaats te vertrekken van medische kennis, was een veelvoorkomende praktijk bij feministen die opkwamen voor de gezondheid van vrouwen.⁶

Waarom is er tot hiertoe nog geen mannenpil op de markt verschenen? Volgens Oudshoorn had dat voor een deel te maken met institutionele redenen. Allereerst was er de onderontwikkeling van de andrologie, ook wel het broertje van de gynaecologie genoemd. Andrologen zijn artsen die zich hebben gespecialiseerd in de werking van de reproductieve organen van mannen.⁷ De discipline andrologie is pas geïnstitutionaliseerd in de jaren 60. Volgens sociologe Rene Almeling is andrologie in de jaren 60 als serieuze discipline gelanceerd kunnen worden onder meer omdat de natuurlijkheid van gendernormen en reproductie in vraag werden gesteld. Dat maakte het volgens Almeling mogelijk om voortaan mannen en reproductie in één adem te noemen.⁸ Desalniettemin zorgde die late ontwikkeling er wel voor dat er lange tijd weinig kennis was over de werking van de reproductieve organen van mannen. Dus ook kennis over hoe die vruchtbare organen stilgelegd konden worden, bleef onderontwikkeld. Een tweede reden is de desinteresse vanuit de farmaceutische industrie. In tegenstelling tot de hormonale anticonceptiepil voor vrouwen, bevond het onderzoek naar de mannenpil zich

⁶ Wendy Kline, *Bodies of Knowledge: Sexuality, Reproduction, and the Women's Health in the Second Wave* (Chicago: University of Chicago Press, 2010), 11, 97-112; Nancy Tuana, 'The speculum of ignorance: The Women's Health Movement and Epistemologies of Ignorance', *Hypathia* 21, no 3 (2006): 1-2, 9.

⁷ Oudshoorn, *The Male Pill*, 26.

⁸ Rene Almeling, *GUYnecology: The Missing Science of Men's Reproductive Health* (Oakland: University of California Press, 2020), 33, 53, 60.

voornamelijk in de schoot van de Wereldgezondheidsorganisatie, universiteiten en non-gouvernementele organisaties.⁹

Voor Oudshoorn is een andere verklaring terug te vinden bij de maatschappij zelf. Hoe werd een mannenpil gekaderd? Zouden mannen dat wel willen nemen? Volgens Oudshoorn vormde ‘hegemonic masculinity’ een struikelblok om de mannenpil te kunnen realiseren. Binnen dat concept, dat ik later nog dieper ga toelichten, zijn er twee elementen waardoor de mannenpil niet zomaar geaccepteerd zou worden door mannen. Allereerst was anticonceptie in de tweede helft van de twintigste eeuw een vrouwenzaak geworden. Hierdoor werd anticonceptie steeds minder een taak dat tot het takenpakket van de man hoorde. Ten tweede waren de vruchtbaarheid en de seksualiteit van de man onlosmakelijk verbonden met elkaar.¹⁰ Bij die seksualiteit hoorde overigens ook een hoog libido en potentie, twee seksuele functies die wel eens in gedrang konden komen door de mannenpil. De hormonen die verantwoordelijk zijn voor het stilleggen van de spermatogenese, interfereren ook met de normale werking van het mannelijk geslachtsorgaan. Die hormonen kunnen impotentie veroorzaken en het libido verlagen. Onderzoekers in het veld van de hormonale mannenpil werkten daarom al vanaf de jaren 70 met een combinatie van een contraceptief hormoon – zoals progesteron – en testosteron, een androgeen dat de normale werking van het mannelijk geslachtsorgaan moest garanderen. Toch was de link gelegd tussen de mannenpil en een laag libido. Als onderzoekers naar leken toe communiceerden over de stand van zaken expliciteerden ze keer op keer dat het niets zou afdoen aan de seksuele functies van de man.¹¹ Een tweede moeilijkheid voor onderzoekers was de omkadering. Wie zou de mannenpil nemen? Familieplanning organisaties en onderzoekers schoven de zorgzame man naar voor, een monogame heteroseksuele man die een mannenpil overweegt om zijn partner te verlichten.¹²

De pers had hier ook een rol in. Oudshoorn beargumenteerde namelijk dat de pers de aanvaardbaarheid van de mannenpil mee heeft bepaald. Journalisten benadrukten volgens haar analyse de incompatibiliteit met het mannelijke gender. De mannenpil was zeker niet de eerste keer dat journalisten zich met contraceptiva bezighielden. *De women’s health organisation* heeft bijvoorbeeld via de media de gevaren van hormonale contraceptie proberen te

⁹ Donna J. Durcker, *Contraception: a concise history* (Cambridge: MIT press, 2020), p 39; Oudshoorn, *The Male Pill*, 52.

¹⁰ Oudshoorn, *The Male Pill*, 16.

¹¹ Oudshoorn, *The Male Pill*, 107; Marcia C. Inhorn and Tine Tjørnhøj-Thomsen, ‘Introduction: The Second Sex in Reproduction? Men Sexuality and Masculinity’, *Reconceiving the Second Sex: Men, Masculinity, and Reproduction* onder de redactie van Marcia C. Inhorn (New York: Berghahn Books, 2009): 4-5.

¹² Oudshoorn, *The Male Pill*, 107, 195, 207-208.

verspreiden.¹³ Een ander voorbeeld is de uitbraak van de ‘pilpaniek’ in 1995 in het Verenigd Koninkrijk. Hierbij was er na een statement van *Committee on Safety of Medicine* paniek ontstaan over een verhoogde kans op bloedklonters (30 op 100 000 in plaats van 15 op 100 000) bij derde generatie pillen. Kranten uit Engeland hadden de pilpaniek uitvergroot en een aantal vrouwen stopten met het nemen van hun pil. Het gevolg hiervan was een lichte stijging in het aantal abortussen.¹⁴ Niettemin gingen de meeste artikels over contraceptiva voor vrouwen eerder over gevaren, terwijl dat de onbestaande mannenpil veelal werd gekaderd als iets dat niet strookte met mannelijkheid.¹⁵

Buiten het baanbrekende werk van Nelly Oudshoorn is er nog maar weinig secundaire literatuur verschenen over de mannenpil. De secundaire literatuur die erover verschenen is, is vaak opgesteld door sociale wetenschappers, eerder dan historici. Toch heeft het onderwerp – vanuit de analyse van Oudshoorn – veel raakvlakken met onderzoeksvelden waarin historici een prominente plaats innemen. Het valt bijvoorbeeld binnen de medische geschiedenis, maar ook binnen de geschiedenis van het feminisme.

Ik zou graag een eerste poging ondernemen om de geschiedenis van de mannenpil in Vlaanderen te onderzoeken. Mijn onderzoeksvraag luidt: hoe werd er gekeken naar de mannenpil in Vlaanderen tussen 1970 en 2005? Ik ga kijken naar de plaats van de mannenpil in de vrouwen- en mannenbeweging, de centra voor geboorteregeling en de media. Hoe schetsten de drie takken de eventuele potentiële gebruiker van de mannenpil? Hierbij ga ik analyseren of er binnen de vrouwenbeweging gelijkaardige ideeën heersten als in de Amerikaanse *women’s health movement*. Bij de centra van geboorteregeling ga ik kijken hoe zij mannen aanmoedigden om te participeren in familieplanning. Hierbij ga ik ook analyseren of zij wilden dat er een mannenpil kwam. Bij de media richt ik mij vooral op de constructie van de potentiële gebruiker door journalisten.

Vlaanderen is een interessante regio voor dit soort onderzoek. Allereerst waren er in de jaren 90 aan de Universiteit Gent experimenten met de mannenpil.¹⁶ Ten tweede vormden de (volledige) legalisatie van anticonceptie (1973) en abortus (1990) in België twee belangrijke standpunten van de vrouwenbeweging. De strijd voor de legalisering van abortus was afgelopen in 1990, wat in vergelijking met buurlanden Engeland (1967) en Nederland (1984) redelijk laat

¹³ Oudshoorn, *The Male Pill*, 207.

¹⁴ Darren Shickle, ““On a supposed right to lie [to the public] from benevolent motives” communicating health risks to the public”, *Medicine, health care and philosophy* 3, no 3 (2000): 244-245.

¹⁵ Oudshoorn, *The Male Pill*, 207.

¹⁶ Sint-Martens-Latem, Privé-archief Frank Comhaire, BATT project: development of a male contraceptive, 8 juli 1998.

was. Hierdoor bleven die standpunten een lange tijd hoog op de agenda staan.¹⁷ Daarom wil ik kijken ik of er überhaupt over de mannenpil werd nagedacht. Voor 1970 als startjaar van het onderzoek heb ik gekozen omdat het door de literatuur wordt gezien als het begin van de tweede feministische golf. Het eindjaar 2005 heb ik gekozen uit praktische overwegingen in verband met mijn bronnencorpus.

Ik hoop met mijn onderzoek de gelijkenissen met de *women's health movement* in de Verenigde Staten bloot te leggen. Daarnaast hoop ik met mijn focus op de mannenbeweging gedeeltelijk een antwoord te vinden op wat mannen zelf wilden. Die vraag is in de literatuur nog maar weinig behandeld. Ik focus niet op de medische kant van het verhaal.

Mijn onderzoek bevindt zich binnen verschillende onderzoeksvelden. Het bevindt zich binnen de geschiedenis van het feminisme, in het bijzonder *de women's health movement*. Daarnaast situeert het onderzoek zich binnen de geschiedenis van de anticonceptie. Verder is het onderzoek ingebed in het onderzoeksveld van de gendergeschiedenis, meer specifiek mannenstudies. Als laatste kan het ook onder de noemer van mediageschiedenis geplaatst worden. Dat zijn tevens allemaal onderzoeksvelden die niet alleen door geschiedkundigen worden bemand. Veel van het onderzoek, in bijzonder de mannenstudies, zijn voornamelijk voer voor onderzoek binnen de sociale wetenschappen.

De *women's health movement* in Vlaanderen is nog maar weinig belicht. Een uitzondering op deze lacune is de thesis van Antje van Kerckhove over de kennisverspreiding van DES in België. DES was een schadelijk hormoon dat eind jaren 1940 en begin jaren 1950 werd voorgeschreven aan zwangere vrouwen om miskramen te voorkomen. Prenatale blootstelling aan DES zorgde voor verschillende problemen zoals een zeldzame vagina kanker en onvruchtbaarheid. Zij toonde aan dat er in België geen duidelijke samenwerking was tussen DES slachtoffers en feministen. Terwijl dat in de Verenigde Staten wel het geval was.¹⁸

Binnen de geschiedenis van anticonceptie is er maar geringe aandacht voor de mannenpil of mannelijk anticonceptie. Behalve in het boek van Oudshoorn, wijden auteurs van overzichtswerken soms een kort stukjes. Verder dan het vermelden dat er in het verleden al onderzoek is gebeurd gaat dat vaak niet. Een voorbeeld daarvan is het werk *Vlaanderen Vrijt! 50 jaar seks in Vlaanderen*.¹⁹

¹⁷ Lieve Blancquaert, Ria Goris en Wim Trommelmans, *Vlaanderen Vrijt! 50 jaar seks in Vlaanderen* (Leuven: Van Halewyck, 2006), 64.

¹⁸ Antje van Kerckhove, 'Slachtoffers van onwetendheid De kennisverspreiding van het DES-hormoon in België sinds 1971' (onuitgegeven masterproef: KU Leuven, 2021), 4-5, 26-27.

¹⁹ Blancquaert, Goris en Trommelmans, 55.

Masculinity studies is dan weer een onderzoeksveld waar historici zich maar weinig in begeven. Het wordt voornamelijk ‘bewoond’ door sociologen en antropologen. Toch hebben zich al een aantal historici gewaagd in dit onderzoeksveld. Hierbij lag de focus echter nog niet vaak op mannelijkheid en de complexe relatie met vruchtbaarheid, iets wat ik wel tracht te doen. Dat laatste is echter een algemene lacune in het onderzoeksveld. De focus van onderzoekers ging veelal uit naar seksualiteit en niet naar reproductie.²⁰ Een uitzondering hierop is het boek van Tine Claes, waarin zij kort de moeilijke relatie van onvruchtbaarheid en de mannelijke identiteit aankaart.²¹

Theoretische en conceptuele kaders

Aangezien het onderzoek naar de mannenpil zich tot hiertoe bevond in voornamelijk alternatieve wetenschapsnetwerken en de vraag vertrokken is vanuit een sociale beweging, kan het concept *Undone Science* zich lenen voor deze analyse. Voor mijn analyse maak ik gebruik van het artikel *Undone Science: Charting social movement and civil society challenges to research agenda setting*. Met dit artikel hebben de auteurs geprobeerd een handleiding te creëren met de belangrijkste literatuur en voorbeelden van het concept. Concreet is *Undone Science* een onderdeel van de sociologie en meer bepaald van de *ignorance studies*. In plaats van te onderzoeken hoe bepaalde kennis tot stand is gekomen, focussen onderzoekers in het veld van de *ignorance studies* juist op de redenen waarom kennis niet tot stand komt, of geen resultaten oplevert. In het geval van *Undone Science* gaat het specifiek om ‘niet kennis’ waar sociale bewegingen en organisaties naar vragen en die hen vooruit zou helpen. De onderzoeksvelden waar meer onderzoek gevraagd wordt, zijn vaak gekenmerkt door te weinig financiering, onvolledigheid of desinteresse.²² Mijn focus ligt echter niet op de institutionele moeilijkheden die wetenschappers ervaren bij het ontwikkelen van de mannenpil, maar wel op de identificatie van de afwezigheid van de mannenpil en de vraag om deze te ontwikkelen.

Hiervoor maak ik nog gebruik van een ander artikel binnen de *ignorance studies* dat specifiek gaat over de *women’s health movement*. In het artikel *The speculum of ignorance: The women’s health movement and epistemologies of ignorance* beargumenteerde Nancy Tuana dat de *women’s health movement* naast een bevrijdende beweging ook als een ‘epistemologische verzetsbeweging’ kon gezien worden. Volgens Tuana was een cruciaal onderdeel van die

²⁰ Rene Almeling, ‘Reproduction’, *Annual Review of Sociology* 41, no 1 (2015): 429.

²¹ Tine Claes, *Zaad zonder naam: Een biografie van de spermabank*, (Tielt: Lannoo, 2022), 89-90.

²² Scott Frickel et al., ‘Undone Science: Charting Social Movement and Civil Society Challenges to Research Agenda Setting’, *Science, Technology & Human Values* 35, no 4 (2010): 444-473.

beweging het aantonen van blinde vlekken in onderzoeksvelden die de kennis over de gezondheid van vrouwen vooruit kon helpen. In haar artikel haalde ze voorbeelden aan van gezondheidsfeministen die plaatsen van onwetendheid aanduiden. Tuana beargumenteerde dat wetenschappers in het geval van de mannenpil wel op de hoogte waren van de blinde vlek in de reproductieve studies, maar dat diegene die verantwoordelijk waren om de ‘research agenda’ op te stellen en te financieren niet geneigd waren om die blinde vlek op te lossen. Daarom dat zij de niet-productie van kennis over de mannenpil schetste als een onwetendheid waar onderzoekers wel van op de hoogte waren, maar waar ze ook niets aan wilden veranderen (“knowing that we do not know, but not caring to know”). Zij haalde tevens voorbeelden aan van feministen uit de *women’s health movement* die zich afvroegen waar de mannenpil bleef.²³ Ik volg hierbij haar redenering en ga kijken of er op een gelijkaardige manier werd gevraagd naar de mannenpil in Vlaanderen. Op welke manier komt de mannenpil naar voor in mijn bronnen? Werd daarbij de mannenpil ook als een middel gezien voor de verdere bevrijding van de vrouw? Of stonden Vlaamse feministen er toch eerder argwanend tegen over?

Zoals ik hierboven al kort aanhaalde gaf Oudshoorn de moeilijke relatie weer tussen anticonceptie en hegemoniale mannelijkheid. Maar wat is hegemoniale mannelijkheid? Hegemoniale mannelijkheid is een vorm van mannelijkheid die dominant is in een bepaalde context. Het werd voor het eerst gedefinieerd door Raewyn Connel. Zij maakte gebruik van het concept hegemonie dat uiteen was gezet door Antonio Gramsci. Met het concept hegemonie wees Gramsci erop dat macht niet enkel geconsolideerd wordt door geweld, maar grotendeels door een vrijwillige instemming van een grote groep. Hegemoniale mannelijkheid duidt op het idee dat er niet één mannelijkheid is, maar meerdere mannelijkheden. De hegemonie wordt geconstrueerd doordat er één mannelijkheid dient als referentiekader voor de gehele maatschappij. Uit de theorie volgt dat er dus niet één homogeen mannelijk blok bestaat, maar dat er meerdere mannelijkheden bestaan die een bepaald hiërarchie volgen. Er zijn daarnaast ook ‘medeplichtige’ en ‘ondergeschikte’ mannelijkheden. Ondergeschikte mannelijkheden werden regelmatig vervrouwelijkt. Vrouwelijkheid was tevens altijd uitgesloten van de hegemoniale mannelijkheid. Ook moet nog vermeld worden dat de hegemoniale mannelijkheid niet de mannelijkheid is die het meest wordt ‘uitgevoerd’, maar wel de mannelijkheid is die het meest in het oog springt en wordt aangemoedigd. Die aanmoediging gebeurt bijvoorbeeld door massamedia, zoals de radio of de pers. Mannelikheden zijn bovendien dynamisch. Hoewel het concept tot hiertoe meermaals onderhevig is geweest aan kritiek blijft het nog steeds een

²³ Tuana, ‘The Speculum of Ignorance’, 1-19.

relevant kader.²⁴ Ook in recentere literatuur over de mannenpil, zoals het artikel *Manhood and Meaning in the marketing of the “Male Pill”* van Laury Oaks, vormde het concept een belangrijk onderdeel van de analyse.²⁵

Anticonceptie was uitgesloten uit de hegemoniale mannelijkheid. Niet alleen behoorde het tot het takenpakket van de vrouw, maar ook ging anticonceptie in tegen onlosmakelijke verbinding van vruchtbaarheid en seksualiteit. Mannelikheden die wel verwachtten om van de (bestaande) mannelijke anticonceptie gebruik te maken, werden gezien als ondergeschikt. Bij de communicatie van de klinische testen uitgevoerd door de Wereldgezondheidsorganisatie, merkte Oudshoorn op dat er type man naar voren werd geschoven die inging tegen de hegemoniale mannelijkheid.²⁶ Die noemde Oudshoorn ‘de zorgzame man’. De zorgzame man was een type man die wel gemotiveerd was om anticonceptie te gebruiken. Hij wilde de verantwoordelijkheid en de risico’s die kwamen kijken bij anticonceptie overnemen van zijn partner.²⁷ Mannelikheden die anticonceptie toe eigende waren ondergeschikt ten opzichte van de hegemoniale mannelijkheid.

Bronnencorpus en methode

Het bronnenmateriaal dat ik gebruik voor het vinden van een antwoord op mijn onderzoeksvraag is schaars en gefragmenteerd. Om mijn onderzoeksvraag op te lossen ga ik kijken naar feministische tijdschriften, documenten van de *Belgische Federatie* voor Gezinsplanning en Seksuele Opvoeding met betrekking tot mannelijke participatie en krantenartikelen.

Het grootste struikelblok is terug te vinden bij het krantenonderzoek. Het doorzoeken van alle Vlaamse kranten van die periode op zoek naar kleine artikels over een mannenpil is een onmogelijke zaak. Daarom maak ik gebruik van krantenknipsels verzameld door de medewerkers van *RoSa* en de databases van de *Gazet van Antwerpen* en *Gopress*. *RoSa* is een

²⁴ Berber Bevernage, ‘Academische mannenstudies en feministische theorievorming’, in *Verslagen van het Centrum voor Genderstudies* onder redactie van Marysa Demoor, Katrien Heene en Geraldine Reymanants, nr 14, (Gent: Academia Press, 2005), 37-41; Oudshoorn, *The Male Pill*, 16.

²⁵ Laury Oaks, ‘Manhood and Meaning in the Marketing of the “Male Pill”’, in *Reconceiving the Second Sex: Men, Masculinity, and Reproduction* edited by van Marcia C. Inhorn, (New York: Berghahn Books, 2009): 139-159.

²⁶ De Wereldgezondheidsorganisatie heeft een voortrekkersrol gespeeld bij het ontwikkelen van een mannenpil. In 1972 werd er binnen de organisatie een programma (The Male Task Force) opgericht dat zich specifiek focusten op mannen. Hierbij werd niet alleen gezocht naar een contraceptief voor mannen, maar ook werd er onderzoek gedaan naar onvruchtbaarheid. Vanaf de jaren 80 hebben de wetenschappers hormonale anticonceptie getest. Die bestond uit een hormoonstafje, waarin gelijkaardige hormonen zaten als in anticonceptie voor vrouwen, en testosteron. Voor meer informatie zie het artikel *Development of methods of male contraception: impact of the world health organization task force* van Geoffrey Waites.

²⁷ Oudshoorn, *The Male Pill*, 183.

kenniscentrum opgericht in 1978 dat werkt rond gender en feminisme. Dat betekent dat voor de eerste acht jaar van mijn onderzoek er geen krantenartikels zijn. Daarnaast zijn het krantenknipsels geselecteerd door medewerkers. Dit is niet per se slecht. De verzamelde krantenknipsels kunnen een inkijk geven in wat de medewerkers van *RoSa* als belangrijk genoeg zagen om te bewaren. Enerzijds is de selectie dus gekleurd, anderzijds geeft het wel inzicht in de prioriteiten van een Belgische feministische organisatie en toont het aan dat ze met mannelijke anticonceptie bezig waren. Verder maak ik ook nog gebruik van de database van de *Gazet van Antwerpen* en *Gopress*. *Gopress* is een database waar verschillende ‘mainstream’ kranten en magazines op worden bewaard. Online krantenarchieven maken het voor historici makkelijker om grote hoeveelheden kranten door te nemen en te vergelijken.

Over de omgang met databases heeft Marcel Broersma een artikel geschreven waar ik een aantal tips van meeneem. Broersma pleitte ervoor dat historici die werken met grote krantenarchieven hun zoekpatronen verantwoorden, zodat resultaten op basis van gevonden artikels geverifieerd kunnen worden. Broersma is ook van mening dat analoge kopieën beter zijn dan *text-only* artikelen waarbij de visuele component verloren is gegaan. Vandaar dat ik ook gebruik maak van de database van de *Gazet van Antwerpen*, ook al staat het archief van die krant ook op *Gopress*. *Gopress* maakt namelijk gebruik van *text-only*, waardoor visuele informatie, zoals afbeeldingen of de concrete plaats van het artikel op de bladzijde, verloren zijn gegaan. De database van de *Gazet van Antwerpen* heeft de volledige originele kranten online gezet. Een opmerking die hierbij aansluit is dat een alleenstaand artikel niet voldoende is. Bij de *Gazet van Antwerpen* is er de mogelijkheid om de andere artikels van dezelfde uitgave door te nemen. Hierdoor kan de context waarin het artikel is verschenen toch nagegaan worden. De context kan niet nagegaan worden bij de krantenknipsels van *RoSa* en is moeilijker bij *Gopress*. Daarnaast laten online krantenarchieven toe om de evolutie van de berichtgeving rond een bepaald onderwerp te bestuderen en te vergelijken, wat ik ook van plan ben te doen in mijn onderzoek.²⁸

De methode die ik hanteer om mijn bronnen te analyseren is discoursanalyse. De werkelijkheid en taal hebben geen één op één relatie. De werkelijkheid wordt namelijk mee vorm gegeven door taal. Taal is dus nooit een spiegel van de werkelijkheid. Bij discoursanalyse wordt er geanalyseerd wat er in de tekst staat. Hierbij zijn niet louter de talige kenmerken van belang, maar ook bijvoorbeeld de context waarin de tekst is opgesteld en de intenties van de auteur. Ik maak gebruik van de methode van Norman Fairclough. Hierbij zette hij drie

²⁸ Marcel Broersma, ‘Nooit meer bladeren? Digitale krantenarchieven als bron’, *Tijdschrift voor mediageschiedenis* 14, no 2 (2012): 51-52.

belangrijke pijlers uiteen om een tekst te begrijpen: de tekstuele analyse, de discursieve praktijken en de sociale context. Bij de tekstuele analyse is er oog voor het woordgebruik, de structuur van zinnen, de samenhang hiervan en het geheel van de tekst. Een tekstuele analyse alleen is echter niet voldoende. De discursieve praktijken zijn hierbij ook belangrijk. Hierbij is er oog voor het genre van de tekst, het statuut van de tekst en in hoeverre de tekst gebruik maakt van andere teksten. De analyse is pas compleet wanneer de sociale context ook wordt onderzocht. De sociale context is geen onderdeel meer van de discoursanalyse an sich, maar blijft een belangrijk onderdeel. In de sociale context wordt er bijvoorbeeld gekeken naar bepaalde machtsverhoudingen.²⁹

Om verwarring te voorkomen wil ik even het woord mannenpil toelichten. De pil voor vrouwen is bij uitstek al vanaf de jaren 60 het bekendste anticonceptiemiddel. Hierdoor hebben onderzoekers en vooral de pers het woord mannenpil naar voren geschoven door de link met de anticonceptiepil voor vrouwen. Ook heeft de mannenpil zich volgens Oudshoorn ontpopt tot een verwarrend cultureel concept. Enerzijds kunnen mannen en vrouwen die niet volledig op de hoogte zijn van wat de contraceptieve markt te bieden heeft, denken dat er gelijkaardige anticonceptiemiddelen bestaan voor mannen en vrouwen. Anderzijds zijn er mensen die het onderzoek op de voet volgen maar geconfronteerd worden met een technologie die niet buiten de experimentele fase lijkt door te breken. Door die redenering lijkt het los te komen te staan van een wetenschappelijke realiteit.³⁰ Net zoals ‘de pil’ kan verwijzen naar verschillende soorten anticonceptiepillen en soms naar anticonceptie voor vrouwen in het algemeen, ga ik ‘de mannenpil’ gebruiken als een algemeen begrip voor mannelijke anticonceptie (met uitzondering van de vasectomie en het condoom). Ook ga ik kijken of mijn bronnen het woord zelf gebruiken. Zo kan ik na gaan wat er onder het woord werd verstaan en kijken of er ook sprake is van een conceptualisering in Vlaanderen.

Misschien is het vanzelfsprekend maar ik wilde toch nog expliciteren dat ik altijd spreek over heteroseksuele relaties in mijn tekst. Als ik verwijst naar ‘partner’ of ‘koppels’ mag er dus vanuit gegaan worden dat het gaat om heteroseksuele relaties.

Opstelling

Mijn onderzoeksvraag ga ik oplossen in twee hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk zal handelen over de vraag naar de mannenpil. Hierbij ga ik nagaan hoe het idee van een mannenpil werd

²⁹ Marnix Beyen, *De taal van de geschiedenis: Hoe historici lezen en schrijven*, (Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2019), 11-12, 41-66, 75-115.

³⁰ Oudshoorn, *The Male Pill*, 7.

ontvangen in drie Vlaamse feministische tijdschriften, namelijk *De grote kuis*, *Lilith* en *Schoppenvrouw*. Aansluitend hierbij ga ik ook kijken naar de plaats van de mannenpil in het mannenblad *ont-MAN-tel/ Mannenmagzine*. In dit hoofdstuk worden ook de documenten met betrekking tot mannelijke participatie geanalyseerd van de *Belgische Federatie* voor Gezinsplanning en Seksuele Opvoeding. Waarom was er wel of geen aandacht voor de mannenpil? In dit hoofdstuk maak ik gebruik van het theoretisch kader. In het tweede hoofdstuk staat de media centraal. Na een korte inleiding over de impact van de media op het publiek, ga ik kijken of er in mijn krantenartikels dezelfde thema's terug te vinden zijn als in de literatuur over de mannelijke anticonceptiemiddelen. De centrale vraag hierbij is hoe journalisten de potentiële gebruiker van de mannenpil schetsten.

Hoofdstuk 1: Was er plaats voor de mannenpil?

Tijdens de tweede helft van de twintigste eeuw is anticonceptie een taak voor vrouwen geworden.³¹ Dat is niet altijd zo geweest. Voor de doorbraak van de pil in de jaren 60, waren het voornamelijk mannen die beslisten over anticonceptie. Voor de komst van de pil konden mensen zich onder meer beroepen op methodes zoals periodieke onthouding of coïtus interruptus. Dat waren technieken die vroegen om seksuele beheersing tijdens vruchtbare periodes. Vlaamse mannen en vrouwen konden wel gebruik maken van barrièremethodes (het condoom en het pessarium) en sterilisatie. Het condoom had een slechte reputatie en werd gelinkt aan prostitutie. Het pessarium, een rubber kapje dat tegen de baarmoederhals moest aangebracht worden samen met zaaddodend middel, was onhandig en moest op voorhand ingebracht worden. Vrijwillige sterilisatie was nog niet ingeburgerd en zou pas een stijging kennen in de jaren 70.³² Om ongewenste zwangerschap te voorkomen, waren mensen dus vaak aangewezen op onbetrouwbare methoden, die vrouwen over het algemeen afhankelijk maakten van de welwillendheid van hun partner.

Dat veranderde met de komst van de pil die in 1961 op de Belgische markt verscheen. De pil nam de zorgen van de onbetrouwbaarheid weg, het verstoorde het liefdesspel niet, was makkelijk in gebruik en het zorgde ervoor dat vrouwen zelf de touwtjes in handen konden nemen. Het probleem dat de verspreiding van de pil in die tijd nog tegenhield was een wet uit 1923, die ook geldig was voor het condoom en het pessarium. Die wet introduceerde in België een verbod op het adverteren van anticonceptiemiddelen en maakte de moedwillige verspreiding van anticonceptie illegaal. Mensen mochten wel anticonceptiemiddelen gebruiken en kopen, maar aan informatie geraken was een uitdaging. Zeker voor armere vrouwen die de geldmiddelen noch de netwerken hadden om aan de pil te geraken. Zij bleven genoodzaakt zich te behelpen met onbetrouwbare methoden.

Toen het verbod op informatie in 1973 werd opgeheven, kwam de verantwoordelijkheid van het voorkomen van een ongewenste zwangerschap steeds meer in de handen van vrouwen.³³ Dat werd ook nog eens versterkt door verbeterde versies van de pil. Vanaf de jaren 90 werd de markt uitgebreid met nieuwe anticonceptiemiddelen: het vrouwencondoom, het hormonaal

³¹ Oudshoorn, *The Male Pill*, 14.

³² Blancquart, Goris en Trommelmans, *Vlaanderen Vrij!*, 44-46, 48, 53; Drucker, *Contraception: A Concise History*, 33,36-37.

³³ Blancquart, Goris en Trommelmans, p 44-48; Marie Denis et Suzanne van Rokeghem, *Le féminisme est dans la rue (Belgique 1970-1975)*, (Bruxelles: Pol-His, 1992), 32; Katrijn de Smit, *Hoe dol was Dolle Mina? Een geschiedenis van de Dolle Mina's in Vlaanderen*, (Gent: Academia Press, 2006), 95-96.

spiraaltje, de vaginale ring en de anticonceptiepleister.³⁴ Voor mannen bleef het aanbod hetzelfde: beheersingsmethodes, condooms of de vasectomie, sterilisatie van de man waarbij de zaadleiters worden onderbroken.³⁵

Waar voor de komst van de pil het voorkomen van een ongewenste zwangerschap in handen lag van de man of het koppel, verschoof die verantwoordelijkheid naar de vrouw en verdween het grotendeels uit het takenpakket van de man. De verantwoordelijkheid voor de seksuele daden voor mannen nam hierdoor af. Dat was een evolutie die zich niet beperkte tot Vlaanderen. Door de eenzijdige uitbreiding van de contraceptieve markt werd anticonceptie steeds meer tot het domein van de vrouw gerekend en werd de verantwoordelijkheid tot het voorkomen van een ongewenste zwangerschap een vrouwenkwestie. Hierdoor zijn vrouwen vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw opgevoed als verantwoordelijken wanneer het aankomt op het voorkomen van een ongewenste zwangerschap.³⁶ Zoals ik reeds in mijn inleiding aanhaalde waren het in de Verenigde Staten feministen uit de *women's health movement* die voor het eerst het gebrek aan anticonceptiemiddelen voor mannen aankaartten. De vraag blijft of ook hier, in Vlaanderen, feministische bewegingen zich bezighielden met de (afwezigheid van een) mannenpil.

Mannelijke anticonceptie betekende voor vrouwenbewegingen daarom nog geen ideaal alternatief om te ontkomen aan onbetrouwbare artsen en de lichamelijke en mentale lasten van anticonceptiva. Er bestond namelijk een bepaalde spanning tussen baas in eigen buik en het overdragen van die autonomie naar eventuele mannelijke seksuele partners. Na een decennialange strijd met als vijand het patriarchaat is de wantrouwigheid niet zonder bodem. Daarom wil ik nagaan of – als er wordt gesproken over de mannenpil – die spanning aanwezig is in de feministische tijdschriften. Hoe schetsten de feministen mannen in de context van contraceptie en verantwoordelijkheid? Welke rol zagen zij weggelegd voor de man binnen geboorteregeling?

Kortom: hoe stonden Vlaamse feministen en centra voor geboorteregeling tegenover de mannenpil en mannelijke participatie in familieplanning? Dat is de centrale vraag van dit hoofdstuk. Het hoofdstuk wordt in twee delen opgedeeld. Het eerste deel handelt over de positie van de mannenpil binnen het Vlaamse feminisme. Daarbij ga ik na of er binnen het Vlaamse feminisme ook aandacht werd besteed aan gezondheidsthema's zoals in de Verenigde Staten,

³⁴ Blancquart, Goris en Trommelmans, 54.

³⁵ Hubert Claes, Raoul Vereecken en Piet Nijs, 'Sterilisatie bij de man', *Actualiteiten: Relatie en seksuologie* 7, nr. 3 (1984): 89.

³⁶ Oudshoorn, *The Male Pill*, 14.

ondanks de afwezigheid van concrete organisaties. Om dit te onderzoeken maak ik gebruik van literatuur over de vrouwengezondheidsorganisatie in de Verenigde Staten van de jaren 1970. Verder ga ik in het eerste deel ook de positie van de mannenpil binnenin de feministische mannenbeweging aankaarten.

Het tweede deel van dit hoofdstuk zal ingaan op de rol van de centra voor geboorteregeling. Deze vrijwilligersinstanties zetten zich in als consultatiebureaus waar vrouwen, en in mindere mate mannen, naartoe trokken met allerlei vragen rond seksualiteit, geboortepreventie en ongewenste zwangerschappen. Dat zorgde ervoor dat deze centra als brandpunt dienden voor kennis, debat en educatie over anticonceptie.³⁷ Het is daarom interessant om te kijken hoe zij de ideeën over de mannenpil incorporeerden in hun affiches, flyers, debatten en algehele werking. Hoe dachten zij na over de? Door in het eerste deel van dit hoofdstuk de rol van (mannelijke) feministen onder de loep te nemen en in het tweede deel de focus te verleggen op de vormende rol van de centra voor geboorteregeling, hoop ik een antwoord te vinden over hoe de mogelijkheid van een mannenpil in deze Vlaamse activistische kringen ontvangen werd.

Feminisme in Vlaanderen

De feministische beweging in Vlaanderen kent een lange geschiedenis. Die lange geschiedenis wordt in de literatuur vaak opgedeeld in golven. De eerste feministische golf beslaat grofweg een periode van 1870 tot 1914. De feministen van de eerste golf focusten zich voornamelijk op stemrecht en betere onderwijskansen voor vrouwen. Het thema anticonceptie werd ook soms behandeld, maar dat was nog geen kernpunt van de feministen. Dat veranderde vanaf de jaren 1970 tijdens de tweede golf, toen contraceptie en abortus een centralere plaats innamen in de vrouwenbeweging. In de literatuur worden twee belangrijke acties naar voren geschoven die de start van de tweede golf inluiden. Als eerst was er de staking in Herstal (1966) waarbij initieel 3000 arbeidsters het werk neerlegden. Ze eisten “gelijk loon voor gelijk werk”. De tweede actie die als startpunt wordt aanschouwd is de eerste ludieke actie van de feministische groepering Dolle Mina. Op 4 maart 1970 riepen de Antwerpse Dolle Mina’s op voor het vrouwelijke recht

³⁷ Blancquaert, Goris en Trommelmans, *Vlaanderen vrij!*, 24-25.

op longkanker. Zij hielden post bij een verzekeringskantoor dat rokende mannen wel verzekerden tegen de gevolgen van longkanker, maar rokende vrouwen hiervoor afwees.³⁸

De vrouwenbeweging stopte niet na 1914 en begon het plots terug in 1970. Die opdeling wordt in de literatuur regelmatig gemaakt, maar dat wil niet zeggen dat er niets werd gerealiseerd. De vrouwenbeweging van de eerste golf kwam op voor wijzigingen in het Burgerlijk Wetboek. Die wijzigingen werden in de zogenoemde ‘dalperiode’ van het feminisme doorgevoerd. Zo kregen vrouwen stemrecht in 1948 en werd er een einde gemaakt aan het statuut van handelingsonbekwaamheid waar gehuwde vrouwen tot 1958 onder vielen. Bovendien hebben de feministen van de tweede golf zelf bijgedragen aan het golf-denken. Zij legden zelf sterk de nadruk op een breuk met de eerdere generaties feministen.³⁹

Wat de tweede feministische golf kenmerkte was het gelijkheidsdenken. Vrouwen waren tot hetzelfde in staat als mannen en moesten daarom dezelfde taken, kansen en rechten krijgen. Hierin wordt er een opdeling gemaakt tussen liberale en radicale feministen. De eerste groep, de liberale feministen, nam als centraal concept het overleg. Zij wilden een brug bouwen tussen mannen en vrouwen en aan de hand van een rationeel debat de gemeenschap egaliseren. Volgens hen waren de doelen die de feministen zich stelden enkel te bereiken door overleg en samenwerking met hun mannelijke medeburgers. De tweede groep, de radicale feministen, wilde een einde maken aan de mannenmaatschappij op hun voorwaarden. Ze hadden separatistische neigingen en stonden, in tegenstelling tot de liberale feministen, niet open voor overleg. Centraal hierbij stond onder meer de seksuele bevrijding van de vrouw.⁴⁰

De radicale vrouwenbewegingen in Vlaanderen is geen anachronistisch label, maar een titel die zij zichzelf met trots aanmaten. Ze definieerden hun eigen acties als ‘radicaal’ en verkondigden een expliciete breuk met zowel de eerste feministische golf als de in Vlaanderen sterk aanwezige verzuilde vrouwenorganisaties zoals de *Socialistische Vooruitziende Vrouwen* (SVV) en *Kristelijke Arbeiders Vrouwen* (KAV). Het was het “nieuwe feminisme” en ze gingen “grote kuis” houden.⁴¹ Ze wilden een platform bieden voor alle vrouwen, iets wat door hun wens voor radicale verandering in de man-vrouw verhouding niet altijd lukte.⁴² De nieuwe

³⁸ Leen van Molle, ‘De nieuwe vrouwenbeweging in Vlaanderen, een andere lezing’, *Belgisch tijdschrift voor nieuwste geschiedenis* 34, nr 3 (2004): 360-361, 382; Jolien Gijbels and Kaat Wils, ‘Medicine, health and gender’, in *Medical histories of Belgium: New narratives on health, care and citizenship in the nineteenth and twentieth centuries* edited by Joris Vandendriessche and Benoît Majerus: 48, Manchester: Manchester University Press, 2021.

³⁹ Leen van Molle, ‘De nieuwe vrouwenbeweging in Vlaanderen, een andere lezing’, 382-383.

⁴⁰ Van Molle, p 380-384; De Smit, *Hoe dol was Dolla Mina?*, 21.

⁴¹ Rita Mulier, “Edito”, *Lilith*, april 1980, 3; De grote kuis, 1973-1980.

⁴² Van Molle, 367.

vrouwenbeweging vocht voor een ‘totaalprogramma’ en bepleitte de punten niet langer in aparte casussen. De individuele problemen waren louter symptomen van het onderliggende systeem en zolang dat onbevraagd bleef, zouden de problemen aanhouden.

Volgens Leen van Molle waren de punten daarentegen niet vernieuwend. Het waren standpunten, zoals anticonceptie en abortus, die al langer en breder leefden binnen de oudere verzuilde vrouwenorganisaties.⁴³ Een verhelderende casus is terug te vinden bij de *Socialistische Vooruitziende Vrouwen*. Zij kwamen al in 1945 op tegen de Wet van 1923. Ze stonden tevens mee aan de basis voor de oprichting van de *Belgische Federatie* voor Gezinsplanning en Seksuele Voorlichting en van consultatiebureaus voor familieplanning. Familieplanning en ‘bewust moederschap’ vormde een belangrijk actieterrein van de socialistische vrouwenorganisatie.⁴⁴ De agendapunten van de radicale feministen waren, zoals Van Molle het stelt: “een geconcentreerde en enigszins geradicaliseerde versie van de verspreide eisen van neutrale, katholieke, liberale en de socialistische vrouwenorganisaties in de voorgaande jaren en zelfs decennia.” De radicale feministen van de tweede golf verpakten de standpunten in een ander jasje. Met ludieke acties, zoals het protest bij de Miss België verkiezing van 1971, kregen ze media-aandacht en raakten ze bekend in heel Vlaanderen. De radicale feministen van de tweede golf hadden zo, met hulp van de pers aandacht, hun agendapunten een onderdeel gemaakt van de publieke agenda.⁴⁵

Vanaf het einde van de jaren 70 verminderde de militante aanpak van de feministen. De nadruk kwam meer te liggen op politieke samenwerking, vrouwelijke bewustwording, verdieping en reflectie. In plaats van zich te keren tegen de gevestigde instituties, gingen ze geleidelijk aan integreren in politieke partijen, vakbonden en culturele instellingen. Daarnaast steeg het aantal vrouwenhuizen, praatcafés en tijdschriften waar vrouwelijke bewustwording centraal stond. Het is ook in die context dat RoSa (Rol en Samenleving) in 1978 werd opgericht als documentatiecentrum over vrouwen.⁴⁶

Een strekking binnen het radicale feminisme in Vlaanderen was de fem-soc beweging. Binnen die beweging werd het feministische engagement expliciet gekoppeld aan de noodzaak voor een socialistische bestel. De fem-soc beweging legde de nadruk op het onderdrukkende mechanisme dat ingebakken zat in het kapitalistisch systeem, waarbij het gezin als hoeksteen

⁴³ Van Molle, 390.

⁴⁴ Van Molle, ‘De nieuwe vrouwenbeweging in Vlaanderen, een andere lezing’, 369-370; Blancquaert, Goris en Trommelmans, *Vlaanderen vrij!*, 12.

⁴⁵ Van Molle, 361, 369, 390-392.

⁴⁶ Ann Romeyns, ‘Het feministisch geheugen: onderzoek naar de omgang met het verleden in de tweede feministische golf in België (1970-1990)’, (Onuitgegeven masterproef, KU Leuven, 2012), 30-31.

werd gezien van de onderdrukking. Hierbij waren in totaal veertien verschillende feministische organisaties aangesloten en ze noemden zichzelf de *Fem-Soc Koördinatie*. Dolle Mina Gent, Rode Marianne uit Hasselt en Rebelse Vrouwen uit Brussel zijn enkele voorbeelden van de groepen die in de *Koördinatie* zetelden. Samen gaven ze het ‘Feminisme-Socialisme Manifest77’ uit in 1977, waarin ze stelden dat de vernietiging van het kapitalistisch systeem nodig was om de volledige bevrijding van de vrouw te bewerkstelligen. De *Koördinatie* had daarnaast ook een eigen tijdschrift genaamd *Schoppenvrouw* (1978-1999). Dit tijdschrift zal een van de drie tijdschriften zijn die ik zal analyseren. Hier werkten dus feministen van verschillende organisaties aan mee, zoals verschillende leden van Dolle Mina. Elk nummer had trouwens de slagzin “Geen feminisme zonder socialisme. Geen socialisme zonder feminisme” op de cover staan.⁴⁷

Een tweede tijdschrift dat ik analyseer is *De Grote Kuis* van Dolle Mina Gent. De Vlaamse Dolle Mina zag het licht, naar Nederlands voorbeeld, in 1970 te Antwerpen en kende een snelle verspreiding naar Leuven, Oostende, Brussel en Gent. Vooral die laatste stad is belangrijk gebleken. De andere Dolle Mina-kernen stierven vaak een stille dood, maar die van Gent had meer levensvatbaarheid.⁴⁸ Het is dan ook in die tak van de Dolle Mina beweging dat *De Grote Kuis* werd uitgegeven. Op 24 maart 1973 verscheen het eerste nummer tijdens een abortusbetoging te Gent en het verving de “regelmatige stenciltjes en brochuurtjes” die de Gentse afdeling in hun eerste drie werkingsjaren uitdeelden. Het werd pas uitgegeven als de Dolle Mina’s genoeg informatie hadden verzameld. Hierdoor was er geen vast moment wanneer *De Grote Kuis* werd uitgegeven. Eerst was het drie tot vier keer per jaar en dat evolueerde vanaf 1977 naar twee keer per jaar op twee symbolische dagen, namelijk nationale vrouwendag van 11 november en 1 mei, de Dag van de Arbeid. Daarnaast evolueerde het blad ook inhoudelijk. Het startte als een periodiek om de leden op de hoogte te houden, maar dat veranderde al snel in een tijdschrift voor een breder publiek waarbij ook andere activistische groepen het woord namen.⁴⁹ In 1981 verscheen het laatste nummer van *De Grote Kuis* na de beslissing van de redactie dat het beter was meer energie te stoppen in *Schoppenvrouw*, waar veel van de schrijvers aan mee werkten.⁵⁰

Tenslotte is er *Lilith*, een Antwerps tijdschrift dat van 1980 tot 1982 in handen was van het Vrouwen Overleg Komitee (VOK) en daarna tot 1988 als een onafhankelijk tijdschrift is

⁴⁷ De Smit, *Hoe dol was Dolle Mina?*, 142-148; Van Molle, ‘De nieuwe vrouwenbeweging in Vlaanderen, een andere lezing’, 362.

⁴⁸ De Smit, 28-42.

⁴⁹ *De grote kuis*, maart 1973; De Smit, 45-46.

⁵⁰ De Smit, 147-148.

verder gegaan.⁵¹ Het VOK is opgericht in 1972 en heeft altijd contacten gehad met verschillende organisaties en mensen, zoals verzuilde vrouwenorganisaties en Dolle Mina maar ook met politici en culturele organisaties.⁵² De groep werd gekenmerkt door pluralisme en dat werd ook doorgevoerd in *Lilith*. Ze vonden dat de tijd rijp was voor “een echt goed informatieblad met een brede waaier aan nieuws voor de gehele beweging.” *Lilith* verschilt dus van *De Grote Kuis* en voor een deel van *Schoppenvrouw* doordat *Lilith* een progressief blad was zonder dat er een specifieke linkse ideologie werd aangehouden. Het blad moest zowel gelezen kunnen worden door extreem linkse lezers als door progressieve christenen en feministen zonder een uitgesproken politieke mening.⁵³ In 1982 werd *Lilith* een onafhankelijk tijdschrift en verscheen niet langer elke maand, maar om de twee maanden. Zelf schreef de redactie van *Lilith* dat het Vrouwen Overleg Komitee zijn energie nodig had voor andere zaken. Daarnaast was volgens de redactie van *Lilith* het tijdschrift zo groot geworden dat het niet langer enkel een spreekbuis was, maar dat het een “doel-op-zich” was geworden.⁵⁴ Er blijft echter veel onduidelijkheid rond de werkelijke reden voor de splitsing tussen het VOK en *Lilith*. Ook *Lilith* heeft een connectie met *Schoppenvrouw*. Door financiële redenen werd het tijdschrift *Lilith* stopgezet in 1988. De redactie van *Schoppenvrouw* besloot om artikels te publiceren die minder radicaal-links waren, zodat het lezerspubliek van *Lilith* terecht kon bij *Schoppenvrouw*.⁵⁵

Het belang dat de vrouwenbewegingen hechtten aan contraceptie en abortus vond zijn weg in de drie tijdschriften. De *Dolle Mina*'s waren degenen die de slogan “baas in eigen buik” hadden gelanceerd, waarmee ze beslissingsrecht voor eigen lichaam opeisten. Vrouwen moesten zelf kunnen beslissen wat er met een ongewenste zwangerschap gebeurden. De slogan vond zijn weg terug in de andere tijdschriften. Alle drie wilden ze abortus uit het strafrecht. Dat moest gepaard gaan met het betaalbaar maken van anticonceptiemiddelen en betere seksuele opvoeding. Niet alleen wilden ze dat vrouwen beslisten over hun eigen lichaam met betrekking tot een zwangerschap, ze wilden ook dat vrouwen een goed geïnformeerde keuze konden maken wat betreft anticonceptie. Abortus moest een noodoplossing blijven voor mocht anticonceptie falen.⁵⁶ Uiteindelijk zou het nog tot 1990 duren voordat abortus effectief uit het strafrecht werd gehaald, wat België één van de latere landen in West-Europa maakt om abortus te depenaliseren. In het Verenigd Koninkrijk was het uit het strafrecht gehaald in 1967 en in

⁵¹ *Lilith*, 1980-1988.

⁵² Van Molle, 362.

⁵³ De Smit, *Hoe dol was Dolle Mina?*, 127-128; Van Molle, ‘De nieuwe vrouwenbeweging in Vlaanderen, een andere lezing’, 362; Rita Mulier, “edito”, april 1980, 3.

⁵⁴ De *Lilith*-redaktie, “Lilith is dood... Leve Lilith”, *Lilith*, 17.

⁵⁵ De Smit, 147; Romeyns, 102.

⁵⁶ *De grote kuis*, 1973-1981; *Schoppenvrouw*, 1978-1999; *Lilith*, 1980-1987; De Smit, 93-98.

Nederland werd het rond diezelfde periode gedoogd.⁵⁷ De radicale feministen hadden al die tijd op de frontlinie gestaan voor de strijd tegen de illegaliteit van abortus. Het idee dat vrouwen “baas in eigen buik” moesten zijn raakte steeds dieper geworteld in de vrouwenbeweging. Vrouwen moesten goed geïnformeerde keuzes kunnen maken met betrekking tot abortus en anticonceptie.

Desalniettemin kon ook bij goed geïnformeerde vrouwen die plechtig elke dag hun pil namen de anticonceptie falen en alsnog voor een ongewenste zwangerschap zorgen. Hieruit rijst de vraag of de feministen van de drie tijdschriften nadachten over het aandeel dat mannen zouden kunnen leveren bij het voorkomen van een ongewenste zwangerschap. Moest er niet meer op de markt komen zodat ook mannen een ongewenste zwangerschap mee konden voorkomen? Waren er in de tijdschriften voorstanders van meer anticonceptiemiddelen voor mannen? Of wilden ze dat vrouwen bijna de volledige controle behielden over anticonceptie?

Women’s Health Movement in Vlaanderen en de mannenpil

Zoals ik reeds in mijn inleiding aanhaalde was het de Amerikaanse *women’s health movement* die voor het eerst zich afvroegen waar de mannenpil bleef. Daar groeide de vraag naar mannelijke anticonceptie uit een ontevredenheid met de toenmalige anticonceptiemarkt. De feministen van die beweging richtten zich niet louter op anticonceptie. Het hele medische establishment werd beticht van paternalisme en seksisme. Ze wilden daaraan een einde maken door de medische wereld in vraag te stellen, zelf kennis over het eigen lichaam te produceren en het systeem van binnenuit te veranderen.⁵⁸

Het *women’s health movement* beperkte zich niet tot de grenzen van de Verenigde Staten, maar bereikte ook het Europese continent. Zo hadden bijvoorbeeld de Gentse Dolle Mina’s in de brochure *Vrijen is prettig: seks en antikonceptie* (1971) al voorgesteld om zelf in te brengen spiraaltjes te introduceren. Spiraaltjes maakten de vrouw afhankelijk van mannelijke gynaecologen. Door het zelf in te brengen konden ze zich op contraceptief vlak onafhankelijk maken.⁵⁹ Dat is al een eerste teken dat er onder de Dolle Mina’s aandacht was voor de stand van de vrouw in de medische wereld. Maar hoe zat het in het tijdschrift van de Dolle Mina’s en bij de andere twee feministische periodieken? Hoe stonden de Vlaamse feministen van de drie magazines ten opzichte van de medische wereld (dokters en onderzoekers)? Was er aandacht

⁵⁷ Blancquaert, Goris, Trommelmans, *Vlaanderen vrijt!*, 64.

⁵⁸ Oudshoorn, *The Male Pill*, 6-7; Kline, *Bodies of knowledge*, 13-14.

⁵⁹ Stephanie Fransis, ‘Haar lichaam, onze keuze? De culturele geschiedenis van het contraceptief spiraaltje in Vlaanderen van 1966 tot 1995’, (Onuitgegeven masterproef, KU Leuven, 2021), 51.

voor de bijwerkingen van hormonale anticonceptie? Was er aandacht voor de (afwezigheid van de) mannenpil? In wat volgt tracht ik op deze bijvragen een antwoord te kunnen formuleren.

De Grote Kuis

De argwanende houding ten aanzien van dokters in de brochure *Vrijen is prettig*, trokken de Gentse Dolle Mina's door in *De Grote Kuis*. In het eerste nummer verschenen de resultaten van een onderzoek over de kennis van Gentse huisartsen met betrekking tot anticonceptie. Op basis van 78 enquêtes trokken de Dolle Mina's de conclusie dat artsen onvoldoende kennis hadden over anticonceptie. Niet alleen hadden de dokters een gebrekkige kennis van de keuzemogelijkheden, daarnaast waren ze niet goed op de hoogte van de voor- en nadelen die kwamen kijken bij de verschillende soorten anticonceptiva. De resultaten zorgden ervoor dat de Dolle Mina's argwanend stonden ten opzichte van de kennis van dokters. Zo sprak een verontwaardigd lid van de Dolle Mina's uit dat de meeste dokters wel wisten "wanneer een pessarium niet gebruikt kon worden, maar slechts 29 wisten wanneer gevaarlijke verwickelingen bij pilgebruik te verwachten zijn. Hoe kunnen wij, vrouwen, dan gebruik maken van wat de medische wetenschap leert?" Er werd hier niet zozeer kritiek geuit op de anticonceptie zelf, maar wel op de rol van de huisartsen. In datzelfde nummer eisten ze dat artsen een bijscholing kregen over anticonceptie en geboorteregeling. Die bijscholing zou volgens de Dolle Mina's geen vrijblijvende suggestie moeten zijn, maar een bij wet verplichte noodzaak. Bij het eerste nummer, en zelfs nog voor dat het eerste nummer uitgegeven werd, waren de Gentse Dolle Mina's niet helemaal gerust in de persoon (de arts) tussen de anticonceptie en de vrouw.⁶⁰

Daarnaast bekritiseerden de Dolle Mina's meermaals de praktijken van verplichte sterilisaties en anticonceptiedumping in derdewereldlanden.⁶¹ Anticonceptiemiddelen die waren afgekeurd of afgeraden voor de Europese en Noord-Amerikaanse markt, belandden soms wel in landen die werden aanschouwd als 'overbevolkt'. De middelen in kwestie waren Depo-provera, het Dalkon Shield en anticonceptiepillen met te hoge dosissen progesteron. De Dolle Mina's beschreven vrouwen als proefkonijnen, wat overeenkomt met de "guinea pigs" van de Amerikaanse *women's health movement*. Er heerste dus een gelijkaardig idee dat vrouwen louter werden aanschouwd als dieren zonder autonomie. Het feit dat ze gebruik maakten van

⁶⁰ "Huisdokter en voorbehoedsmiddelen", *De Grote Kuis*, maart 1973, 21-22; "ter voorkoming van ongewenste zwangerschap, eist dolle mina", *De Grote Kuis*, maart 1973, 30.

⁶¹ Hoewel het woord 'derdewereldland' een denigrerende bijklank heeft, heb ik het woord toch overgenomen omdat het werd gebruikt in mijn bronnen. Daarnaast namen de alternatieven hiervoor de minachtende bijklank niet weg.

dezelfde woorden kwam ook niet uit het niets. Het artikel in kwestie was onder meer gebaseerd op documenten van de *National Women's Health Movement* en een boek van Rita Arditti.⁶²

Die eerste organisatie, de *National Women's Health Movement* was mee opgericht door Barbara Seaman. Seaman had al in 1969 vragen gesteld bij hormonale anticonceptie en vroeg zich af waar de mannenpil bleef. Rita Arditti was dan weer een Argentijnse feministe met een doctoraat in de biologie, die zich doorheen haar leven meermaals heeft toegespitst op de verbetering van de gezondheid van vrouwen. Ook zij stelde in 1977 de vraag in haar artikel *Have You Ever Wondered About the Male Pill?* Volgens Arditti lag de desinteresse van wetenschappers voor het ontwikkelen van de mannenpil aan het idee dat bijwerkingen zoals depressies, laag libido en vermoeidheid beter paste bij vrouwen dan bij mannen.⁶³ Hiermee wil ik kort aantonen dat, hoewel de Dolle Mina's zelf nooit spraken over anticonceptie voor mannen, kwamen ze wel indirect in contact met feministen die daar wel voor op kwamen.

Ondanks de kritische blik van de Dolle Mina's op de medische wereld en hun verontwaardiging bij het ten voeten treden van vrouwelijk zeggenschap over hun lichaam bij de verplichte sterilisaties en anticonceptiedumping, bleef kritiek op anticonceptie in de westerse wereld uit. In tegendeel betichtten ze zelfs sommige dokters ervan "dubieuze geruchten over de gevaren van anticonceptie" te verspreiden.⁶⁴ De kritiek bleef dus beperkt tot de onwetendheid over anticonceptie. Ze richtten zich op artsen die niet goed geïnformeerd waren, maar ook op het stigma dat er nog hing rond anticonceptie. De rode draad doorheen *De Grote Kuis* was dan ook het zelfbeschikkingsrecht van vrouwen. Vrouwen moesten 'baas in eigen buik' worden. Dat hield in dat vrouwen goed geïnformeerde keuzes moesten kunnen maken. Anticonceptie moest gratis worden, er moest betere seksuele opvoeding komen en het voorkomen van een zwangerschap moest gedestigmatiseerd worden. Die drie punten waren een aanvulling op de eis om abortus te legaliseren.⁶⁵

Een mogelijke verklaring voor de afwezigheid van de vraag naar de mannenpil in *De Grote Kuis* is dat de Dolle Mina's nog veel andere speerpunten hadden naast anticonceptie. Niet

⁶² Kline, *Bodies of Knowledge*, 13-14; Dani, Anne A., "Veiligheid van de contraceptiva? Vrouwen zijn proefkonijnen! De loden hamer van het demografisch argument", *De Grote Kuis*, 1 mei 1980, 31-32; "Vrouwen als proefkonijnen en slachtoffers. Georganiseerd geweld tegen vrouwen.", *De Grote Kuis*, 11 november 1980, 30-32; Godelieve, "Gedwongen sterilisatie: de volkerenmoord gaat door", *De Grote Kuis*, 11 november 1980, 32-34.

⁶³ Tuana, 'The Speculum of Ignorance', 4-5; "Our history", *National Women's Health Network*, geraadpleegd op 30 juni 2023, <https://nwhn.org/who-we-are/our-history/>; "Bio", Rita Arditti, geraadpleegd op 15 augustus, <https://ritaarditti.com/bio/>.

⁶⁴ "De seksuele bevrijding van de vrouw", *De Grote Kuis*, 1975, 32.

⁶⁵ Zie bijvoorbeeld "Baas in eigen buik", *De Grote Kuis*, 1974 (nr. 3), p 23 of "wetgeving...", *De Grote Kuis*, 1974 (nr. 4), 15.

alleen besloeg de kritiek op anticonceptie en de verspreiding ervan maar een beperkt deel van het hele tijdschrift, maar ook maakten zij van het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw een absolute prioriteit. Daarnaast moet ook de vraag gesteld worden: in hoeverre kon er nagedacht worden over iets dat nog niet bestond?

Schoppenvrouw

Het tweede tijdschrift dat ik behandel is *Schoppenvrouw*, het socialistische blad waar veel belangrijke vrouwenbewegingen hun intellectuele en praktische krachten bundelden. *Schoppenvrouw* heeft, net als *De Grote Kuis*, enkele gelijkaardige ideeën als de Amerikaanse *Women's Health Movement*. *Schoppenvrouw* hekelde de doorgedreven medicalisering van het vrouwelijke (on)vruchtbare lichaam en bekritiseerden geregeld de kennis van dokters wat betreft anticonceptie en de slechte kennisverspreiding over anticonceptie. Vooral kritiek op de nieuwe fertiliteitstechnieken kwam geregeld naar boven. Volgens *Schoppenvrouw* maakte het vrouwen afhankelijk van de medische sector en verloren ze zo hun zelfbeschikkingsrecht over hun eigen lichaam.⁶⁶ Kritiek op hormonale anticonceptie ben ik hier niet tegengekomen.

Over de mannenpil werd er doorheen de 100 nummers drie keer gesproken. Eén artikel ging over een experiment met een mannenpil waarbij de man testosteroncrème moest opsmeren. Het enige wat er hierover werd gezegd was dat het snorgroei bij vrouwen veroorzaakten, maar niets over wat een mannenpil zou betekenen voor het feminisme.⁶⁷ Een tweede artikel gaf een overzicht van een aantal voorbehoedsmiddelen. Hierbij werd ook een vaccin genoemd dat mannen onvruchtbaar zou maken. Ook hier werd er echter niet ingegaan op de impact van een eventueel mannelijk anticonceptiemiddel. In datzelfde artikel sloten ze ook expliciet de vasectomie en het condoom uit. De schrijfsters vonden namelijk dat de vrouw zelf het beslissingsrecht in handen moest hebben en dat maar een minderheid van de mannen effectieve verantwoordelijkheid droeg wat betreft geboortebepanking.⁶⁸ Een derde artikel dat door *Schoppenvrouw* gepubliceerd werd en waar een rol was weggelegd voor de mannenpil stond in 1996 in het blad. Toen vroegen ze in een interview met de gynaecoloog Verougstraete of ze geloofde in de komst van de mannenpil. Zij antwoordde hier negatief op.⁶⁹ Daarnaast waren de

⁶⁶ Zie bijvoorbeeld Aline (GROV) en Anne (Dolle Mina), “Kijk ik leef, ik heb al oren! (daar kunnen ze later aan trekken)”, *Schoppenvrouw*, 1974, 6-7; Maggie (LEF Lokeren), “Duidelijkheid over de pil”, *Schoppenvrouw*, 1983, 11; Kitty Roggeman, “Een kind wat kost”, *Schoppenvrouw*, 1986, 16; “Voortplanting: een mannenzaak”, *Schoppenvrouw*, 1987, 19; Ida Dequeecker, “Over pausen en andere politiekers”, *Schoppenvrouw*, 1987, 3;

⁶⁷ Annemie (femsoc Brussel), “Voorbehoedsmiddel voor mannen veroorzaakt snorgroei bij mannen”, *Schoppenvrouw*, 1984, 10.

⁶⁸ Annie Segers, “Voorbehoedsmiddel: Cherchez la femme”, *Schoppenvrouw*, 1990, 21.

⁶⁹ Nathalie de Bleeckere, “Wat is het rumoer rond de derde generatiepil?”, *Schoppenvrouw*, 1996, 17.

artikels hierover vrijwel onzichtbaar. Nergens werd er nagedacht over hoe ze de mannenpil zouden ontvangen. Verder werd er in *Schoppenvrouw* ook regelmatig vermeld dat mannen niet snel condooms gebruikten en dat condooms vrouwen afhankelijk maakten van de partner.⁷⁰ Over de mannenpil werd dus weinig gesproken en als er al over gesproken werd dan werd er gesproken over de implicaties ervan noch werd er gevraagd waar deze bleef.

Schoppenvrouw heeft bestaan tot 1999 toen er steeds meer experimenten rond de mannenpil waren uitgevoerd en de media-aandacht voor het onderwerp steeg. De Wereldgezondheidsorganisatie was al sinds 1973 bezig met de ontwikkeling van de mannenpil. Ook de Universiteit Gent ontwikkelde een eigen vorm van de mannenpil en vanaf het einde van de jaren '90 begon ook de interesse van de farmaceutische industrie te stijgen.⁷¹

Wellicht lagen hun prioriteiten, net als bij *De Grote Kuis* anders. Ze hadden wel aandacht voor thema's die de gezondheid van vrouwen betrof, maar ook hier was dat maar een kleine minderheid van het geheel. De artikels die ingingen op anticonceptie waren eerder gericht op vrouwen te informeren over de verschillende opties die er waren.⁷² Ook wanneer er over de mannenpil werd gesproken was dat louter informeren, iets wat ook eigen is aan de gezondheidsfeminten. Hier werd dus wel over de mannenpil gesproken, maar er werd niet achter gevraagd noch stilgestaan bij de implicaties van hiervan.

Lilith

Het derde tijdschrift dat ik analyseer is *Lilith*. Net zoals bij de vorige tijdschriften zijn er in *Lilith* gelijkaardige zaken terug te vinden als in de *Women's health movement*. Zo werd er in het tijdschrift reclame gemaakt voor lezingen zoals "anticonceptie: niet elke pil is goed voor elke vrouw" en voor praatessies in vrouwenhuizen over de overgang. Daarnaast werden er brochures aangeraden van de *International Health Foundation* met de titel "de menopauze: overgang naar een nieuw evenwicht" en "over het wegnemen van de baarmoeder".⁷³ De promotie van lezingen en brochures waarmee vrouwen hun eigen lichaam beter konden verstaan toont dat ook hier aandacht was voor gelijkaardige activiteiten als diegene die eigen waren aan de women's health movement.⁷⁴

⁷⁰ Annie Segers, "De mechanische voorbehoedsmiddelen, onbekend en onbemind", *Schoppenvrouw*, 1991, 16; Anne Grauwels, "Condoom voor vrouwen", *Schoppenvrouw*, november 1991, 15.

⁷¹ Sint-Martens-Latem, Privé-archief Frank Comhaire, BATT project: development of a male contraceptive, 8 juli 1998; Geoffrey Waites, 'Development of methods of male contraception: impact of the world health organization task force', *Fertility and Sterility* 80, no 1 (2003): 2, p 11.

⁷² Zie bijvoorbeeld: Annie Segers, "Voorbehoedsmiddel: Cherchez la femme", *Schoppenvrouw*, 1990, 21; Nathalie de Bleeckere, "Wat is het rumoer rond de derde generatiepil?", *Schoppenvrouw*, 1996, 17.

⁷³ "Agenda", *Lilith*, januari-februari 1985, 28; "Agenda: info", *Lilith*, mei-juni 1986, 27.

⁷⁴ Tuana, 'The speculum of Ignorance', 2, 14.

Een punt waar *Lilith*, net als *Schoppenvrouw*, zeer kritisch tegenover stond waren fertiliteitstechnieken zoals IVF. IVF, een techniek voor het eerst uitgevoerd in 1978, is een techniek waarbij de eicel wordt bevrucht buiten de baarmoeder en vervolgens wordt teruggeplaatst. In één van de nummers vroegen de schrijvers van *Lilith* zich af hoe het feminisme zou moeten staan ten opzichte van die techniek. In het artikel werd de vraag gesteld of IVF en andere fertiliteitstechnieken zouden bijdragen aan de bevrijding van vrouwen of juist de vrouw afhankelijker zouden maken van de mannelijke wetenschap. De schrijfster van dit stuk erkende dus dat de medische wereld overwegend mannelijk was, wat in lijn ligt met de rest van de *women's health movement*. De auteur vroeg zich af waarom er zoveel werd geïnvesteerd in het onderzoek naar de vruchtbaarheid van vrouwen en zo weinig in die van mannen.⁷⁵ Niet alleen vroeg de auteur zich af waarom mannen vrouwen zo graag wilden controleren, maar identificeerde ze ook onwetendheid over de reproductieve organen van mannen en stelde ze de intenties van de onderzoekers en diegene die verantwoordelijk zijn voor het verdelen van onderzoeksgelden in vraag. Dat komt overeen met de sociale bewegingen van *undone science*, waarbij het activisten zijn die vragen stellen waarom er niet meer in iets wordt geïnvesteerd. Naast de focus op IVF als mogelijkheid voor vrouwen, stelde de auteur ook kritische vragen bij de beweegredenen van mannen binnen dit onderzoeksveld. De gedwongen (tijdelijke) onvruchtbaarheid van vrouwen in derdewereldlanden en de afwezigheid van een rechtskader rond abortus in een aantal westerse landen ondersteunde haar twijfels over de intenties van mannen. Later in het artikel stelde de schrijfster dat mannen nog steeds niet in staat waren hun deel van de verantwoordelijkheid op te nemen wat betreft voortplanting. Hoewel dit artikel niet direct verwijst naar mannelijke anticonceptie, stelde de auteur wel de overmatige interventies op het lichaam van de vrouw en identificeerde ze onwetendheid aan de kant van onderzoek naar mannen hun reproductieve organen. De auteur koppelde de afwezigheid van reproductieve technieken voor mannen aan de partijdigheid van wetenschap. Iets wat in het kader van Tuana als eigen kan gezien worden voor de *women's health movement*.⁷⁶

Lilith had niet enkel kritiek op IVF, maar tevens op vrouwelijke hormonale anticonceptie, zowel in derdewereldlanden als in het Westen. Hierbij legde *Lilith* ook een directe link met de nood aan mannelijke anticonceptie. In *Lilith* verscheen die rechtstreekse verwijzing naar de mannenpil in een artikel over een nieuw anticonceptiemiddel voor vrouwen.

⁷⁵ Josee Roymans, "Leve de proefbuisbaby's!?", *Lilith*, januari-februari 1985, 4-7.

⁷⁶ Josee Roymans, "Leve de proefbuisbaby's!?", *Lilith*, januari-februari 1985, 4-7; Frickel et al., 445; Tuana, 'The Speculum of Ignorance', 2-6.

De meeste uitleg in het artikel zelf gaat over experimenten met een nieuwe pil die ontwikkeld werd in Frankrijk. Ondanks dat die pil het hoofdthema was, had de auteur gekozen voor de titel “Hormonentroep: Alléén voor vrouwen”. De titel in combinatie met de zin: “De vrouw (of wat had u gedacht?) zou voortaan nog slechts 4 dagen per cyclus een pilletje moeten innemen” geeft aan dat de auteur het niet eens was met de vanzelfsprekendheid dat de vrouw alleen instaat voor het voorkomen van een zwangerschap. Het artikel sluit af met een verwijzing naar onderzoek rond mannelijke anticonceptie in Frankrijk en China die “een stille dood” stierven. Niet alleen hekelde de auteur dat de normale pil “hormonentroep” was die vrouwen “met de moed der wanhoop” elke dag moeten innemen, maar ook dat vrouwen er op anticonceptie vlak alleen voor stonden. De rubriek waarin dat artikel werd geplaatst noemde “oogjes open”, waarbij de schrijvers wantoestanden ten aanzien van vrouwen aanhaalden en hiervoor de lezers hun ogen wilden openen.⁷⁷ Het doel was zo nadrukkelijk om de ogen van de lezers te openen, zowel voor de nieuwe ontwikkelingen binnen de (studies naar) anticonceptie als voor de oneerlijke verdeling van de lasten rond geboortebepanking.

Naast het artikel over de nieuwe ontwikkelingen rond geboortebepanking was er nog een ander artikel uit dezelfde rubriek “oogjes open” die ingingen op de schadelijke bijwerkingen van vrouwelijke anticonceptie. Het artikel droeg de “Seks als hulpverlening”. Het hoofdthema van dit artikel is gewijd aan een rechtszaak in de Verenigde Staten tegen het bedrijf Procter & Gamble die giftige tampons op de markt hadden gebracht zonder die op voorhand grondig te testen. Hieraan is een vrouw overleden en de familie heeft hiervoor een schadevergoeding gekregen. Na die beschrijving gaat het artikel over in kritiek op pil: “De pil werd wél terdege uitgetest wat niet belet dat talloze vrouwen er de meest merkwaardige bijverschijnselen van oplopen. Als mannen konden menstrueren en kinderen krijgen dan zou een Ministerie van Voorplanting zich allang met dergelijke problemen hebben bezig gehouden!” Enerzijds werd er door de auteur de nadruk gelegd op de vele bijwerkingen van de pil, anderzijds ook op het gevoel dat als het mannen waren die met die bijwerkingen rondliepen dat er al lang iets aan gedaan was. Daarbij betrok ze ook expliciet de politiek.⁷⁸

Hoewel er in *Lilith* een kritischere houding werd aangenomen in sommige artikels ten aanzien van hormonale anticonceptie en de medicalisering van het vrouwelijk lichaam door mannen dan in *De Grote Kuis* en *Schoppenvrouw*, ging het ook maar om enkele artikels. Ondanks de pogingen van *Lilith* om een dialoog te creëren binnen feministische cirkels over de

⁷⁷ Suzanne Cautaert, “Hormonentroep: Alléén voor vrouwen”, *Lilith*, mei 1982, 9.

⁷⁸ Suzanne Cautaert, “Seks als hulpverlening”, *Lilith*, juni-juli 1982, 8.

mogelijke impact die mannelijke anticonceptiva zou hebben op het leven van de vrouw, werd er – buiten de drie aangehaalde artikels – verder niets meer over geschreven.

Concreet is het nooit tot een echt pleidooi gekomen voor een mannenpil. De afwezigheid van mannelijke anticonceptie in het corpus van de drie vrouwenbladen wijst erop dat de mannenpil geen prioriteit was binnen de vrouwenbewegingen. De vrouwenbeweging had dan ook verschillende belangrijke aandachtspunten, zoals gelijk loon voor gelijk werk en de legalisering van abortus. Daar ging wellicht de meeste aandacht naartoe. Daarbij wil ik ook nog toevoegen dat er wellicht zo weinig over werd gereflecteerd doordat de mannenpil nog niet bestond. Daarnaast werd er in *Lilith* ook nooit verder nagedacht dan louter de opmerking dat de risico's van anticonceptie te veel op de schouders van vrouwen lagen of dat er te weinig onderzoek gebeurden. De schrijvers van *Lilith* gingen niet verder dan louter de vraag. Hoe het feminisme een mannenpil zou moeten ontvangen werd niet besproken.

Lilith ging dus, in tegenstelling tot de andere twee tijdschriften, verder dan louter kritiek op de traditionele machtsstructuren aanwezig in medisch onderzoek en de dokter-patiëntrelatie. *Lilith* probeerde ook te kijken naar pogingen die dat veld zouden egaliseren. Die combinatie van kritische reflectie en zoeken naar alternatieven resoneren sterk met de theoretische benadering van Undone Science. Undone science is zowel het bekritisieren van vastgeroeste principes als de poging om een alternatieve manier van denken te creëren. Veel artikels leverden, in nasleep van de women's health movement, kritiek op de overmedicalisering van de vrouwelijke reproductieve organen en de patriarchale structuur van de artsen en de wetenschappelijke onderzoekers, waardoor ze het idee van de objectieve medische wereld omver stootte. Desalniettemin ondernam enkel *Lilith*, in hun twee artikels 'Hormonentroep alleen voor vrouwen' en 'Leve de proefbuisbaby's !?', een poging tot het scheppen van een alternatief denkkader voor de reproductieve wetenschappen. De vinger op de wonde – “of wat had u gedacht” – brengt de mogelijkheid naar voren van een ander denkkader. Het vastgeroeste idee dat er enkel naar de vrouwelijke reproductieve organen kon gekeken worden, werd op losse schroeven gezet. De auteurs van *Lilith* stelden zich de vraag waarom er niet naar die van de man gekeken kon worden. In het artikel over IVF stelden ze, na kritiek op de weinige aandacht die er werd besteed aan de reproductieve organen van mannen, expliciet: “wie verdedigt welke sekse, welke klasse, welk ras, wat bedragen de kosten van het onderzoek en wie betaalt ze?”⁷⁹

⁷⁹ Suzanne Cautaut, “Hormonentroep: Alléén voor vrouwen”, *Lilith*, mei 1982, 9; Josee Roymans, “Leve de proefbuisbaby's!”, *Lilith*, januari-februari 1985, 4-7.

Mannenbeweging: casus Ont-MANtel

De vraag naar een vorm van mannelijke anticonceptie lijkt vaak gezocht te moeten worden in feministische kringen. Zo focust bijvoorbeeld Oudshoorn haar analyse over de mannenpil op vrouwenbewegingen en hun reactie op dit mogelijke alternatief. De mannen zelf waren dan ook over het algemeen geen vragende factor. Toch is het interessant om te kijken of het idee van de mannenpil daar wel leefde.

Met de komst van de tweede feministische golf, volgde er ook de mannenbeweging. Net zoals er geen één vrouwenbeweging was, maar verschillende vrouwenbewegingen bestonden, was er ook geen sprake van één mannenbeweging, maar wel van meerdere mannenbewegingen. Binnen de mannenbewegingen zijn er wel drie te onderscheiden stromingen: apolitiek, feministisch en antifeministisch. Een gemeenschappelijk punt dat de drie stromingen verbond is dat ze alle drie voortbouwden op het idee dat de traditionele mannelijkheid in transitie was. De feministische en antifeministische mannenbewegingen worden in de literatuur ook de *men's liberation movement* en de *men's rights movement* genoemd. De eerste beweging zocht toenadering tot het feminisme. Hier heerste het idee dat mannen evengoed nadelen ondervonden van traditionele genderpatronen, maar er werd wel erkent dat mannen minder benadeeld werden dan vrouwen.⁸⁰ Binnen die tweede beweging gold het idee dat mannen slachtoffers waren van het feminisme. Hieruit groeide een antifeministisch discours.⁸¹

Net als vele andere aspecten van mijn onderzoek, is er nog maar weinig onderzoek verricht naar de mannenbewegingen in Vlaanderen. Eén uitzondering hierop is het onderzoek van historicus Philippe De Wolf. Zijn onderzoek focuste op feministische mannen in Parijs en Gent tijdens de jaren 70 en 80. Mannelijke feministen werden niet zonder argwaan door vrouwen bij het feminisme betrokken. Hoe konden mannen geaccepteerd worden als ze tegelijkertijd diegene waren die vrouwen hadden onderdrukt? Een deel van de vrouwelijke feministen wees het idee dan ook integraal af. Feministische groepen moesten volledig vrouwelijk zijn en blijven. Vrouwen moesten volledige autonomie hebben in hun strijd voor meer gelijkheid. Die argwaan van feministen voor mannelijke participatie kwam onder andere voort uit andere linkse bewegingen uit de jaren 70 en 80 waarin mannen dominant waren en discussies rond vrouwenrechten naar de achtergrond verdwenen ten voordele van de klassenstrijd. Mannelijke participanten werden door een deel van de feministen gezien als

⁸⁰ Michael A. Messner, 'The Limits of "the Male Sex Role": an Analysis of the Men's Liberation and the Men's Rights Movements' Discourse', *Gender and Society* 12, no 3 (1998): 256; Bevernage, 'Academische mannenstudies en feministische theorievorming', 26-27, 37-41; Oudshoorn, *The Male Pill*, 16.

⁸¹ Messner, p 256.

opportunisten. Zeker met betrekking tot de hulp die mannen wilden bieden bij de legalisering van abortus, hadden sommige feministen hun twijfels.

Andere vrouwelijke feministen zagen het juist als een noodzakelijkheid om mannen te betrekken omdat mannen een belangrijk onderdeel uitmaakten van de aanhoudende ongelijke genderrollen. Mannen moesten gemobiliseerd worden om mee een gelijkere maatschappij tussen man en vrouw te creëren. Bovendien zagen ze de betrekking van mannen ook als een noodzakelijkheid voor de (verdere) legalisering van anticonceptie en abortus. Ondanks de theoretische acceptatie door de vrouwenbeweging van deze tweede groep, werden mannen niet altijd overal aanvaard. Zo zette de Antwerpse afdeling van de Dolle Mina's mannen uit de groep, omdat mannen de discussies te veel monopoliseerden. Er bleef altijd een zekere argwaan bestaan vanuit vrouwelijke feministen naar mannelijke feministen toe.⁸²

De feministische mannenbewegingen ondersteunden de georganiseerde bijeenkomsten. Er ontstonden ook mannenpraatgroepen, waarin er werd gereflecteerd over de rol van traditionele mannelijkheid. Niet alleen werd er nagedacht over de impact op vrouwen van traditionele mannelijkheid, maar ook over de impact op mannen zelf. Die praat sessies leerde mannen aangeleerd seksistisch gedrag te vermijden en spraken over hoe mannen betere contacten konden leggen met vrouwen en andere mannen.⁸³

De mannenbeweging kende ook zijn eigen tijdschriften, zoals *ont-MANtel: anti-patriarchaal tijdschrift van mannen tegen mannengeweld* dat in 1988 werd opgericht en tot 1993 werd uitgegeven. *Ont-MANtel* vond zijn oorsprong niet uit de feministische geïnspireerde praatgroepen, maar uit het antimilitarisme. Het tijdschrift werd opgericht na protest tegen raketten die geplaatst waren in het Waalse Florennes. Desalniettemin focusten de auteurs ook op andere thema's zoals seksueel geweld, fertiliteitstechnieken en anticonceptie.⁸⁴ Het hoofddoel van het tijdschrift – waar de ondertitel ook naar hint – lag in lijn van de mannenpraatgroepen. De auteurs wilden traditionele mannelijkheid in vraag stellen en zo'n percepties op mannen doen verdwijnen: “Wij [...] willen het patriarchaat in deze wereld én onszelf te lijf gaan.” Ze wilden dat er betere contacten kwamen tussen mannen onderling, maar ook tussen mannen en vrouwen. Ze organiseerden daarnaast de ‘magiese mannendag’. Dat was

⁸² Phillippe de Wolf, ‘Male feminism: men’s participation in women’s emancipation movements and debates. Case studies from Belgium and France (1967-1984)’, *European Review of History* 22, no. 1, (2015): 78-81, 86; Blancquaert, Goris en Trommelmans, *Vlaanderen Vrij!*, 22.

⁸³ De Wolf, 81-85.

⁸⁴ Mieke Peeters, *Alledaagse Ongelijkheid: gender- en klasseverschillen in de hulpverlening*, (Leuven: Garant, 1993), 93.

een Vlaamse mannendag in 1988, waar er workshops werden gegeven over anticonceptie en abortus.⁸⁵

Aangezien anticonceptie toch een onderwerp was dat geregeld werd behandeld in het tijdschrift rijst vanuit mijn vraagstelling natuurlijk of er ook werd gesproken over de mannenpil. Over de vijf jaargangen heen zijn er twee artikels gepubliceerd over de mannenpil, waarvan één een vertaald artikel uit de Britse krant *The Sunday Times* was.⁸⁶ In een ander artikel werd er een overzicht gegeven van welke onderzoekspaden er al bewandeld werden.⁸⁷ Ze probeerden ook via getuigenissen de vasectomie (sterilisatie voor mannen) te destigmatiseren.⁸⁸ Verder werd er niet uitgeweid over de mannenpil.

De inhoud van de artikels over de mannenpil was informatief. Het waren louter overzichten van het onderzoek dat al gedaan was. De expliciete vraag naar een mannenpil werd echter niet gesteld. Er werd louter over het onderwerp gerapporteerd. Philippe De Wolf concludeerde in zijn artikel over mannelijk feminisme dat veel mannen die tussen de jaren 70 en 80 benadering zochten tot de vrouwenbeweging, de reproductieve rechten van vrouwen ondersteunden, mee verdedigden en volledig erkenden dat vrouwen baas in eigen buik waren.⁸⁹ Ik veronderstel dat er binnen deze mannenbeweging ook het zelfbeschikkingsrecht van vrouwen niet in vraag werd gesteld. Hierdoor neem ik aan dat de afwezigheid van de expliciete vraag kan verklaard worden aan de hand van wat De Wolf concludeerde. Ze respecteerden het ‘baas in eigen buik’ principe.

Een andere verklaring die ik naar voren wil brengen is dat de vraag binnen de Vlaamse vrouwenbeweging ook bijna onbestaande was. Binnen het feminisme was er een spanning ten opzichte van mannelijke contraceptie. Enerzijds was er het feministisch punt van zelf te beslissen, zeker in België omdat bepaalde reproductieve rechten ten opzichte van andere landen hier later zijn toegekend en feministen dus langer hebben moeten vechten om van baas in eigen buik een legale realiteit te maken. Anderzijds waren er dus feministen zoals in *Lilith* die de bijwerkingen en de last niet alleen op de schouders van vrouwen wilden laten liggen. Tevens waren de artikels over de mannenpil in ont-MANtel gepubliceerd in 1990, toen het recht van abortus nog niet volledig of nog maar net verworven was. Ik zou graag willen beargumenteren dat de afwezigheid van de expliciete vraag komt door de erkenning van het

⁸⁵ *Ont-MANtel: anti-patriarchaal tijdschrift voor mannen tegen mannengeweld*, 1988-1991; *MANNENmagazine: tweemaandelijks tijdschrift voor prettig gestoorde mannen*, 1991-1993.

⁸⁶ Liz Hodgkinson vertaald door Rudy Sturm, “Geboorte van een mannen’pil’: een ezelsdracht”, *Ont-MANtel*, juni 1990, 20-27.

⁸⁷ “De mannenpil. Deel 2”, *Ont-MANtel*, 1990, 10-11.

⁸⁸ “Interview: sterilisatie bij mannen: vijf gesteriliseerde mannen getuigen”, *MANNENmagazine*, juli 1993, 4-12.

⁸⁹ De Wolf, ‘Male feminism: men’s participation in women’s emancipation movements and debates’, 90.

zelfbeschikkingsrecht van vrouwen enerzijds, en de onenigheid over mannelijke contraceptie in feministische kringen zelf anderzijds.⁹⁰

Belgische Federatie voor Gezinsplanning en Seksuele Opvoeding

De Vlaamse feministen die opkwamen voor de depenalisering van abortus en de verbetering van anticonceptiegebruik stonden er niet alleen voor. Vrouwen die hulp zochten inzake abortus of anticonceptie konden vanaf 1960 ook terecht bij de opkomende consultatiebureaus van de Centra voor Geboorteregeling en Seksuele Voorlichting. In Gent werd het eerste centrum opgericht in 1960, vervolgens volgde Antwerpen in 1961 en Brussel in 1962. De centra draaiden op vrijwillige steun van artsen en psychologen die paraat stonden om hulpzoekende vrouwen en mannen te helpen. Die centra werden tevens mee opgericht door de *Socialistische Vooruitziende Vrouwen*. Daarnaast werkten er ook vrouwen actief in de vrouwenbeweging als vrijwilligers in de consultatiebureaus.⁹¹

De overkoepelde organisatie die dat mee heeft mogelijk gemaakt is de *Belgische Federatie voor Gezinsplanning en Seksuele Opvoeding*, vanaf hier de *Belgische Federatie* genoemd. De *Belgische Federatie* werd mee opgericht door de *Nederlandse Vereniging voor Seksuele Voorlichting* en maakte een onderdeel uit van de overkoepelende organisatie *International Planned Parenthood Federation*. Dat waren twee initiatieven uit het buitenland die onder andere de *Belgische Federatie* in het prille begin – tot 1968 – van financiële ondersteuning voorzagen. *International Planned Parenthood* was een overkoepelende organisatie opgericht in 1952 die centra voor geboorteregeling over heel de wereld met elkaar verbond. Het was louter een organisatie opgericht om kennis en ervaringen tussen de verschillende leden uit te wisselen en te verzamelen. Een belangrijk punt was de seksuele en reproductieve rechten van vrouwen te verdedigen.⁹² Vanaf 1968 kreeg de *Belgische Federatie* subsidies van de overheid, die stegen vanaf de opheffing van het verbod op het verspreiden van informatie over anticonceptie in 1973.⁹³

⁹⁰ *Ont-MANtel: anti-patriarchaal tijdschrift voor mannen tegen mannengeweld*, 1988-1991; *MANNENmagazine: tweemaandelijks tijdschrift voor prettig gestoorde mannen*, 1991-1993.

⁹¹ Blancquaert, Goris en Trommelmans, *Vlaanderen vrijt!*, 24, 62; Van Molle, 'De nieuwe vrouwenbeweging in Vlaanderen, een andere lezing', 370; Katrien Alderweireldt, 'Archief van de Federatie der centra voor geboorteregeling en seksuele opvoeding (Federatie CGSO)', *Brood & rozen: Tijdschrift voor geschiedenis van sociale bewegingen* 1, no 1 (1996): 34.

⁹² Vicky Claes, 'Brave and angry – The creation and development of the International Planned Parenthood Federation (IPPF)', *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care* 15, no 2 (2010): 69-71.

⁹³ Alderweireldt, 35.

Wat probeerde de *Belgische Federatie* te verwezenlijken? Ten eerste probeerde de *Belgische Federatie* seksuele opvoeding te geven via lezingen, cursussen en het tijdschrift *Metterdaad*. Ten tweede richtte de *Belgische Federatie* met behulp van de Socialistische Vooruitziende Vrouwen consultatiebureaus op, zoals hierboven reeds vermeld. Wat niet evident was, want door het verbod op het verspreiden van anticonceptie en op reclame hierover, moest dat in het grootste geheim gebeuren.⁹⁴ Ten derde had de *Belgische Federatie* een medische raad en een juridische raad. Binnen de *Belgische Federatie* werd er ook nagedacht over nieuwe methoden van geboorteregeling, de impact op de gezondheid van mensen en over nieuwe wetgeving rond anticonceptie en abortus.⁹⁵ Naast hulpverlening en seksuele opvoeding, werd er dus ook nagedacht over de medische en juridische kant van anticonceptie en abortus.

De *Belgische Federatie* debatteerde niet enkel achter de gesloten deuren van de medische en juridische raden, maar ook daarbuiten. Zo organiseerde de *Belgische Federatie* op 15 april 1972 een tweetalig colloquium om de staat van de contraceptieve maatschappij te beoordelen. Hierbij werden acht sprekers van verschillende achtergronden en luisteraars in contact gebracht met elkaar om de situatie van anticonceptie en abortus in België te bespreken. Dit colloquium mee georganiseerd met de (financiële) steun van het *Ministerie voor Volksgezondheid en Gezin, International Plannend Parenthood, Nederlandse Vereniging voor Seksuele Voorlichting* en de verschillende centra voor geboorteregeling over heel het land.⁹⁶ De studiedag was een onderdeel van een reeks van activiteiten die de federatie organiseerde. Het bijzondere aan de studiedag van 1972 was de aanwezigheid van een multidisciplinair team. Dat was nieuw, aangezien de colloquia hiervoor louter draaiden op medische specialisten. Dit keer werden alle aspecten daarbij betrokken, het was de bedoeling om “de morele, sociale, medische, psychologische, religieuze en juridische aspecten te bespreken”. René Pervé, dokter en toenmalige voorzitter van de federatie, beschreef het doel van de activiteiten als volgt: “Het uiteindelijke doel van onze activiteiten is immers toch de contraceptie zó te bevorderen dat er geen enkel kind meer onbewust verwekt of ongewenst geboren wordt. Zo ver zijn we in ons land nog niet. Daarom bestaan wij nog.”⁹⁷

De acht sprekers hadden op voorhand teksten voorbereid die aan de luisteraars tegen een vergoeding werden uitgedeeld en ook nog eens ter plaatse werden voorgelezen. Daarna was

⁹⁴ Alderweireldt, 34; Blancquaert, Goris en Trommelmans, 48-49.

⁹⁵ Alderweireldt, ‘Archief van de Federatie der centra voor geboorteregeling en seksuele opvoeding (Federatie CGSO), 34.

⁹⁶ Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, MAD/019.04: *De contraceptieve maatschappij*, november 1972.

⁹⁷ Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, MAD/019.04, 3-5: *De contraceptieve maatschappij*, november 1972.

er een discussieronde waarbij luisteraars en andere sprekers extra toelichtingen konden vragen aan elkaar. Wat interessant is, is dat zo wel het tweetalig verslag van de studiedag zelf is bewaard, als een Nederlandstalige brochure die pas in november 1972 is uitgebracht. De brochure is een opgeschoonde versie van het tweetalige verslag. Het heeft niet alles overgenomen en focuste op de belangrijkste delen van de uiteenzettingen. Dit kan inzicht geven in wat voor de federatie als belangrijk genoeg werd gezien om in het uiteindelijke document weer te geven.⁹⁸

Eén van de belangrijke sprekers op het colloquium was Marijke van Hemeldonck. Zij was ten tijde van de studiedag voorzitter van de actiegroep “gelijk loon voor gelijk werk”. Ze kan gepercipieerd worden als een radicale feministe. Ondanks dat ze niet verbonden was aan de ‘radicalere’ *Dolle Mina’s* of aan de tijdschriften *Schoppenvrouw* en *Lilith*, was Van Hemeldonck bijvoorbeeld wel verbonden aan Links en Feministische (LeF), een Vlaamse fem-soc groep. Ze stond gekend als militant en radicaal. Door een luisteraar werd dan ook aan het einde van de studiedag aan Van Hemeldonck gevraagd waarom ze zo’n “ruwe, directe en onromantische” taal gebruikte in haar toespraak. Dat geeft ook al meteen blijk van de verschillende opvattingen die zij en haar publiek hadden.⁹⁹

In de inleiding van haar betoog gaf ze kritiek op het feit dat ze de enige vrouwelijke spreker was op debat over anticonceptie. Die kritiek heeft sterke parallellen met de Amerikaanse casus. Daar werden tijdens de *Senate Pill Hearings* (1970), een hoorzitting die specifiek handelde over de bijwerkingen van hormonale anticonceptie, enkel mannelijke experts aan het woord gelaten. Vrouwen van de beginnende *women’s health movement* gaven kritiek op het feit dat de ervaringen van vrouwen niet in acht werden genomen. Vrouwen mochten er zelf niet getuigen over een onderwerp wat toch vooral vrouwen trof. Van Hemeldonck wilde graag een platform geven aan die vrouwelijke ervaring, een thema dat binnen discussies rond anticonceptie te vaak over het hoofd werd gezien. Ze noemde het zelf dan ook een “getuigenis” en ging geen uitgewerkte tekst voor schotelen met “voetnoten, bibliografie en citaten”. Ervaring was dus een belangrijk element binnen het debat rond geboortebeperving.¹⁰⁰

⁹⁸ Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. MAD/019.04: *De contraceptieve maatschappij*, november 1972; Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr 28.5, 17: *Dossier betreffende nationaal colloquium “De contraceptieve maatschappij” van 15.5.1972*; Blancquaert, Goris en Trommelmans, *Vlaanderen vrij!*, 53.

⁹⁹ Els Flour, *Marijke van Hemeldonck: Socialiste en feministe* (Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, 2013), 94-95, 116-117; Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. MAD/019.04, 40, 51: *De contraceptieve maatschappij*, november 1972.

¹⁰⁰ Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. MAD/019.04, 40: *De contraceptieve maatschappij*, november 1972; Kline, *Bodies of Knowledge*, 110.

Na haar inleiding begon Van Hemeldonck met een uiteenzetting over de afwezigheid van een ‘contraceptieve maatschappij’. Ze beargumenteerde aan de hand van drie punten dat die samenleving nog verre van bereikt was. De eerste horde was de seksuele opvoeding van jongeren op school, die ten tijde van haar speech de wensen over liet. Ten tweede hekelde ze de wet van 1923 waardoor nog niet elk individu aan informatie geraakte over anticonceptie. Alleen de “happy few” die “niet weerhouden zijn door schroom, geldgebrek of onwetendheid van hoe en waar” konden informatie en dus ook vaak anticonceptiemiddelen verkrijgen. Het laatste punt, en ook meteen haar belangrijkste punt was een grondige kritiek op bestaande anticonceptiemiddelen. Ze hadden te veel bijwerkingen of waren te omslachtig.¹⁰¹

De commentaren uit haar derde kritiek richtten zich vooral tegen dokters en onderzoekers. Allereerst zag Van Hemeldonck dokters niet als de ideale tussenpersonen om vrouwen en anticonceptie samen te brengen. Dokters waren niet voldoende opgeleid om uitleg te geven over anticonceptie, een punt dat ook bij de drie feministische tijdschriften naar voren kwam. Dokters schreven volgens haar te snel symptomen toe aan de pil zonder voldoende te kijken wat er eventueel echt aan de hand was. Ze hingen te vaak de “zedemeester” uit waardoor patiëntes niet altijd kregen voor wat ze kwamen. De relatie tussen dokter en patiënt vond Van Hemeldonck autoritair, een punt dat ook eigen was aan de *women’s health movement* in de Verenigde Staten.¹⁰² Ze vond over het algemeen dat het verkrijgen van anticonceptie te inefficiënt verliep omdat er een bezoek bij de dokter nodig was vooraleer een vrouw anticonceptie kon krijgen. Van Hemeldonck wilde seks afscheuren van de medische sfeer: “Seks is geen ziekte. Aan contraceptie doen is gezond seksueel gedrag.” Die uitspraak kan ook als aanklacht geïnterpreteerd worden tegen de doorgedreven medicalisering van de vrouwelijke reproductieve organen. Naast haar kritiek op dokters klaagde Van Hemeldonck de “laboratorium-optimisten”. Ze vond dat onderzoekers geen rekening hielden met de gebruiksvriendelijkheid, de symptomen en de ‘vrouwelijkheid’ van anticonceptie bij het ontwikkelen van contraceptieven. Zo vond ze bijvoorbeeld dat een pessarium: “slechts praktisch is voor mensen, die over een badkamer beschikken en wier seksleven op geregelde avonden in voorziene omstandigheden en binnen een voorziene timing verloopt.” Een pil had nare bijwerkingen zoals “misselijkheid, opzwellen, depressies” en ze vond het dagelijks pillenslikken een vorm van slavernij. Ze noemde tevens de “research-specialisten” in één adem

¹⁰¹ Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. MAD/019.04, 40-41: *De contraceptieve maatschappij*, november 1972.

¹⁰² Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. MAD/019.04, 41-43: *De contraceptieve maatschappij*, november 1972; Kline, *Bodies of Knowledge*, 13-14.

met “dokters, wetgevers en theologen”, die volgens haar allemaal een paternalistische houding aanhielden ten opzichte van vrouwen die anticonceptie wilden gebruiken¹⁰³

Het idee dat (onderzoek naar) anticonceptie vooral op vrouwen was gericht, was een kritiek die meermaals doorheen haar tekst voorkwam. Al in haar inleiding stelde ze haar standpunt voor als dat van “de verbruiker, vermits het in onze maatschappij aanvaard is dat contraceptie voornamelijk een vrouwelijke aangelegenheid is.” Ondanks dat ‘verbruiker’ een neutraal woord is, schakelde ze het wel gelijk aan de vrouw. Direct onder haar derde standpunt ging ze er verder op in:¹⁰⁴

Protesteren ook tegen de tendens contraceptie slechts als een vrouwenprobleem te zien, daar waar biologisch zowel door mannen als door vrouwen kan aan anticonceptie gedaan worden. Vooral bij de jongere generatie wordt algemeen aanvaard, dat anticonceptie een probleem is voor de vrouw. Research-werk over hormonale en scheikundige anticonceptiva is vooral gericht op deze, die door de vrouw gebruikt zullen worden. Waarom niet meer onderzoek naar een pil voor mannen, die hen voor de duur van de geslachtsgemeenschap steriel maakt?¹⁰⁵

Dat Van Hemeldonck jongeren aanhaalde als de groep die anticonceptie een gegenderde invulling gaven, bevestigde dat ook in België de tendens er was dat vrouwen werden ‘opgevoed’ als de verantwoordelijken.¹⁰⁶ Daarnaast duidde ze een leemte aan in het onderzoekveld naar contraceptie. Net als Barbara Seaman uit de Verenigde Staten stelde Van Hemeldonck zich de vraag waarom er niet meer onderzoek werd gedaan naar de mannenpil. Ze duidde op een ‘ignorance’ binnen het onderzoeksveld naar anticonceptie. Van Hemeldonck erkende wel dat er onderzoek werd gedaan, maar dat was onevenwichtig ten opzichte van het vele onderzoek dat werd verricht op vrouwen.¹⁰⁷

Net als Seaman en enkel auteurs bij *Lilith* dacht ze dus verder na dan louter kritiek op bestaande anticonceptie. Van Hemeldonck stelde vragen bij het weinige onderzoek dat werd verricht op de mannelijke reproductieve organen. Opvallend is dat Van Hemeldonck, net als in de twee artikels in *Lilith*, niet verder gaat dan louter de vraag: waar bleef de mannenpil? Ook

¹⁰³ Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. MAD/019.04, 41-43: *De contraceptieve maatschappij*, november 1972.

¹⁰⁴ Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. MAD/019.04, 40: *De contraceptieve maatschappij*, november 1972.

¹⁰⁵ Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. MAD/019.04, 41: *De contraceptieve maatschappij*, november 1972.

¹⁰⁶ Oudshoorn, *The Male Pill*, 14.

¹⁰⁷ Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. MAD/019.04, 41: *De contraceptieve maatschappij*, november 1972.

in Van Hemeldonck haar betoog werd er niet stil gestaan bij de eventuele gevolgen van een mannenpil.

In haar betoog maakte ze gebruik van een gelijkaardig discours als de *women's health movement* in de Verenigde Staten. Daarnaast vertoont haar betoog gelijkenissen met wat er in de (latere) feministische tijdschriften werd geschreven, zoals de zorg om de kennis van artsen zoals bij *De Grote Kuis* en *Schoppenvrouw* en kritiek op anticonceptie zoals bij *Lilith*. Zowel Van Hemeldonck als *Lilith* identificeerden lacunes in onderzoek naar de reproductieve organen van mannen. De doorgenomen bronnen van de vrouwenbewegingen hekelden allen de rol van dokters en onderzoekers in het anticonceptiedebat, maar enkel *Lilith*, impliciet, en Van Hemeldonck, expliciet, vroegen ook aandacht voor de afwezigheid van een mannelijk alternatief. Hoe het feminisme zou moeten staan ten opzichte van een mannenpil werd nergens behandeld.

Van Hemeldonck was niet de enige die de aandacht vestigde op de mannenpil. Later tijdens de vragenronde kwam de mannenpil opnieuw naar boven bij een ander panellid. Willy Peers, een arts wiens aanhouding wegens het uitvoeren van illegale abortussen in 1973 nationaal protest zou veroorzaken, kreeg de vraag of mannen wel te vertrouwen waren als er een mannenpil zou bestaan.¹⁰⁸ Dat was een vraag van een heel andere orde dan Van Hemeldonck die vroeg waarom er niet meer onderzoek werd gedaan. De anonieme vrager haalde een aspect aan wat vaker terugkwam binnen de discussie over de culturele haalbaarheid van de mannenpil. Doordat anticonceptie steeds meer een vrouwenzaak werd in de tweede helft van de twintigste eeuw, groeide steeds meer het idee dat mannen niet te motiveren waren. Het werd uit de hegemoniale mannelijkheid gehouden, zoals ik in de inleiding reeds uitlegde. Ten eerste werd anticonceptie een vrouwenzaak. Ten tweede was de seksualiteit en de reproductieve capaciteiten van mannen onlosmakelijk aan elkaar verbonden.¹⁰⁹ Hieruit vloeide het idee voort dat mannen dus niet geïnteresseerd waren in anticonceptie, want het kwam niet overeen met het ideaalbeeld, en dat, moest er een mannenpil ontwikkeld worden, mannen niet te vertrouwen zijn. Dat laatste idee is ook duidelijk terug te zien in die vraag. Peers antwoordde zelf op de vraag dat hij zou “willen dat binnen een paar eerlijkheid en vertrouwen bestond”.¹¹⁰ Hier werd er dus al wel nagedacht over de culturele haalbaarheid van een mannenpil.

¹⁰⁸ De Smit, *Hoe dol was Dolle mina?*, 94; Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. MAD/019.04, 59: *De contraceptieve maatschappij*, november 1972.

¹⁰⁹ Oudshoorn, *The Male Pill*, 15-16.

¹¹⁰ Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. MAD/019.04, 59: *De contraceptieve maatschappij*, november 1972.

Ook bij een derde panellid, Michel Thiery, vormde de mannenpil voer voor discussie. Thiery was in die tijd een professor aan de Rijksuniversiteit Gent gespecialiseerd in verloskunde en voorzitter van de medische raad van de Belgische Federatie. In zijn voorbereide tekst gaf hij een informatief overzicht over de verschillende anticonceptiemiddelen en de toekomst daarvan. Tegen het einde van zijn tekst wijdde hij een deel aan het onderzoek naar anticonceptie voor mannen. Interessant aan zijn uiteenzetting is zijn nadruk op de lange en intensieve geschiedenis van onderzoek naar de mannenpil. In zijn tekst benadrukte hij dus wel dat er dingen gebeurden om de lacune op te vullen. Toch lijkt het alsof hij in de nabije toekomst geen uitbreiding van de anticonceptiemarkt voor mannen zag. De mannenpil bevond zich echter nog “volkomen in het stadium van de research”.¹¹¹ Michel Thiery werd in zijn deel van de vragenronde volgens de bron overstelpt met vragen over de mannenpil. Hij verzekerde dat er onderzoek werd gedaan en dat mannen geen “dwingende egoïsten” waren. Ook dat kan een verwijzing zijn naar het vastgeroeste idee dat mannen niet geïnteresseerd waren in anticonceptie. Mannen wilden volgens Thiery wel de taak van contraceptie overnemen, mochten ze de kans krijgen. Hij verzekerde de toehoorders dat een groeiende groep mannen wel wilden maar niet konden participeren. Daarna legde hij nog in het kort medisch uit waarom het zo moeilijk is om een tegenhanger van de pil uit te vinden, maar herhaalde hij ook nog eens dat er wel onderzoek werd gedaan om die leemte te vullen.¹¹² Hij verzekerde tevens dat er zeker wel onderzoek werd gedaan, wat wellicht een antwoord was op de vraag Van Hemeldonck en van het publiek over waar de mannenpil bleef.

De bronnenanalyse van het colloquium duidt op een bepaalde graad van aandacht voor de mannenpil, maar miniem in vergelijking met de bijdragen over vrouwelijke anticonceptie. De mannenpil kwam vaak pas ter sprake als voetnoot in een breder discours over vrouwelijke anticonceptie of als kritische vraag over de afwezigheid van mannelijke contraceptiva. De aandacht hiervoor was echter beperkt. Het primaire doel van het colloquium was dan ook de opheffen van het verbod van 1923 en abortus uit het strafrecht te halen. Ze wilden dat dokters en mensen betrokken bij een abortus niet meer werden gestraft en wilden seksuele opvoeding steunen. Ook op deze studiedag werd er eigenlijk niet verder gegaan dan het louter aanstippen van het probleem. Daarbovenop werd er, behalve in één vraag, nooit nagedacht over de culturele haalbaarheid. De focus lag, net als bij de feministen, op andere problemen.

¹¹¹ Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. MAD/019.04, 15: *De contraceptieve maatschappij*, november 1972.

¹¹² Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. 28.5, 17: *Dossier betreffende nationaal colloquium “de contraceptieve maatschappij” van 15.5.1972*.

Verder was er in het centrum voor geboorteregeling en seksuele opvoeding nog één dossier gevonden dat specifiek gaat over mannelijke participatie in familieplanning. Het dossier gaat over de algemene werking van de *Belgische Federatie* in 1982 en hun communicatie met *International Planned Parenthood* over mannelijke participatie.¹¹³ Nergens in het hele dossier werd er gevraagd waar de mannenpil bleef. De documenten uit het dossier zetten vooral in op mannen meer te betrekken bij familieplanning via bestaande middelen: het condoom en de vasectomie.

De zaken die de *Belgische Federatie* had ondernomen in 1982 waren eerder ‘passieve’ acties. Het waren acties waarvoor mannen niet actief werden betrokken bij diensten voor familieplanning. Ten eerste had de organisatie een Nederlandse brochure opgesteld waarin ze uitleg gaven over seksueel overdraagbare ziektes en hoe die te voorkomen. Ten tweede vertaalde de *Belgische federatie* een boek uit het Engels van Bernie Zilbergeld. Zilbergeld was een psycholoog die zich had gespecialiseerd in de mannelijke seksualiteit. Met zijn gepopulariseerde boeken probeerde hij mythes rond de mannelijke seksualiteit te doorbreken. Hij wilde dus traditionele beelden van mannen problematiseren. Het zelfhulpboek *Mannen en sex: een gids voor seksuele vervolmaking* werd in 1981 vertaald. Hoe het beschikbaar werd gesteld aan het publiek, werd niet vermeld in het document.¹¹⁴

In het boek nodigde Zilbergeld mannen uit om via oefeningen zichzelf en hun seksualiteit beter te leren kennen. Over het hele boek werden er van de 383 pagina’s vijf pagina’s besteed aan anticonceptie. Hij gaf zelf aan dat de verantwoordelijkheid voor anticonceptie vroeger wel in handen lang van de mannen. Door Zilbergeld en de vertalers van het boek werden mannen in een slachtofferrol geduwd. In zijn tekst staat dat het niet de schuld van mannen was dat ze niet veel van de verantwoordelijkheid opnamen, maar dat die verantwoordelijkheid hen was afgepakt. De eerste schuldige die Zilbergeld voor die evolutie aanduidde waren de centra voor geboorteregeling. Die richtten zich te weinig op mannen en zagen de mannelijke enkelingen als “indringers”. Ook veel vrouwen hadden, door het volledige zelfbeschikkingsrecht op te eisen, aan die evolutie bijgedragen. Sommige vrouwen droegen het idee van volledige controle over eigen lichaam té hoog in het vaandel en onthaalden vervolgens participerende mannen als schokkend en vijandig. De media overtuigden dan weer iedereen ervan dat alle vrouwen de pil pakten of een spiraaltje hadden laten plaatsen. Door die factoren

¹¹³ Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. 54.1: *Male Involvement in Family Planning: Projects and Activities Undertaken by IPPF's Member Associations in 1982*, mei 1984.

¹¹⁴ Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. 54.1: *Male Involvement in Family Planning: Projects and Activities Undertaken by IPPF's Member Associations in 1982*, mei 1984; Bernard Zilbergeld, *Mannen en sex: een gids voor seksuele vervolmaking*, (Gent: Masereelfonds, 1978).

werden mannen buitengesloten uit de contraceptieve taak. Door de desinteresse van mannen in anticonceptie, als gevolg van de bovengenoemde factoren, gingen vrouwen en centra voor geboorteregeling klagen dat mannen te weinig moeite deden volgens Zilbergeld. Hij noemde dat een “zichzelf waarmakende voorspelling”. De schuld voor de desinteresse van mannen ten opzichte van anticonceptie lag volledig uit de handen van mannen en in die van de centra voor geboorteregeling, vrouwen en de media. Vooral tegen de centra was hij gekeerd, want die reduceerde mannen gewoon tot het gebruik van condooms. Het is interessant dat Zilbergeld kritiek geeft op een instituut, dat het boek vertaald heeft. Verder in de tekst gaf hij tips hoe mannen zich beter konden betrekken bij contraceptie. Ze konden bijvoorbeeld de anticonceptie betalen, mee naar de dokter gaan of zelf overgaan op een vasectomie. Hij zei dat contraceptie belangrijk was als beide partners zich volledig comfortabel wilden voelen tijdens seks.¹¹⁵

Zilbergeld kwam, ondanks zijn fervente steun voor mannelijke participatie in geboortebeperving, niet direct op voor een mannenpil. Wel is het interessant dat hij mannen in een slachtofferrol duwde wanneer het ging om anticonceptie. Het was niet hun eigen schuld, maar wel de schuld van anderen. Wat hij wilde bereiken was het doorbreken van mythes over een belangrijk deel van de mannelijkheid, namelijk de seksualiteit. Zijn discours komt overeen met dat van de mannenbeweging, namelijk door het idee dat mannen werden beperkt door ideaalbeelden van de man.¹¹⁶

Doordat ik niet weet hoe het boek ter beschikking werd gesteld of hoe de flyers werden uitgedeeld, kan ik niet inschatten wat de impact van deze actie was. Wat ik wel kan zeggen is dat het eerder passieve acties waren. Mannen die niet bekend waren met de consultatiebureaus kwamen wellicht ook niet contact met de flyers of het boek.

Het tweede deel van het document, de briefwisseling tussen *International Planned Parenthood* en de *Belgische Federatie* verwijst eveneens niet direct naar een mannelijk alternatief voor contraceptie. Voornamelijk werd hier gesproken over de rechten en de plichten van mannen binnen de familieplanning. Zo werd er vanuit de *Belgische Federatie* kritiek geuit op het Europese hoofdkantoor in Londen. Het Europese hoofdkantoor haalde in hun statement over mannelijke participatie aan dat mannen zich konden engageren door methodes zoals coïtus interruptus of de kalendermethode, waarop de *Belgische Federatie* dus kritiek uitte. De

¹¹⁵ Bernard Zilbergeld, *Mannen en sex: een gids voor seksuele vervolmaking*, (Gent: Masereelfonds, 1978), 223-228.

¹¹⁶ Bevernage, ‘Academische mannenstudies en feministische theorievorming’, 26-27.

Belgische Federatie vond ook dat mannen, met de bestaande middelen, niet genoeg deden om een zwangerschap te voorkomen.¹¹⁷

Conclusie

Een echte noodzaak voor een mannenpil werd niet uitgedrukt in mijn bronnen. Noch in de feministische (mannen)tijdschriften noch in de *Belgische federatie* vormde de mannenpil, en eigenlijk ook mannelijke participatie, een kernpunt.

De feministische tijdschriften *De grote kuis*, *Schoppenvrouw* en *Lilith* vertoonden alle drie een kritische houding ten opzichte van de medische wereld. Ze bekritiseerden de kennis en intenties van artsen en onderzoekers, evenals de medicalisering van het vrouwelijk lichaam. Desalniettemin kwamen ze niet op voor een mannenpil. Hiervoor zijn er een aantal verklaringen.

Ten eerste lagen de prioriteiten anders. De feministen richtten zich voornamelijk op het bewerkstelligen van zelfbeschikkingsrecht voor vrouwen, toegang tot (goedkope) anticonceptie en abortus, evenals het doorbreken van het stigma rond deze onderwerpen. De focus lag op het opheffen van de ongelijkheid en het rechtzetten van historische onrechtvaardigheden tegen over vrouwen. De mannenpil lag niet in lijn met deze prioriteiten.

Ten tweede bestond de mannenpil niet. Nadenken over iets dat niet bestaat is niet evident. De keren dat er in *Lilith* verwijzingen werden gemaakt naar een eventuele mannenpil, bleef het ook enkel bij de vraag ‘waarom niet voor mannen?’. Ze gingen niet in op de implicaties dat zo’n mannenpil eventueel zou hebben. Vandaar dat ik ook niet ben kunnen nagaan of er een zichtbare spanning was tussen het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw enerzijds en het delen van de risico’s anderzijds. De afwezigheid van een mannenpil is wellicht ook een reden voor de afwezigheid van de discussie.

Ten derde kan de afwezigheid van discussie ook een reden zijn voor de afwezigheid van een expliciete vraag naar een mannenpil in het magazine Ont-MANtel. Ze rapporteerden er wel over, maar kwamen er ook niet expliciet voor op. Dat komt onder meer door de moeilijke verhouding tussen feministen en mannelijke participatie.

Ook binnen de *Belgische Federatie* voor geboorteregeling en seksuele opvoeding leek de mannenpil niet hoog op het lijstje te staan. Op de studiedag werd er wel veel naar gevraagd, maar het uiteindelijke doel van die dag was het depenaliseren van abortus en het verbod van

¹¹⁷ Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. 54.1: Freddy Deven, *Draft IPPF policy statement on Male Involvement in Family Planning*, 31 januari 1985; Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. 54.1: *Draft IPPF policy statement on Male Involvement in Family Planning*, 15 november 1984.

1923. Verder ondernam de *Belgische Federatie* eerder passieve acties om mannen te betrekken bij familieplanning en werd de nood voor de mannenpil in de bronnen die ik heb teruggevonden niet expliciet meer uitgedrukt.

Binnen de groepen in Vlaanderen die eigenlijk het meeste bezig waren met anticonceptie was er eerder weinig belangstelling voor de mannenpil. Hoewel er een aantal keren de lacune in het onderzoek naar anticonceptie werd aangeduid, stond de ontwikkeling van de mannenpil niet hoog op de agenda.

Hoofdstuk 2: Media en anticonceptie voor mannen

Een derde belangrijke factor zijn de media. De rol van nieuwsmedia met betrekking tot contraceptie is niet te onderschatten. Allereerst geeft het aantal artikels een idee over de zichtbaarheid van het onderwerp. Onder andere journalisten en redacteurs bepalen mee wat in de krant verschijnt, waar het artikel zal staan of hoe de lay-out er zal uitzien. Deze elementen bepalen de zichtbaarheid van een onderwerp. Daarnaast bepalen nieuwsmedia ook mee waar lezers, luisteraars of kijkers over nadenken.¹¹⁸ Het kan zelfs gedrag beïnvloeden. Een voorbeeld hiervan is de pilpaniek van de jaren 90. Nieuwsmedia in het Verenigd Koninkrijk hadden onderzoeksresultaten over een hogere kans op bloedklonters bij de derde generatiepil opgeblazen. Journalisten vermeldden dat de kans op een trombose dubbel zo hoog lag als bij de tweede generatie pil. Bijgevolg stopten een aantal vrouwen met het nemen van hun contraceptieve pil. Dit voorbeeld wijst op de potentie van nieuwsberichten om door middel van hun berichtgeving normen, overtuigingen en attitudes mee vorm te geven.¹¹⁹

Tegelijkertijd zijn media zelf onderhevig aan sturende invloeden: het nieuwslandschap werkt volgens bepaalde regels. Media volgen, impliciet of expliciet, een bepaalde ideologie, zijn afhankelijk van inkomsten die ze genereren door verkoop en reclame. Daarnaast zijn er algemene sociale machtsstructuren in het spel.¹²⁰ Bijvoorbeeld een bepaalde ideologie heeft lang in Vlaamse kranten door geleefd. Door de sterke verzuiling van de Vlaamse maatschappij behoorden de meeste kranten tot een bepaalde stroming: katholiek, socialistisch of liberaal. Vanaf de jaren 90 werd in België de ontzuiling ingezet. Zo was *De Morgen* traditioneel een socialistische krant, maar werd daarin minder uitgesproken. De krant haalde bijvoorbeeld het woord progressief weg bij “progressief onafhankelijk dagblad”.¹²¹ Het feit dat de media zelf ook onderhevig zijn aan allerlei elementen, moet dus in het achterhoofd gehouden worden.

Dat de media ook worden beïnvloed neemt niet weg dat ze nog steeds een grote impact kunnen hebben op het publiek. De media vormen wanneer, waarover en hoe de bevolking over relevante thema's kan denken. Zo kunnen de media bijvoorbeeld genderstereotypen bevestigen of doorbreken. Ook bij de berichtgeving rond de mannenpil was dit het geval. In de literatuur

¹¹⁸ Mollyann Brodie et al., ‘Health News and the American Public, 1996-2002’, *Journal of health politics, policy and law*, 28, no. 5 (2003): 927-928.

¹¹⁹ Darren Shickle, “‘On a supposed right to lie [to the public] from benevolent motives’: communicating health risks to the public”, 244-245; Lauranne De Caluwe, ‘De rol van Vlaamse nieuwsmedia in de (de)construcie van hegemonische masculiniteit wat betreft anticonceptiegebruik: een kritische discoursanalyse naar de berichtgeving over de vasectomie’ (onuitgegeven masterproef, Universiteit Gent, 2022), 20-21.

¹²⁰ De Caluwe, 21.

¹²¹ Bart Distelmans, ‘De ontzuilheid nabij?: Een exploratief inhoudsanalytisch onderzoek naar verzuilde en ontzuiling van de naoorlogse geschreven pers in Vlaanderen’, *Res publica* 41, nr. 4 (1999): 451, 476; Staf Hellemans, ‘Verzuiling: terugblik op het onderzoek’, *Sociologos: Tijdschrift voor sociologie* 36, nr. 3 (2015): 292.

werd al beschreven hoe de mannenpil in de media verdeeld werd ontvangen. Mannelijke anticonceptie bracht verdeeldheid met zich mee, waarbij de media zowel zijn toevlucht nam naar traditionele genderpatronen als een discours omarmde dat brak met de status quo. Die splitsing komt ook terug binnen Oudshoorns analyse. Haar analyse was gebaseerd op de berichtgeving over het hormoonstaafje in combinatie met een testosteronprik van de Wereldgezondheidsorganisatie. In haar analyse van de Britse en Nederlandse berichtgeving definieerde ze twee benaderingen ten opzichte van mannelijkheid. Enerzijds werden mannen omschreven als onbetrouwbaar. Dat kwam overeen met het ideaalbeeld waarin mannen werden afgebeeld als gedesinteresseerd in anticonceptie. Anderzijds doorbrak de media volgens Oudshoorn ook stereotype opvattingen. Uit haar analyse bleek dat mannen geen prikpil – de anticonceptie waar zij zich op focuste – wilden gebruiken omdat ze er te gevoelig voor waren. Dat gaat in tegen het traditionele idee van de sterke man. De media versterkten en doorbraken tegelijkertijd traditionele gendernormen. Verder concludeerde Oudshoorn dat niet de technologische mogelijkheid in vraag werd gesteld, maar wel de culturele haalbaarheid van de mannenpil.¹²² Een andere onderzoeker die zich in dit veld bevond was Laury Oaks. Zij onderzocht hoe bepaalde gendernormen doorleefden in schijnreclame over de mannenpil. In haar conclusie suggereerde ze dat het discours waarmee er over de mannenpil werd nagedacht ook een mannenrechtendiscours kon zijn.¹²³ Vandaar dat ik ook ga kijken of zo'n discours terug te vinden is in mijn bronnenselectie.

Zo'n onderzoek is nog niet gedaan in Vlaanderen. Vandaar dat ik wil gaan kijken naar de manier waarop de mannenpil werd voorgesteld. Hierbij focus ik op de constructie van de gebruiker. Voor wie was de mannenpil bedoeld volgens de artikels? Ik ga kijken of de mannenpil verenigbaar was met het ideaalbeeld van de man of dat er juist een ander type man naar voren werd geschoven.

Om deze vragen te beantwoorden maak ik, zoals ik in de inleiding al aanhaalde, gebruik van het krantenarchief van RoSa, Gopress en het archief van de Gazet van Antwerpen. Ik heb in de online archieven enkel gezocht op het woord 'mannenpil'. Ik wil namelijk onderzoeken wat er werd verstaan onder dat woord en wil tonen dat het begrip ingeburgerd was zonder dat de mannenpil echt bestond. Doorheen alle databases heb ik 80 artikels gevonden tussen de periode van 1979 en 2005. Daarvan bevinden zich er 22 in het archief van RoSa. Van die 22 zijn er echter maar 15 in het archief teruggevonden. Verder heb ik negen artikels gevonden in

¹²² Oudshoorn, *The Male Pill*, 203-204.

¹²³ Oaks, 'Manhood and Meaning in the Marketing of "The Male Pill"', 154.

het archief van de *Gazet van Antwerpen* en 49 in de database van GoPress.¹²⁴ Drie van het archief van de *Gazet van Antwerpen* en acht artikels op Gopress heb ik weggelaten. Twee artikels bevonden zich zowel in het RoSa archief als in de database van Gopress. De tien andere artikels hadden een inhoud die over een ander onderwerp ging. Dat brengt het totaal op 62 artikels.

Ik heb zelf een opdeling gemaakt van vijf soorten artikels. In de eerste categorie bevinden zich artikels waarin er kort werd gerapporteerd over lopend onderzoek (28). Een tweede soort waren interviews waarin experts, bekende of gewone mensen naar hun mening werden gevraagd (18). Een derde zijn overzichtsartikels waarin de verschillende anticonceptiemethoden waren opgelijst (6). Een vierde categorie zijn opiniestukken, waarin een journalist zijn mening gaf over de mannenpil (5). Een laatste soort zijn artikels over Viagra (5). Net niet de helft van het corpus zijn artikels waarin er kort werd gerapporteerd. Zij geven weinig inzicht over de culturele haalbaarheid van een mannenpil, maar trachtten het lezerspubliek te informeren over wat er allemaal werd onderzocht. De focus zal voornamelijk liggen op de andere helft van de artikels, aangezien zij wel dieper ingaan op de impact die een mannenpil zou kunnen hebben.¹²⁵

De opdeling van dit hoofdstuk is gebaseerd op de thema's die ik ben tegengekomen in de literatuur en in mijn bronnenselectie. Het hoofdstuk begint met enkele algemene bevindingen. Vervolgens wordt er gekeken of er artikels waren die vonden dat de mannenpil inging tegen het ideaalbeeld van de man. Hierbij zullen ook de argumenten van de zorgzame man en de man als slachtoffer uit de doeken worden gedaan. Dit gaat gepaard met een analyse van het (eventuele) emancipatiediscours voor mannen. Als laatste ga ik ook nog kijken naar 'de andere mannenpil': viagra. Het gebruik van 'de mannenpil' voor viagra in plaats van mannelijke anticonceptie is een anomalie, maar verdient het toch belicht te worden.

Algemene bevindingen

Ten eerste heeft het nieuws over de mannenpil, op drie artikels na, nooit op de voorpagina gestaan. De plaats van de artikels van het RoSa archief zijn hier niet bijgerekend. De plaats van een artikel was belangrijk voor de zichtbaarheid van het onderwerp. Er is namelijk een link tussen wat er op de voorpagina staat en wat lezers als belangrijk aanschouwen.¹²⁶ Daarnaast

¹²⁴ Dit is zonder de artikels van de *Gazet van Antwerpen* en de duplicaten gerekend.

¹²⁵ *Knack*, 1996-2005; *Het Belang van Limburg*, 1994-2001; *De Morgen*, 1984-2004; *De Standaard*, 1986-2004; *Gazet van Antwerpen*, 1994-2004; *Het Nieuwsblad*, 2000-2003; *Het Laatste Nieuws*, 2000-2004; *De Tijd*, 2000-2004; *Humo*, 1980.

¹²⁶ Brodie, et al, 927.

kan ik voor de artikels van RoSa en Gopress geen uitspraak doen over de context van de artikels. Waarover gingen de andere artikels op de pagina? Over de *Gazet van Antwerpen* is die informatie wel beschikbaar. Die artikels bevonden zich onder secties die te maken hadden met gezondheid of wetenschap.¹²⁷

Ten tweede waren er overzichtsartikelen waarin kranten en magazines de bestaande contraceptieve opties samenvatten. De mannenpil stond in het lijstje, ook al bestond zij niet. Dat lijkt het idee van Oudshoorn dat de mannenpil een verwarrend cultureel symbool is, te bevestigen.¹²⁸ Doordat journalisten de mannenpil bij in het lijstje plaatsten gaf het de impressie dat de mannenpil, net als de pil voor vrouwen, een bestaan anticonceptiemiddel was.

In de opiniestukken en de interviews waar bekende of gewone mensen hun mening gaven over de mannenpil werd er vaak gesproken in ‘wij’ vorm. Dit verwees in de meeste gevallen naar ‘wij mannen’, maar ook één keer naar ‘wij vrouwen’. Hierdoor gingen de auteurs van deze artikels of van deze meningen ervanuit dat alle lezers zich behoorden tot een heel specifieke groep, namelijk heteroseksueel, vruchtbaar en de wens om iets te ondernemen tegen die vruchtbaarheid.¹²⁹

Ten slotte werden er in de Vlaamse media vanaf het einde van de twintigste eeuw meer artikels gepubliceerd over de mannenpil. Bij deze telling werden alle artikels bijgerekend, ook de niet gevonden artikels van het RoSa archief. Duplicaten of artikels waarvan de inhoud niet over de mannenpil ging zijn hier echter niet bijgeteld. In totaal zijn er tussen 1979 en 1995 zestien artikels teruggevonden. Tussen 1995 en 2000 waren dat er twintig en de laatste vijf jaar van mijn tijdsperiode waren het er 37. De artikels van Gopress gaan maar terug tot 1994, hierdoor zijn de cijfers van voor dat jaar onvolledig. Toch kan de telling een voorzichtige indicatie geven. Na de eeuwwisseling kwam er meer aandacht in de Vlaamse media voor de mannenpil. Hiervoor kunnen een aantal verklaringen naar voren geschoven worden. Allereerst wordt er in de literatuur beschreven dat er aan het einde van de twintigste eeuw meer aandacht kwam voor het reproductieve lichaam van mannen in de media. Erectiestoornissen, Viagra – dat op de Belgische markt kwam in 1998 – en mannelijke onvruchtbaarheid waren onderwerpen die niet langer tot de privésfeer behoorden, maar in de publieke sfeer werden besproken.¹³⁰ Ten tweede hadden de campagnes die gevoerd werden tijdens de internationale aidsepidemie rond 2000 mannen aangezet om meer verantwoordelijkheid op te nemen voor hun eigen seksuele

¹²⁷ *Gazet van Antwerpen*, 1994-2004.

¹²⁸ Oudshoorn *The Male Pill*, 7.

¹²⁹ Veerle Beel en Isa van Dorsselaer, “Moeten mannen aan de pil?”, *De Standaard*, 26/02/2000; Dirk Draulans, “Een pleister onder de huid”, *Knack*, 10/03/2004.

¹³⁰ Oudshoorn, *The Male Pill*, 3-4.

dadens.¹³¹ Tenslotte kan er nog een andere reden zijn voor de stijgende aandacht, namelijk de impact van attitudeonderzoeken. Om na te gaan of er wel een markt was voor de mannenpil, schakelden reproductieve wetenschappers de hulp in van sociale wetenschappers voor het uitvoeren van attitudeonderzoeken. In het geval van mannelijke anticonceptie verstuurd onderzoekers vragenlijsten naar mannen, en soms ook naar vrouwen. Zij werden bevraagd over hun mening over de mannenpil, over welke vorm die zou moeten krijgen en welke bijwerkingen zij zouden accepteren.¹³² Uit een grootschalig internationaal attitudeonderzoek in het jaar 2000 bleek dat twee derde van de deelnemers een positief antwoord gaf op de vraag of ze een mannenpil wilden. Hiervoor werden 1894 vrouwen en 1829 mannen van vier verschillende steden bevraagd. Dat onderzoek vond in drie artikels weerklank. Het werd als reden gezien om in de eigen omgeving ook eens rond te vragen of Vlaamse mannen ertoe bereid waren een mannenpil te nemen. Vanaf 2000 werd er in de artikels ook regelmatig gesproken over een mentaliteitswijziging, wat voordien nog niet het geval was.¹³³

Hieruit wil ik meenemen dat de mannenpil soms als een al ingebed contraceptiemiddel werd gezien. Over het algemeen was de mannenpil nooit een hoofdzaak. Desalniettemin steeg de aandacht voor het onderwerp wel na 2000. Hieronder ga ik verder in op de thema's die werden behandeld in betrekking tot de mannenpil.

Hegemoniale mannelijkheid en de mannenpil

De stijgende aandacht voor de mannenpil ging gepaard met verschillende meningen over voor wie de mannenpil werd gemaakt en waarom het produceren van de mannenpil al dan niet een overbodige zaak was. Twee redenen worden in de literatuur naar voren geschoven die vaak als argumenten werden gebruikt om de mannenpil niet te ontwikkelen. Allereerst heerste het idee dat de mannenpil mogelijk invloed zou hebben op de seksuele functies van mannen. Ten tweede was er een wijdverspreide veronderstelling dat mannen toch niet geïnteresseerd gingen zijn in anticonceptie en er dus ook niet mee vertrouwd konden worden.¹³⁴

¹³¹ Oaks, 'Manhood and Meaning in the Marketing of the "Male Pill"', 142-143.

¹³² Oudshoorn, *The Male Pill*, 209-210.

¹³³ Jan De Zutter, "Mannen willen wel degelijk aan de pil", *De Morgen*, 23/02/2000; Jan de Zutter, "Mannen aan de pil", *De Morgen*, 23/02/2000; Veerle Beel en Isa van Dorsselaer, "Moeten mannen aan de pil?", *De Standaard*, 26/02/2000; Marjolein Delplace, 'De pil voor mannen: een attitudeonderzoek' (onuitgegeven masterproef, Katholieke Universiteit Leuven, 2003), 18-19; In het attitudeonderzoek dat hier in de referentie vermeld staat, is een attitudeonderzoek uitgevoerd in Vlaanderen. Uit de 371 beantwoorde enquêtes, die waren ingevuld door mannen en vrouwen, bleek dat twee derde open stond voor een mannenpil. Dat aantal ligt in lijn met andere attitudeonderzoeken.

¹³⁴ Oudshoorn, *The Male Pill*, 15-16, p 110.

Dat eerste punt, de seksuele functies, nam binnen hegemoniale mannelijkheid een centrale plaats in. Een essentieel aspect was de seksuele prestatie en het gangbare geloof dat mannen voortdurend seksueel verlangen hadden.¹³⁵ Maar hormonale anticonceptie voor mannen is altijd gebaseerd op één hormoon dat de testosteronproductie doet dalen. Vandaar dat reproductieve wetenschappers in het veld van contraceptie sinds de jaren 70 aan de slag gingen met bijvoorbeeld progesteron te combineren met een extra toediening testosteron. Het extra testosteron was in het algemeen belangrijk voor het laten goed voelen van de man, en in het bijzonder om te voorkomen dat het libido daalde. Ondanks de ‘combinatiepil’ die reproductieve wetenschappers als oplossing naar voren schoven, werd volgens de literatuur het eventuele effect op het libido de meest bediscussieerde bijwerking in de media.¹³⁶ Binnen de literatuur over hegemoniale mannelijkheid bestaat er tevens consensus over het concept dat de vruchtbaarheid van mannen en hun seksualiteit, gedefinieerd als seksuele verlangens, onlosmakelijk verbonden zijn. Daarom ligt anticonceptie, dat die scheiding teweegbrengt, voor het ideale manbeeld moeilijk.¹³⁷

Die complexe scheiding tussen vruchtbaarheid en seksualiteit komt duidelijk naar voren bij ideeën over onvruchtbaarheid en de vasectomie. Bij deze twee voorbeelden heersten ideeën van seksuele onkunde en ‘minder man zijn’ of ‘ontmannen’. Onvruchtbaarheid kan aan verschillende zaken liggen, bijvoorbeeld aan de spermakwaliteit. Niettemin werd infertiliteit en seksuele onkunde in het verleden vaak met elkaar verward. Onvruchtbare mannen waren zagezegd niet onvruchtbaar, maar konden gewoon ‘niet presteren’. Die verwarring was er in Vlaanderen ook.¹³⁸ Daarnaast ben ik een soortgelijke taboesfeer tegengekomen bij artikels over de vasectomie. Een vasectomie, of sterilisatie van de man, is de heelkundige onderbreking van de zaadleiters waardoor er in het ejaculaat geen zaadcellen meer aanwezig zijn.¹³⁹ In zes getuigenissen uit het magazine *Humo* (1982) en het eerder besproken *Ont-MANtel/MANNENmagazine* (1993) kwam naar voren dat er rond de vasectomie een stigma heerste. De artikels hadden als doel de vasectomie te destigmatiseren. Beide artikels haalden aan dat er een idee domineerde dat de ingreep de mannelijkheid zou doen dalen. Mannen zouden er van ‘ontmannen’. De operatie had zagezegd effect op de seksuele functies van een man. Een man

¹³⁵ Oaks, ‘Manhood and Meaning in the Marketing of the “Male Pill”’, 152; Blancquaert, Goris en Trommelmans, *Vlaanderen vrij!*, 9.

¹³⁶ Oudshoorn, *The Male Pill*, 107.

¹³⁷ Nelly Oudshoorn, ‘Waar blijft de mannenpil? Over lastige hormonen, onwillige medici en ‘De Nieuwe Man’, *Lover* 29, nr 2 (2002): 10; Oudshoorn, *The Male Pill*, 16; Marcia Claire Inhorn and Tine Tjørnhøj-Thomsen, ‘Introduction: The Second Sex in Reproduction? Men Sexuality and Masculinity’, 5.

¹³⁸ Claes, *Zaad zonder naam*, 89-90; Kenneth Gannon, Lesley Glover and Paul Abel, ‘Masculinity, Infertility, Stigma and Media Reports.’ *Social science & medicine* 59, no. 6 (2004):1169 -1170

¹³⁹ Claes, e.a., ‘Sterilisatie bij de man’, 89.

zou er impotent van kunnen worden en een impotente man ging in tegen het ideaalbeeld van een ‘echte’ man, waarbij goede seksuele prestaties centraal stonden.¹⁴⁰ De geschiedenis van de vasectomie in Vlaanderen is tot op heden nog niet aan een grondige analyse blootgesteld. De getuigenissen kunnen al wel een beeld geven van het stigma dat er rond de vasectomie heerste.¹⁴¹

Gelijkaardige ideeën van ‘ontmannen’ ben ik maar in één artikel tegengekomen. Een journalist vroeg aan de androloog Frank Comhaire of de mannenpil wel zou aanslaan, want sommige mannen konden het zien als een aanslag op hun “viriliteit”. Viriliteit slaat op de fysieke mannelijke kenmerken, waarmee de journalist wellicht suggereerde dat de mannenpil zou kunnen resulteren in een potentiële afname van fysieke mannelijke kenmerken. In een ander interview werd ook aan dezelfde expert gevraagd of de mannenpil geen effect zou hebben op het libido.¹⁴² Waarom werden die vragen aan Frank Comhaire gesteld? Comhaire heeft zelf in de jaren 90 aan de Gentse universiteit een mannenpil gecreëerd. Hierbij had hij zijn mannenpil zelfs één jaar lang getest op zeven proefpersonen. Verder heeft Comhaire zich in zijn carrière voornamelijk beziggehouden met onvruchtbaarheid. Rond de eeuwwisseling kwam Comhaire ook regelmatig in opspraak omdat hij ouders verder hielp met het kiezen van het geslacht van een ongeborn kind.¹⁴³

Een ander voorbeeld dat het belang van het libido illustreert, kan worden gevonden in de opvatting van Alain Grootaers. Hij was toenmalig hoofdredacteur bij Che, een maandblad dat zich richtte op mannen. Hij was voorstander van de mannenpil maar het mocht bepaalde elementen niet in gedrang brengen. “We willen geen verminderd libido. Het gaat om ons geslacht mevrouw, en dat ligt ons na aan het hart.” Ook hij, die toch positief ten opzichte van de mannenpil stond, benadrukte dat het geen negatieve impact mocht hebben op het libido.¹⁴⁴

Een tweede argument was dat de mannenpil geen toekomst had omdat mannen onbetrouwbaar waren. Doordat vrouwen vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw de

¹⁴⁰ “Sterilisatie bij mannen: vijf gesteriliseerde mannen getuigen”, *MANNENmagazine*, juli 1993; Paul Koeck, “De andere kant: het zaad dat op de rotsen viel”, *Humo*, 9 september 1982; Oudshoorn, *The Male Pill*, 105-107; Oaks, ‘Manhood and Meaning in the Marketing of the “Male Pill”’, 152.

¹⁴¹ In een meesterproef over de berichtgeving rond de vasectomie tussen 1996 en 2022 toonde Lauranne de Caluwe aan dat er tijdens die periode artikels verschenen waarin gesteriliseerde mannen mensen probeerden te overtuigen van de ingreep. Zo wilden ze het idee van ‘ontmannen’ dat er hing rond de vasectomie kwijt geraken.

¹⁴² Lode Ramaekers, “Gentse professor ontwikkelde veilig en doeltreffend voorbehoedsmiddel – “Mannenpil had er al kunnen zijn””, *Het Belang van Limburg*, 19/07/2000; Els Depauw, ““Mannenpil veilig alternatief” Frank Comhaire “Jongens zouden hun spermakwaliteit al op achttien jaar moeten laten testen”, *Het Nieuwsblad*, 22/07/2000.

¹⁴³ Sint-Martens-Latem, Privé-archief Frank Comhaire, BATT project: development of a male contraceptive, 8 juli 1998; Zie voor de controverse rond het kiezen van het geslacht het artikel: Anna Luyten, “Kindjes maken: mogen we zelf kiezen of we een jongetje of een meisje willen?”, *De Standaard*, 14/09/2002.

¹⁴⁴ Veerle Beel en Isa van Dorsselaer, “Moeten mannen aan de pil?”, *De Standaard*, 26/02/2000.

contraceptieve verantwoordelijkheid op zich hadden genomen, moesten mannen zich daar niet meer over ontfermen. Hierdoor is er dus het idee ontstaan dat mannen toch niet geïnteresseerd zouden zijn in anticonceptie. Mannen waren er niet mee te vertrouwen, want als ze anticonceptie zouden vergeten, waren het niet de mannen die de gevolgen ervan moesten dragen, maar hun partners.¹⁴⁵

Ook dat idee is terug te vinden in de Vlaamse kranten. Er werd bijvoorbeeld gewezen op de moeite die er nodig was om mannen te motiveren condooms te gebruiken. De vraag werd dan gesteld hoeveel meer er dan wel niet zou ondernomen moeten worden om mannen te motiveren om de mannenpil te nemen.¹⁴⁶ Aan Frank Comhaire werd er bijvoorbeeld gevraagd of mannen wel de motivatie hadden om een mannenpil te nemen en er geen risico bestond of ze hun partner met de zwangerschap zouden kunnen laten zitten.¹⁴⁷ Ook Erika Frans, toenmalig verantwoordelijke bij het Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding, stelde zich vragen bij het nut van een mannenpil. Jongens waren zich te weinig bewust van de verantwoordelijkheid die erbij kwam kijken. Mieke Vogels, toenmalig Vlaams minister voor Gelijke Kansen vertelde ook dat ondanks de nare bijwerkingen van hormonale anticonceptie, vrouwen liever baas in eigen buik waren.¹⁴⁸

Daarnaast ben ik gestuit op één artikel waarin het idee van de mannenpil volledig werd verworpen. Het werd echter niet om culturele redenen afgewezen, maar om biologische redenen. De auteur Pieter van Dooren, is scheikundige en is in *De Standaard* mee verantwoordelijk voor het onderdeel Wetenschap. Mannen werden volgens hem biologisch gestuurd om zo veel mogelijk nakomelingen op de wereld te zetten. Vrouwen daarentegen focusten meer op kwaliteit, omdat zij maar een beperkt aantal kansen hadden om kinderen te krijgen. Van Dooren suggereerde dat daarom vrouwen meer geneigd zijn om de verantwoordelijkheid van het voorkomen van een ongewenste zwangerschap te dragen.¹⁴⁹

Libido en betrouwbaarheid vormden voor sommige journalisten of bekende mensen een belangrijk punt. Niettemin werd er niet in dezelfde vormen gesproken over de mannenpil, als over onvruchtbaarheid en vasectomie. Toch waren deze struikelblokken voor de ontwikkeling van de mannenpil niet in elk artikel aanwezig.

¹⁴⁵ Oudshoorn, *The Male Pill*, 15-16.

¹⁴⁶ Jo Blommaert, "Kleefpil", *Knack*, 11/09/1996.

¹⁴⁷ Els Depauw, "'Mannenpil veilig alternatief' Frank Comhaire 'Jongens zouden hun spermakwaliteit al op achttien jaar moeten laten testen'", *Het Nieuwsblad*, 22/07/2000.

¹⁴⁸ Veerle Beel en Isa van Dorsselaer, "Moeten mannen aan de pil?", *De Standaard*, 26/02/2000.

¹⁴⁹ Pieter van Dooren, "Mannen aan de pil", *De Standaard*, 24/07/2000.

De zorgzame man

Een tweede thema dat ik heb teruggevonden in mijn artikels is dat van ‘de zorgzame man’, die in enkele artikels tot ‘de nieuwe man’ werd gedoopt. De zorgzame man, zoals hierboven al uitgelegd, was iemand die wel open stond voor de verantwoordelijkheid van anticonceptie. Dat deed hij om de last van de anticonceptie weg te nemen bij zijn partner. Het was iemand die het niet meer dan eerlijk vond om zelf ook eens iets te ondernemen. De zorgzame man ging in tegen het beeld dat er heerste binnen de hegemoniale mannelijkheid. Het was ‘een ondergeschikte’ vorm van mannelijkheid. Oudshoorn concludeerde echter wel dat het beeld van de zorgzame man niet werd overgenomen in de Britse en Nederlandse krantenartikels.¹⁵⁰

In mijn krantenartikels ben ik een wel het discours van de zorgzame man tegengekomen. In een aantal krantenartikels vonden journalisten dat de mannenpil, als die zou bestaan, geaccepteerd zou worden.¹⁵¹ Hierbij werd terugverwezen naar een grootschalig attitudeonderzoek dat plaats vond in Edinbrugh, Kaapstad, Shanghai en Hong Kong. Daar werden ongeveer 3600 mensen bevraagd over hun mening over de mannenpil. Hieruit bleek dat twee derde van de ondervraagden een mannenpil wel een kans wilde geven.¹⁵²

Twee journalisten gebruikten expliciet ‘de nieuwe man’, suggererend dat het traditionele beeld van de man plaats had gemaakt voor een nieuw ideaalbeeld waarin mannen de verantwoordelijkheid voor contraceptie graag wilden delen. Twee keer werd er gesproken over dat de nieuwe man toch bestaat.¹⁵³

De mannenpil kon de maatschappij gelijkjer maken. Ongelijkheden tussen mannen en vrouwen konden zo verdwijnen. Grootaers die zich zorgen maakte om het libido vond ook dat vrouwen de verantwoordelijkheid al te lang op zich droegen. “Mannen moeten nu maar eens hun steentje bijdragen. Dat is niet meer fair.”¹⁵⁴ Ook niet bekende Vlamingen waren het erover eens dat mannen die verantwoordelijkheid ook moesten kunnen nemen.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Oudshoorn, *The Male Pill*, 195, 208.

¹⁵¹ Katrien Vermoesen, “Baas in eigen onderbuik”, *De Tijd*, 08/04/2004; Nathalie Carpentier, “De samenleving is nu wel rijp voor de mannenpil: Markt voor mannelijke anticonceptie brengt concurrerende faramreuzen bij elkaar”, *De Morgen*, 27/02/2004; “Over leven: De pil voor mannen”, *knack*, 02/11/2005; Jan de Zutter, “Mannen aan de pil”, *De Morgen*, 23/02/2000.

¹⁵² Delplace, ‘De pil voor mannen: een attitudeonderzoek’, 18-19 ; Jan de Zutter, “Mannen aan de pil”, *De Morgen*, 23/02/2000.

¹⁵³ Over leven: De pil voor mannen”, *knack*, 02/11/2005; Katrien Vermoesen, “Baas in eigen onderbuik”, *De tijd*, 08/04/2004.

¹⁵⁴ Veerle Beel en Isa van Dorsselaer, “Moeten mannen aan de pil?”, *De Standaard*, 26/02/2000; Annemie Eeckhout, “De mannenpil komt er aan”, *Het Nieuwsblad*, 20/10/2003; Annemie, “Mannenpil”, *Het Nieuwsblad*, 19/10/2003; Veerle Beel en Isa van Dorsselaer, “Moeten mannen aan de pil?”, *De Standaard*, 26/02/2000.

¹⁵⁵ Annemie Eeckhout, “De mannenpil komt er aan”, *Het Nieuwsblad*, 20/10/2003.

Ook werden vooroordelen aan de kaak gesteld. Mannen waren wel betrouwbaar. Zo merkte Alain Grootaers, die eerder ook al besproken werd, op dat de meeste mannen zorgzame partners waren die wel bereid waren voor meer verantwoordelijkheid met betrekking tot contraceptie. “Slechts weinigen zeggen: 'Zwanger? Da's niet mijn probleem'. Het is hoog tijd dat dat stereotiepe beeld wordt bijgesteld.”¹⁵⁶ Het lijkt alsof Grootaers mannen in een slachtofferrol duwde. Ze waren het slachtoffer van genderstereotypen. Dat idee was eigen aan de feministische mannenbeweging, zoals eerder aangehaald.¹⁵⁷

Een tweede journalist die het vooroordeel dat mannen onverantwoordelijk waren bekritiseerde was Jan de Zutter. Hij is een kunsthistoricus, journalist en schrijver die geregeld zijn gedachten over de mannenpil in de krant *De Morgen* neerpende.¹⁵⁸ Hij zag ‘het machisme’ als iets dat voorbij was. Het machisme verwijst naar het traditionele beeld waarbinnen verantwoordelijkheid voor contraceptie werd afgewezen. Door altijd de verantwoordelijkheid van contraceptie tot zwangerschap door te schuiven op de vrouw hadden mannen zich volgens de Zutter overbodig gemaakt. Door de afwezigheid van meer anticonceptiemethodes voor mannen was het beslissingsrecht over voortplanting volledig in de handen van vrouwen terechtgekomen. De Zutter zag dat niet als iets negatiefs voor vrouwen, maar suggereerde wel dat het een gemiste kans was voor mannen.¹⁵⁹ Hij maakte gebruik van een discours dat aanstuurde op mannenemancipatie.¹⁶⁰ Hij schetste de introductie van de mannenpil ook als een wegbereiding voor meer emancipatie van de man. De mannenpil:

“Versterkt de betrokkenheid van mannen bij hun partnerschap: zwanger worden of de verantwoordelijkheid om dat te voorkomen is iets van mannen én vrouwen. Als dat nu nog doorgetrokken wordt naar andere domeinen: het vaderschap na echtscheiding of zwangerschapsverlof voor mannen, zijn we alweer een stap verder.”¹⁶¹

Wel moet vermeld worden dat hij eerder kritisch stond ten opzichte van het feminisme. Hij gaf kritiek op het traditionele beeld over mannen dat in het feminisme heerste. Mannen waren geen egoïsten die enkel seks wilden en niet aan de consequenties dachten.¹⁶² De Zutter ging dus vooroordelen aan de kaak stellen.

¹⁵⁶ Veerle Beel en Isa van Dorsselaer, “Moeten mannen aan de pil?”, *De Standaard*, 26/02/2000.

¹⁵⁷ Bevernage, ‘Academische mannenstudies en feministische theorievorming’, 27.

¹⁵⁸ “Jan de Zutter”, *Knack*, Geraadpleegd op 12 augustus, <https://www.knack.be/a/jan-de-zutter/>.

¹⁵⁹ Jan De Zutter, “Over mannen en verantwoordelijkheid”, *De Morgen*, 12 juli 2001.

¹⁶⁰ Bevernage, 26, 27.

¹⁶¹ Jan De Zutter, “Mannen aan de pil”, *De Morgen*, 23/02/2000.

¹⁶² Jan de Zutter, “Mannen aan de pil”, *De Morgen*, 23/02/2000.

De nieuwe man, ook al werd hij niet altijd zo genoemd, werd ook gerepresenteerd door de Vlaamse media. Het was iemand die openstond voor de verantwoordelijkheid van de anticonceptie. Hij zou van de maatschappij een gelijkere samenleving. Daarnaast was het beeld van de nieuwe man niet zomaar een beeld dat toebehoorde tot de ondergeschikte mannelijkheid, maar het was een wijdverspreid beeld dat eigenlijk het heersende ideaal moest worden.

De bedrogen man

Een ander thema dat ik ben tegengekomen is dat van de bedrogen man. De bedrogen man is een thema dat ik voornamelijk ben tegengekomen in de interviews van Frank Comhaire. In mindere mate ook in de interviews met Bo Coolsaet, die tevens vrouwen waarschuwden voor de mannenpil en van mening was dat de mannenpil meer gelijkheid kon brengen. Maar wie was de bedrogen man en waarom was hij geholpen met de mannenpil? De mannenpil bood voor de bedrogen man een oplossing om zichzelf te beschermen. De (ex)partner van dat ‘type’ man had misbruik gemaakt van zijn zaad en zij gebruikte een zwangerschap tegen hem. De vrouw was bijvoorbeeld zwanger geraakt en had het daarna gedaan gemaakt met de man in kwestie. Of de vrouw was een minnares en wilde via een zwangerschap een scheiding met zijn echte vrouw afdwingen. Of de vrouw ging vreemd met een andere man. In die gevallen kon een man zich beschermen met een mannenpil. Zo kwamen er geen ongewenste zwangerschappen van zijn kant tot stand.¹⁶³

Dat discours van de man als slachtoffer kwam ook terug in het discours van de mannenbeweging. Zoals reeds aangehaald waren er binnen de mannenbeweging grofweg drie strekkingen. Er zijn apolitieke mannenbewegingen, mannenbewegingen die zich oriënteren op het feminisme en mannenbewegingen die zich tegen het feminisme afzetten. In Vlaanderen ben ik voornamelijk tijdens mijn onderzoek mannenbewegingen tegengekomen die eerder van de feministische strekking waren, zoals de organisatie *Mannen tegen seksisme*.¹⁶⁴ Maar ook het masculinisme, de term voor de mannenbeweging die georiënteerd is tegen het feminisme, had in Vlaanderen een platform. In het jaarboek van 1985 van het *Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding* zijn twee artikels terug te vinden die handelden over de mannenbeweging. In het eerste artikel genaamd ‘Het Gentse schisma’ beschreef Stefaan van

¹⁶³ Lode Ramaekers, “Gentse professor ontwikkelde veilig en doeltreffend voorbehoedsmiddel – “Mannenpil had er al kunnen zijn””, *Het Belang van Limburg*, 19/07/2000; Els Depauw, ““Mannenpil veilig alternatief” Frank Comhaire “jongens zouden hun spermakwaliteit al op achttien jaar moeten laten testen”, *Het Nieuwsblad*, 22/07/2000; Veerle Beel en Isa van Dorsseleer, “Moeten mannen aan de pil?”, *De Standaard*, 26/02/2000; Annemie Eeckhout, “De mannenpil komt er aan”, *Het Nieuwsblad*, 20/10/2003; Katrien Vermoesen, “Baas in eigen onderbuik”, *De tijd*, 08/04/2004;

¹⁶⁴ De Wolf, ‘Male feminism: men’s participation in women’s emancipation movements and debates’, 84.

Ryssen hoe er op het internationale mannencongres een duidelijke splitsing was tussen wat hij noemde ‘maskulisten’ en ‘anti-seksisten’. Die eerste groep past in het plaatje van de *men’s rights movement*, ze zagen zichzelf als slachtoffer en voelden zich benadeeld door het feminisme. De ‘anti-seksisten’ vonden dat vrouwen en mannen benadeeld werden door traditionele genderrollen. Het tweede artikel ‘Vader Courage’ ging over een vereniging in Vlaanderen die opkwam voor de rechten van gescheiden mannen, namelijk de *Belangenvereniging van Gescheiden Mannen en hun Minderjarige Kinderen*.¹⁶⁵ Bewegingen die opkwamen voor de rechten van vaders maakten in de Verenigde Staten onderdeel uit van de *men’s rights movment*.¹⁶⁶ In Vlaanderen verzekerde Patrick Ghyselen dat de vaderbeweging geen anti-vrouw-beweging was en dat er ook vrouwen lid waren van de beweging. Niettemin beschreef hij ook hoe sommige mannen uit de vaderbeweging zich aangetrokken voelden tot de ‘maskulisten’ beweging.¹⁶⁷ Daarnaast vond er in 1983 ook een debat plaats in Leuven georganiseerd door de *Belangenvereniging van Gescheiden Mannen en hun Minderjarige Kinderen*, waar er een debat werd gevoerd over wie onderdrukt werd en wie de onderdrukker was: de man of de vrouw. In dit debat stonden onder andere Marijke van Hemeldonck tegenover Hugo de Garis, die werd gezien als de internationale leider van de ‘maskulisten’.¹⁶⁸ Er was dus, in de jaren 80 althans, een platform voor het masculinisme in Vlaanderen. Vandaar dat het dus ook niet ondenkbaar is dat het discours eigen aan de mannenbeweging, zowel diegene die benadering zochten tot het feminisme als de mannenbeweging die het feminisme afwijst, ook hier in Vlaanderen ingang had gevonden.

Zoals eerder aangehaald, zijn de meeste overeenkomsten met dat discours te vinden in interviews met Frank Comhaire en in mindere mate in interviews met de uroloog Bo Coolsaet.¹⁶⁹ Bo Coolsaet, had onder meer het boek *Het penseel van de liefde: leven en werk van de penis* geschreven over de seksualiteit van mannen. Hierbij ging hij kijken hoe mannen over het algemeen niet voldoen aan het ideaal van de machoman.¹⁷⁰ Intussen is hij veroordeeld voor het verkrachten van een minderjarige patiënte.¹⁷¹

¹⁶⁵ Gent, Amsab, *Centra voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. ZTSO 0680, *Jaarboek 1985: seksualiteit, relatie, geboorteregeling*, 1985.

¹⁶⁶ Messner, ‘The Limits of “The Male Sex Role”’, 267-268.

¹⁶⁷ Gent, Amsab, Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding, ZTSO 0680, ‘Jaarboek 1985: seksualiteit, relatie, geboorteregeling’, 1985.

¹⁶⁸ Gent, Amsab, affiche, ‘Wie verdrukt wie: confrontatie masculinisme – feminisme’, 1983, <https://iifprod.amsab.be/viewer?manifest=https://iifprod.amsab.be/iif/3/manifest/af005297>.

¹⁶⁹ Oudshoorn, *The Male Pill*, 195; Oaks, ‘Manhood and Meaning in the Marketing of the “Male Pill”’, 151.

¹⁷⁰ Bo Coolsaet, *Het penseel van de liefde: Leven en werk van de penis* (Leuven: Van Halewyck, 1998).

¹⁷¹ Philip Heymans, “Uroloog Bo Coolsaet naar de gevangenis voor aanranding en verkrachting”, VRT NWS, geraadpleegd op 12 augustus, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/12/02/uroloog-bo-coolsaet-ook-in-beroep-veroordeeld-voor-aanranding-en/>.

In interviews met Comhaire stapte de wetenschapper af van het idee dat de mannenpil enkel voor koppels als oplossing kon dienen. Hij bevestigde dat een mannenpil als een ideaal contraceptivum zou kunnen dienen voor koppels waarbij de vrouw geen anticonceptie meer kon of wilde nemen. Hij vulde dat lijstje aan met mannen die zichzelf wilden beschermen tegen een ongewenste zwangerschap. Hij haalde meermaals een anekdote aan van één van zijn patiënten die door zijn partner was gebruikt om een kind te krijgen, waarna zij de relatie beëindigde. Overigens zou de man de pil kunnen gebruiken bij vermoedens dat zijn partner zou vreemdgaan. Zo liep hij niet het gevaar dat hij een kind van een andere man moest opvoeden. Via verhalen probeerde hij de publieke opinie te overtuigen van de andere redenen voor de mannenpil, hierbij schetste Comhaire mannen als slachtoffer van vrouwen die verkeerde bedoelingen hadden. Dat ligt in lijn met het discours van de *men's rights movement*. Comhaire maakte gebruik van anekdotes en slachtofferschap om zijn mannenpil te verdedigen. Daarnaast sprak Comhaire in termen van “vrijheid om zich niét voort te planten” en “controle over zijn vruchtbaarheid”. Die zinnen zijn kwamen geregeld terug in feministische discussies rond contraceptie, zoals die ook terug te vinden zijn de tijdschriften en teksten uit hoofdstuk één.¹⁷²

Toch moet het discours van de mannenemancipatie enigszins genuanceerd worden. Ten eerste was Comhaire, voor zover ik weet, noch lid van een mannenorganisatie noch kwam hij voor de rest op voor de rechten van mannen. Ten tweede is het echter belangrijk op te merken dat Comhaire die antwoorden gaf op sceptische vragen over de motivatie van mannen. Wilden mannen dat wel? Kunnen vrouwen mannen wel vertrouwen? Gingen feministen daar niet tegen zijn? Ten derde generaliseerde hij zijn anekdotes niet. Het waren voorbeelden om aan te tonen dat er soms misbruik voorkwam, maar hij extrapoleerde zijn verhalen niet naar de gehele vrouwelijke populatie. Ten slotte komt het uiteindelijke artikel wellicht niet volledig overeen met wat hij in het interview zelf heeft gezegd. De journalist heeft wellicht ingegrepen in de originele tekst gedaan om het volledig in orde te maken voor publicatie.¹⁷³

De uroloog Bo Coolsaet haalde gelijkaardig redenen naar boven. Volgens hem was het ook zo dat er minnaressen soms misbruik maakten van een zwangerschap om een scheiding te forceren. Hij zei dat de mannenpil dit zou kunnen voorkomen. Hij sprak zelfs over de seksuele

¹⁷² Messner, ‘The Limits of “the Male Sex Role”: an Analysis of the Men’s Liberation and the Men’s Rights Movements’ Discourse’, 266, 268; Lode Ramaekers, “Gentse professor ontwikkelde veilig en doeltreffend voorbehoedsmiddel – “Mannenpil had er al kunnen zijn””, *Het Belang van Limburg*, 19/07/2000; Els Depauw, ““Mannenpil veilig alternatief” Frank Comhaire “jongens zouden hun spermakwaliteit al op achttien jaar moeten laten testen”, *Het Nieuwsblad*, 22/07/2000; Katrien Vermoesen, “Baas in eigen onderbuik”, *De tijd*, 08/04/2004.

¹⁷³ Lode Ramaekers, “Gentse professor ontwikkelde veilig en doeltreffend voorbehoedsmiddel – “Mannenpil had er al kunnen zijn””, *Het Belang van Limburg*, 19/07/2000; Els Depauw, ““Mannenpil veilig alternatief” Frank Comhaire “jongens zouden hun spermakwaliteit al op achttien jaar moeten laten testen”, *Het Nieuwsblad*, 22/07/2000; Katrien Vermoesen, “Baas in eigen onderbuik”, *De Tijd*, 08/04/2004.

bevrijding van mannen. Mannen zouden niet langer “slaag zijn van hun eigen zaad”. Net als de komst van de pil voor vrouwen het mogelijk voor hen maakte om reproductie en seksualiteit te scheiden en dus vrouwen seksueel heeft bevrijd, kon de mannenpil hetzelfde betekenen voor mannen. Maar Coolsaet sprak niet altijd in die termen over de mannenpil. Coolsaet bracht ook een waarschuwendende boodschap naar vrouwen toe. De mannenpil zou ervoor zorgen dat mannen terug de baas in de buik van vrouwen zouden zijn.¹⁷⁴ Hierbij leek Coolsaet er van uit te gaan dat het of mannen of vrouwen zijn die de controle hebben over vruchtbaarheid en niet de twee samen.

De experts, Comhaire en Coolsaet schilderden de mannenpil dus af als een manier om samen aan geboorteregeling te doen, maar ook als een middel ter bescherming van de mannen zelf. Ze voegden naast de zorgzame man, die ook naar voren kwam bij andere reproductieve wetenschappers, het idee van een bedrogen man naar voor. De experten breidden het publiek van de mannenpil uit. Mannelijke anticonceptie was niet enkel voor mannen in relaties, maar ook voor alleenstaande mannen, mannen die vreemd wilden gaan of mannen met losse relaties. Het idee van Coolsaet over de seksuele bevrijding van de man lijkt in lijn te liggen met hegemoniale mannelijkheid, waar er veel nadruk lag op seksuele ervaring. Zo konden mannen zich nog meer focussen op de seksuele ervaring en zich nog minder zorgen maken over de consequenties. Uit de literatuur blijkt dat andere reproductieve wetenschappers het doelpubliek beperkten tot mannen in vaste relaties. Ze gingen ervan uit dat mannen geen mannenpil en een condoom tegelijkertijd zouden gebruiken en dus het risico liepen om seksueel overdraagbare aandoening verder te verspreiden.¹⁷⁵ Comhaire en Coolsaet gingen daar ook van uit dat mannen geen condooms meer moesten dragen met de mannenpil, maar zij breidden het publiek ook uit. De twee Vlaamse experten leken hierbij geen oog te hebben voor seksueel overdraagbare aandoeningen.¹⁷⁶

Buiten de interviews met experts was het idee dat vrouwen mannen konden misbruiken via een zwangerschap nog aanwezig in één ander artikel. De auteur hiervan is Dirk Draulans. Hij is journalist en heeft een doctoraat in de biologie. Draulans is naast bioloog ook schrijver en

¹⁷⁴ Veerle Beel en Isa van Dorsselaer, “Moeten mannen aan de pil?”, *De Standaard*, 26/02/2000; Annemie Eeckhout, “De mannenpil komt er aan”, *Het Nieuwsblad*, 20/10/2003; “Over drie jaar gaan mannen aan de pil: Nieuwe seksuele revolutie op komst”, *Het nieuwsblad*, 18/10/2003; Messner, ‘The Limits of “the Male Sex Role”: an Analysis of the Men’s Liberation and the Men’s Rights Movements’ Discourse’, 268.

¹⁷⁵ Oaks, ‘Manhood and Meaning in the Marketing of the “Male Pill”’, 147-148

¹⁷⁶ Lode Ramaekers, “Gentse professor ontwikkelde veilig en doeltreffend voorbehoedsmiddel – “Mannenpil had er al kunnen zijn””, *Het Belang van Limburg*, 19/07/2000; Els Depauw, ““Mannenpil veilig alternatief” Frank Comhaire “jongens zouden hun spermakwaliteit al op achttien jaar moeten laten testen”, *Het Nieuwsblad*, 22/07/2000; Katrien Vermoesen, “Baas in eigen onderbuik”, *De tijd*, 08/04/2004; Jo Blommaert, “Kleefpil”, *Knack*, 11/09/1996; “Over drie jaar gaan mannen aan de pil: Nieuwe seksuele revolutie op komst”, *Het nieuwsblad*, 18/10/2003; Dirk Draulans, “Een pleister onder de huid”, *Knack*, 10/03/2004.

redacteur bij *Knack*. Hij schreef onder meer het populairwetenschappelijk boek *Het succes van slechte seks: hoe de evolutietheorie van toepassing is op elk van ons (ja, ook op u)*. Hierin heeft Draulans onder meer gekeken naar de rol van lust bij mensen.¹⁷⁷

Draulans zijn artikel is van een andere orde dan de interviews die ik hierboven heb behandeld. De antwoorden van Comhaire en Coolsaet zijn het gevolg van vragen. De constructie van de potentiële gebruiker was een samenwerking tussen de vragen van de journalisten en het antwoord van de experts. Vooral Comhaire wilden zijn product verdedigen en heeft wellicht het doelpubliek uitgebreid om de journalisten en de lezers te overtuigen van de toekomst van de mannenpil. Draulans zijn artikel daarentegen was een opiniestuk. Zijn constructie van de gebruiker werd wellicht alleen gevormd. In zijn artikel schreef hij dat mannen “bereid worden geacht zich op grote schaal onvruchtbaar te laten maken”. Hij legde de agency weg van de mannen zelf, want het werd volgens Draulans van hen verwacht. Anderzijds beschreef hij de mannenpil als iets positief omdat er veel kinderen hebben “niet langer de beste overlevingsstrategie” is. Daarnaast eindigde het artikel met het idee dat mannen belang hadden bij controle op hun eigen vruchtbaarheid want door technologische vooruitgang kon de man via DNA tests niet ontkomen aan de “financiële aspecten van zijn vaderschap”. Voor hem ook kon de mannenpil dienst doen als beschermingsmiddel voor de man zelf tegen ongewenste kinderen. Hij sloot het artikel af met de suggestie dat een mannenpil andere voorbehoedsmiddelen, zoals het condoom, overbodig maakten. Hij gebruikte in die zin “we” duidend op ‘de mannen’ als groep waardoor hij het publiek actief betrok, maar ook wel beperkte doordat hij enkel mannen rechtstreeks aansprak. Hierdoor reduceerde hij de werkelijkheid tot twee groepen “de mannen” en “de vrouwen”. “De vrouwen” moesten overtuigd worden om geen condoom meer te gebruiken. Hij leek ervan uit te gaan dat de lezers allemaal heteroseksuele mannen waren die niet in een vaste relatie zaten. De mannenpil was hier wel een onderdeel van hegemoniale mannelijkheid. Hij schetste de mannenpil als iets dat dienst kon doen om de kwaliteit van seks te verbeteren, doordat ze geen condoom meer moesten gebruiken. Daarnaast leek ook hij, net als Comhaire en Coolsaet, geen oog te hebben voor seksueel overdraagbare aandoeningen.¹⁷⁸

Desalniettemin waren zo’n voorstellingen van de mannenpil uitzonderlijk. Het kwam maar in zeven artikels voor. Daarbovenop zagen Comhaire, Coolsaet en Draulans de mannenpil ook niet alleen als een beschermingsmiddel, maar werd het ook gezien als een

¹⁷⁷ Dirk Draulans, *Het succes van slechte seks: hoe de evolutietheorie van toepassing is op elk van ons (ja, ook op u)* (Antwerpen: Uitgeverij Manteau, 2008); “Dirk Draulans”, *Knack*, geraadpleegd op 12 augustus, <https://www.knack.be/a/dirk-draulans/>.

¹⁷⁸ Dirk Draulans, “Een pleister onder de huid”, *Knack*, 10/03/2004.

anticonceptiemiddel waarmee de man verantwoordelijkheid kon opnemen ten voordele van zijn partner.

De andere mannenpil

De betekenis van de mannenpil bleef echter niet beperkt tot een anticonceptiemiddel voor mannen. Het duidde ook op het geneesmiddel Viagra, dat aan het einde van de twintigste eeuw naamsbekendheid kreeg. Viagra is een seksueel hulpmiddel tegen erectiestoornissen, geen rechtstreeks hulpmiddel om reproductie te stimuleren.¹⁷⁹ In België bereikte het ‘blauwe wonder’ de markt in 1998. Ik haal Viagra aan omdat het middel de naam mannenpil kreeg, ook al is er geen link met de pil voor vrouwen.¹⁸⁰ In een artikel dat verscheen in *De Morgen* nam de journalist een kritiek over van een Indiase feministe, die zich afvroeg of “wetenschappers de oude en dringende vraag van feministen om een ‘mannenpil’ misschien verkeerd hadden begrepen”, in het artikel geplaatst.¹⁸¹ Het feit dat de journalist reflecteert over die discussie toont ook aan dat zij de link legde tussen Viagra en de contraceptieve mannenpil. De betekenis van de mannenpil stond dus niet vast.

Conclusie

In dit hoofdstuk ben ik gaan kijken of er gelijkaardige constructies terug te vinden waren in de literatuur als in de Vlaamse nieuwsmedia. In het corpus dat ik heb doorgenomen was de mannenpil nooit een hoofdpunt. Daarnaast was de inhoud heel verschillend. Ik heb gekeken of er artikels waren die het idee afwezen, maar ook naar artikels die de mannenpil een goed idee vonden. Hierbij werden er twee type mannen naar voren geschoven: de nieuwe man en de bedrogen man.

De twijfels die er werden uitgedrukt lagen in lijn met de literatuur. Er werd getwijfeld aan het effect op het libido en de betrouwbaarheid van mannen. Echter waren die twijfels niet heel wijdverspreid. Er werden ook vaak beelden naar voren geschoven van mannen die het wel zagen zitten om die verantwoordelijkheid op te nemen. Vanaf de eeuwwisseling legden sommige journalisten meer nadruk op een mentaliteitswijziging waarbij ‘de echte man’ plaats maakte voor ‘de nieuwe man’. Als laatste was er ook de bedrogen man. In de artikels werd de

¹⁷⁹ Oaks, ‘Manhood and Meaning in the Marketing of the “Male Pill”’, 144.

¹⁸⁰ Catherine Vuylsteke, “Blauwe wonder veroverd de wereld”, *De Morgen*, 16/06/1998; Reuters, “Viagra komt er aan”, *De Morgen*, 15/09/1998; “Ondertussen: Stimulerend”, *De Standaard*, 04/11/1998; Veerle Beel, “ “Het is geen machopil, geen pepmiddel, geen lustopwekker”: Viagra, één jaar later”, *De Standaard*, 06/11/1999; “Dieven met potentieprobleem”, *De Gazet van Antwerpen*, 4/11/1998.

¹⁸¹ Catherine Vuylsteke, “Blauwe wonder veroverd de wereld”, *De Morgen*, 16/06/1998.

mannenpil gezien als een beschermingsmiddel. Ze konden zo zelf controle krijgen over hun vruchtbaarheid en waren niet langer afhankelijk van het woord van vrouwen of zij wel anticonceptie hadden genomen. Interessant hieraan is dat experts diegenen waren die dit beeld hanteerden. Dat volgde hetzelfde discours als aanwezig was bij feministen toen zij vochten voor het volledig legaal maken van contraceptie. De experts lieten hierbij seksueel overdraagbare aandoening buiten beschouwing.

Concluderend stel ik vast dat de mannenpil een ingeburgerd begrip was, aangezien er veel artikels zijn verzameld met alleen die term. Wel stond de betekenis niet altijd vast. In de kranten De Morgen, De Standaard en De Gazet van Antwerpen werd de mannenpil niet alleen gezien als een anticonceptiemiddel, maar ook als Viagra.

Besluit

Naar de mannenpil wordt al meer dan 50 jaar gezocht. Mannen hebben vandaag, net als 50 jaar geleden, enkel de keuze tussen het condoom of de permanente vasectomie. Desalniettemin werd er de afgelopen decennia herhaaldelijk over nagedacht. Van vrouwenbewegingen in de jaren 70 en 80 tot krantenartikels in de eerste jaren na het eeuwwisseling, de mannenpil dook doorheen de decennia op allerlei plaatsen op. Die passages gingen van impliciet en beknopt, zoals bij *De Grote Kuis*, *Schoppenvrouw* en *Lilith* tot expliciet en doorwrocht, zoals de besprekingen van Comhaire en Coolsaet. Ondanks de realiteit van het onbestaan van de mannenpil, wendde de maatschappij steeds meer aan het idee, zodat het discours van vraag (En wat met de mannen?) naar geaccepteerd feit versprong. In het eerste hoofdstuk werd er nagegaan hoe er in Vlaamse feministische kringen, een deel van de mannenbeweging en de centra voor geboorteregeling werd nagedacht over de mannenpil. Deze thesis toonde aan dat de aandacht hiervoor gering was.

Het eerste deel focust op de tijd waarin mannelijke anticonceptie nog louter een vraag was. Hier stonden de feministische tijdschriften en (iets later) de toespraak van Marijke Van Hemeldonck centraal. Binnen hun discours waren veel wantrouwige ideeën terug te vinden over de medische wereld. De kritiek focuste niet op anticonceptie zelf, maar op de omkadering ervan. Vooral artsen en onderzoekers moesten het ontgelden. Artsen hadden volgens mijn bronnen niet de kennis en onpartijdigheid die nodig was om vrouwen voldoende informatie te geven. Hierdoor konden de vrouwen geen goed geïnformeerde keuze maken over welk anticonceptiemiddel zij al dan niet wilden gebruiken. Kritiek op anticonceptie zelf was enkel terug te vinden in *Lilith* en in de uiteenzetting van Marijke Van Hemeldonck. In tegenstelling tot *De Grote Kuis* en *Schoppenvrouw*, gingen *Lilith* en Van Hemeldonck in hun kritiek dus wel in tegen de eenzijdigheid van anticonceptie. Ze stelden zich vragen bij de verdeling van onderzoeksgelden en waarom er niet meer onderzoek zich richtte op de reproductieve organen van mannen. Desalniettemin focusten zowel *Lilith* als Van Hemeldonck zich niet op de eventuele impact die een mannenpil zou hebben. Voor die relatieve afwezigheid van mannelijke anticonceptie in de Vlaamse feministische kringen in de jaren 70 en 80 schoof ik twee eventuele verklaringen naar voren. Ten eerste moet er de vraag gesteld worden of het wel mogelijk was om na te denken over een mannenpil die niet bestond. Ten tweede hadden de feministen veel andere speerpunten die hun aandacht nodig hadden. De legalisering van abortus en de destigmatisering van vrouwelijke anticonceptie kregen wellicht voorrang op een onbestaande anticonceptiva.

Het principe dat vrouwen baas in eigen buik waren leefde ook door in de Vlaamse mannenbeweging die op feministische leest was geschoeid. In *Ont-MANtel* werd er over (bestaande) mannelijke anticonceptie wel gerapporteerd, maar tot een concrete vraag waar eventuele nieuwe middelen bleven kwam het niet. Ze waren nochtans wel bezig met het aansturen van mannen om meer verantwoordelijkheid te nemen met betrekking tot anticonceptie. De afwezigheid van de vraag is verklaard vanuit de precaire situatie van de feministische mannenbeweging. De mannenbeweging werd argwanend ontvangen door een deel van de vrouwenbeweging. Daarnaast werd er in de vrouwenbeweging nooit een echt pleidooi gehouden voor mannelijke anticonceptie. Wellicht kan de moeilijke acceptatie van de mannenbeweging en de afwezigheid van het onderwerp in de vrouwenbeweging als verklaringen gezien worden voor het ontbreken van de expliciete vraag: waar bleef de mannenpil?

Een laatste actor binnen het Vlaamse debat over de mannenpil was *de Belgische Federatie voor Gezinsplanning en Seksuele opvoeding*. Ook zij verwezen enkel impliciet naar mannelijke anticonceptie. Hun primaire doel was het betrekken van mannen bij familieplanning, maar zij verbonden die doelstelling niet met een actief programma ten voordele van de mannenpil. Hun acties bleven passief, zoals het uitdelen van flyers en het vertalen van een boek rond mannelijke participatie. Dat boek, van de hand van Bernie Zilbergeld, is zeer kritisch tegen de werking van dit soort centra en hun passieve aanpak. Hij stelt dat mannen weggehouden werden bij anticonceptie door feministen en ondersteunende centra voor geboorteregeling, waardoor de man zich steeds afzijdiger ging opstellen. Voor hem was de man het slachtoffer, niet de vrouw. Desalniettemin stelde hij, zoals alle andere actoren, geen directe eis voor een mannenpil.

Het tweede hoofdstuk focuste op de berichtgeving over de mannenpil in de Vlaamse publieke media. Hier werd voornamelijk gekeken naar de constructie van de gebruiker. Vanaf de eeuwwisseling kwamen mannelijke voortplantingsorganen steeds vaker in de media. Zo kwamen er artikels uit rond Viagra, seksueel overdraagbare aandoeningen, erectiestoornissen en onvruchtbaarheid. Die onderwerpen behoorden niet langer tot de privésfeer, maar werden vanaf het einde van de jaren 90 dus ook openlijk behandeld in kranten en magazines. In die ‘openbaring’ van de reproductieve man moet ook de stijgende aandacht voor de mannenpil geplaatst worden. Vanaf de eeuwwisseling gaven journalisten opmerkelijk meer aandacht aan de mannenpil. In tegenstelling tot de feministische tijdschriften en centra voor geboorteregeling werd er hier expliciet gesproken over mannelijke anticonceptie en de mogelijke implicaties hiervan op de maatschappij. Er werden vragen behandeld zoals: waren mannen wel

betrouwbaar? Wilden vrouwen die verantwoordelijkheid wel overhevelen? Had de mannenpil geen effect op het libido?

Door de extra zichtbaarheid kwamen niet enkel positieve stemmen naar boven. Terughoudende stemmen vroegen zich af of de mannenpil wel samen zou gaan met de hegemoniaal-mannelijke kenmerken van onbetrouwbaarheid en ongebreideld libido. De voorstanders pareerden die aanvallen op twee manieren. De eerste was de constructie van de zorgzame partner als tegenvoorbeeld om de hegemoniale positie van de onbetrouwbare man te doorbreken. Die zorgzame man wilde een vorm van mannelijke anticonceptiva uit altruïstische redenen. De aangeboren onbetrouwbaarheid werd zo in vraag gesteld en weggeschoven als louter een ingebakken vooroordeel. Een tweede tactiek bestond uit het schetsen van de man als slachtoffer, bedrogen door zijn partner en gebruikt voor zijn zaad. De pil zou hier uit individualistisch oogpunt een oplossing bieden. Het zou een middel zijn dat de man beschermde. Als de vrouw recht had op de bescherming van haar vruchtbaarheid, dan had de man dat ook. Tevens is het opmerkelijk dat het doelpubliek door experts werd uitgebreid naar alle heteroseksuele mannen en niet enkel mannen in een vaste relatie.

Daarnaast had de mannenpil, ondanks de steeds verdere conceptualisering van het woord, nog geen vaststaande betekenis. Met de komst van Viagra aan het einde van de twintigste eeuw stond de betekenis op losse schroeven. Desalniettemin was de mannenpil als Viagra in plaats van als anticonceptiemiddel eerder een uitzondering dan de regel.

Als slotbeschouwing wil ik nog graag iets zeggen over het concept ‘de mannenpil’. In het eerst hoofdstuk stelde ik de vraag of er wel kon nagedacht worden over de impact van de mannenpil, als die nog niet bestond. Als er over de mannenpil werd gesproken, stopte het vaak bij de vraag waar de mannenpil bleef. Over de dienstbaarheid van de mannenpil werd in de media vanaf de eeuwwisseling wel nagedacht over voor wie de mannenpil dienst kon doen, hoe vrouwen hierop zouden reageren en welke voor- en nadelen mannen wel of niet zouden accepteren. Aan het woord ‘de mannenpil’ werd steeds meer betekenis gegeven. Het werd steeds meer een verwarrend cultureel symbool. De stemmen uit *Lilith* en van Van Hemeldonck, die wezen op de lacune en de vraag naar mannelijke anticonceptie impliciet opwierpen, werden afgewisseld door mediatisering van de nieuwe experimenten, opinies van voor- en tegenstanders en de vraag naar de implicaties ervan op de traditionele genderpatronen. De vraag ‘waar blijft het?’ werd zo afgewisseld naar ‘hoe en voor wie zal het zijn?’.

Een vraag die onbeantwoord blijft in mijn thesis is de aandacht voor de mannenpil in de medische sector. Dat is desalniettemin een belangrijke en interessante vraag. Hoewel er beduidend minder werd geïnvesteerd in onderzoek naar mannelijke anticonceptiva dan naar

vrouwelijke anticonceptiemiddelen, werd er weldegelijk onderzoek gevoerd. Sommige wetenschappers stelden zelfs dat de mannenpil er was, maar dat die gewoon nog niet op de markt kon verschijnen. De redenen hiervoor waren gebrek aan financiering, desinteresse van de farmaceutische industrie en genderstereotypen die doorleefden in het onderzoeksveld. Vandaar dat de medische blik op mannelijke anticonceptie een interessante piste is om te onderzoeken.

In de afgelopen maand mei werd er weer uitvoerig gerapporteerd over de ontwikkeling van de mannenpil. Misschien is het pilletje dat mannen kunnen nemen een uur voordat ze seks zouden hebben, wel de ultieme doorbraak binnen de zoektocht naar de mannenpil. Of is dit opnieuw een middel dat een stille dood zal sterven? Tot de echte doorbraak er komt, zullen vrouwen het leeuwendeel van de verantwoordelijkheid blijven dragen.

Bibliografie

Bronnen

Archivalische bronnen

Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. MAD/019.04: *De contraceptieve maatschappij*, november 1972.

Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. 28.5: *Dossier betreffende nationaal colloquium “de contraceptieve maatschappij” van 15.5.1972.*

Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. 54.1: ‘Male Involvement in Family Planning: Projects and Activities Undertaken by IPPF’s Member Associations in 1982’, mei 1984.

Gent, Amsab, *Centra voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. ZTSO 0680, *Jaarboek 1985: seksualiteit, relatie, geboorteregeling*, 1985.

Gent, Amsab, affiche, ‘Wie verdrukt wie: confrontatie masculisme – feminisme’, 1983, <https://iiifprod.amsab.be/viewer?manifest=https://iiifprod.amsab.be/iiif/3/manifest/af005297>.

Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. 54.1: Freddy Deven, *Draft IPPF policy statement on Male Involvement in Family Planning*, 31 januari 1985;

Gent, Amsab, *Archief van Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding*, nr. 54.1: *Draft IPPF policy statement on Male Involvement in Family Planning*, 15 november 1984.

Sint-Martens-Latem, Privé-archief Frank Comhaire, BATT project: development of a male contraceptive, 8 juli 1998.

Kranten en periodieken

De Grote Kuis, 1973-1980.

De Morgen, 1984-2004.

De Standaard, 1986-2004.

De Tijd, 2000-2004.

Gazet van Antwerpen, 1994-2004.

Het Belang van Limburg, 1994-2001.

Het Laatste Nieuws, 2000-2004.

Het Nieuwsblad, 2000-2003.

Humo, 1980.

Knack, 1996-2005.

Lilith, 1980-1988.

MANNENmagazine: tweemaandelijks tijdschrift voor prettig gestoorde mannen, 1991-1993.

Ont-MANtel: anti-patriarchaal tijdschrift voor mannen tegen mannengeweld, 1988-1991.

Schoppenvrouw, 1978-1999.

Monografie

Zilbergeld, Bernard. *Mannen en sex: een gids voor seksuele vervolmaking*. Gent: Masereelfonds, 1978.

Secondaire literatuur

Alderweireldt, Katrien. 'Archief van de Federatie der centra voor geboorteregeling en seksuele opvoeding (Federatie CGSO)'. *Brood & rozen: Tijdschrift voor geschiedenis van sociale bewegingen* 1, no 1 (1996): p 34-37.

Almeling, Rene. *GUYnecology: The Missing Science of Men's Reproductive Health*. Oakland: University of California Press, 2020.

----- 'Reproduction'. *Annual Review of Sociology* 41, no 1 (2015): p 423-442.

Balbach, Melanie et al. 'On-demand male contraception via acute inhibition of soluble adenylyl cyclase'. *Nature Communications* 14, no 637 (2023): p 1-12.

- Bevernage, Berber, 'Academische mannenstudies en feministische theorievorming'. In *Verlagen van het Centrum voor Genderstudies* onder redactie van Marysa Demoor, Katrien Heene en Geraldine Reymenants, nr 14, p 26-47. Gent: Academia Press, 2005.
- Beyen, Marnix. *De taal van de geschiedenis: Hoe historici lezen en schrijven*. Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2019.
- Blancquaert, Lieve, Ria Goris en Wim Trommelmans. *Vlaanderen Vrijt! 50 jaar seks in Vlaanderen*. Leuven: Van Halewyck, 2006.
- Brodie, Mollyann et al. 'Health News and the American Public, 1996-2002'. *Journal of health politics, policy and law*, 28, no. 5 (2003): 927-950.
- Broersma, Marcel. 'Nooit meer bladeren? Digitale krantenarchieven als bron'. *Tijdschrift voor mediageschiedenis* 14, no 2 (2012): p 29-55.
- Claes, Hubert, Raoul Vereecken en Piet Nijs. 'Sterilisatie bij de man'. *Actualiteiten: Relatie en seksuologie* 7, nr. 3 (1984): p 89-95.
- Claes, Tine. *Zaad zonder naam: Een biografie van de spermabank*. Tielt: Lannoo, 2022.
- Claes, Vicky. 'Brave and angry – The creation and development of the International Planned Parenthood Federation (IPPF)'. *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care* 15, no 2 (2010): p 67-76.
- Coolsaet Bo. *Het penseel van de liefde: Leven en werk van de penis*. Leuven: Van Halewyck, 1998.
- De Caluwe, Lauranne. 'De rol van Vlaamse nieuwsmedia in de (de)construcie van hegemonische masculiniteit wat betreft anticonceptiegebruik: een kritische discoursanalyse naar de berichtgeving over de vasectomie'. Onuitgegeven masterproef, Universiteit Gent, 2022.
- De Smit, Katrijn. *Hoe dol was Dolle Mina? Een geschiedenis van de Dolle Mina's in Vlaanderen*. Gent: Academia Press, 2006.

- De Wolf, Philippe. 'Male feminism: men's participation in women's emancipation movements and debates. Case studies from Belgium and France (1967-1984)'. *European Review of History* 22, no. 1 (2015): 77-100.
- Delplace, Marjolein. 'De pil voor mannen: een attitudeonderzoek'. Onuitgegeven masterproef, Katholieke Universiteit Leuven, 2003.
- Denis, Marie et Suzanne van Rokeghem. *Le féminisme est dans la rue* (Belgique 1970-1975). Bruxelles: Pol-His, 1992
- Draulans, Dirk. *Het succes van slechte seks: hoe de evolutietheorie van toepassing is op elk van ons (ja, ook op u)*. Antwerpen: Uitgeverij Manteau, 2008.
- Distelmans, Bart. 'De ontzuilheid nabij?: Een exploratief inhoudsanalytisch onderzoek naar verzuildheid en ontzuiling van de naoorlogse geschreven pers in Vlaanderen'. *Res publica* 41, nr. 4 (1999): 451-480.
- Drucker, Donna J. *Contraception: A Concise History*. Cambridge: MIT Press, 2020.
- Flour, Els. *Marijke van Hemeldonck: Socialiste en feministe*. Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, 2013.
- Fransis, Stephanie. 'Haar lichaam, onze keuze? De culturele geschiedenis van het contraceptief spiraaltje in Vlaanderen van 1966 tot 1995'. Onuitgegeven masterproef, KU Leuven, 2021.
- Frickel, Scott et al. 'Undone Science: Charting Social Movement and Civil Society Challenges to Research Agenda Setting'. *Science, Technology & Human Values* 35, no 4 (2010): p 444-473.
- Gannon, Kenneth, Lesley Glover and Paul Abel. 'Masculinity, Infertility, Stigma and Media Reports.' *Social science & medicine* 59, no. 6 (2004):1169 -1175.
- Gijbels, Jolien and Kaat Wils. 'Medicine, health and gender'. In *Medical histories of Belgium: New narratives on health, care and citizenship in the nineteenth and twentieth centuries* edited by Joris Vandendriessche and Benoît Majerus: 29-64, Manchester: Manchester University Press, 2021.

- Hellemans, Staf. 'Verzuiling: terugblik op het onderzoek'. *Sociologos: Tijdschrift voor sociologie* 36, nr. 3 (2015): 287-299.
- Inhorn Marcia Claire and Tjørnhøj-Thomsen, Tine. 'Introduction: The Second Sex in Reproduction? Men Sexuality and Masculinity'. *Reconceiving the Second Sex: Men, Masculinity, and Reproduction* onder de redactie van Marcia Claire Inhorn: 1-17. New York: Berghahn Books, 2009.
- Kline, Wendy. *Bodies of Knowledge: Sexuality, Reproduction, and the Women's Health in the Second Wave*. Chicago: University of Chicago Press, 2010.
- Messner, Michael A. 'The Limits of "the Male Sex Role": an Analysis of the Men's Liberation and the Men's Rights Movements' Discourse'. *Gender and Society* 12, no 3 (1998): 255-276.
- Oaks, Laury. 'Manhood and Meaning in the Marketing of the "Male Pill"'. In *Reconceiving the Second Sex: Men, Masculinity, and Reproduction* edited by van Marcia Claire Inhorn: 139-159. New York: Berghahn Books, 2009.
- Oudshoorn, Nelly. *The Male Pill: A Biography of a Technology in the Making*. Durham: Duke University Press, 2003.
- 'Waar blijft de mannenpil? Over lastige hormonen, onwillige medici en 'De Nieuwe Man'. *Lover* 29, nr 2 (2002): 6-10.
- Peeters, Mieke. *Alledaagse Ongelijkheid: gender- en klasseverschillen in de hulpverlening*. Leuven: Garant, 1993.
- Romeyns, Ann. 'Het feministisch geheugen: onderzoek naar de omgang met het verleden in de tweede feministische golf in België (1970-1990)'. Onuitgegeven masterproef, KU Leuven, 2012.
- Shickle, Darren. "'On a supposed right to lie [to the public] from benevolent motives" communicating health risks to the public'. *Medicine, health care and philosophy* 3, no 3 (2000): 241-249.
- Tuana, Nancy. 'The speculum of ignorance: The Women's Health Movement and Epistemologies of Ignorance'. *Hypathia* 21, no 3 (2006): 1-19.

Van Kerckhove, Antje. ‘Slachtoffers van onwetendheid De kennisverspreiding van het DES-hormoon in België sinds 1971’. Onuitgegeven masterproef: KU Leuven, 2021.

Van Molle, Leen. ‘De nieuwe vrouwenbeweging in Vlaanderen, een andere lezing’. *Belgisch tijdschrift voor nieuwste geschiedenis* 34, nr 3 (2004): 359-397.

Waites, Geoffrey M.H. ‘Development of Methods of Male Contraception: Impact of the World Health Organization Task Force’. *Fertility and sterility* 80, no 1 (2003): 1-15.

Digitale informatie

“Aims & Scope”, Nature Communications, geraadpleegd op 24 mei 2023, <https://www.nature.com/ncomms/aims>;

“Background”, Nelly Oudshoorn, geraadpleegd op 25 mei 2023, http://nellyoudshoorn.nl/?page_id=4.

“Bio”, Rita Arditti, geraadpleegd op 15 augustus, <https://ritaarditti.com/bio/>.

“Dirk Draulans”, *Knack*, geraadpleegd op 12 augustus, <https://www.knack.be/a/dirk-draulans/>.

“Jan de Zutter”, *Knack*, Geraadpleegd op 12 augustus, <https://www.knack.be/a/jan-de-zutter/>.

“Our history”, *National Women’s Health Network*, geraadpleegd op 30 juni 2023, <https://nwhn.org/who-we-are/our-history/>.

Heylen, Kathleen, “Nieuwe pil maakt zaadcellen tijdelijk verlamd: nu echt een stap dichterbij anticonceptie voor mannen?”, VRT NWS, 15 februari 2023, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2023/02/15/opnieuw-stap-dichter-bij-anticonceptiepil-voor-mannen/>.

Heymans, Philip, “Uroloog Bo Coolsaet naar de gevangenis voor aanranding en verkrachting”, VRT NWS, geraadpleegd op 12 augustus, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/12/02/uroloog-bo-coolsaet-ook-in-beroep-veroordeeld-voor-aanranding-en/>.

Samenvatting

Naar de mannenpil wordt al decennia gezocht. Dat neemt niet weg dat er de afgelopen 50 jaar wel over werd nagedacht. Deze studie brengt in kaart hoe er naar de mannenpil werd gekeken tussen 1970 en 2005 in Vlaanderen. Hierbij worden er drie actoren belicht: feministen, centra voor geboorteregeling en nieuwsmedia. Deze werden ingedeeld in de vragers (feministen en centra voor geboorteregeling) en de denkers (de media). De initiële vraag naar een mannenpil kwam niet van de mannen zelf, maar van feministen. Zij legden voor het eerst de vinger op de wonde van de eenzijdige markt en stelden de vraag: waar blijft de mannenpil? Die vraag groeide uit ongenoegen met de bestaande anticonceptie. Die bracht te veel risico's met zich mee en mannen namen hierin te weinig verantwoordelijkheid. Ook in Vlaanderen was er een aarzelende vraag naar de mannenpil onder enkele feministen. Waarom werd er niet meer onderzoek gedaan? Het bleef echter bij de vraag. Een vraag die, zoals dit onderzoek ook aantoont, volledig afwezig was bij een deel van de vrouwenbeweging, de mannenbeweging en de centra voor geboorteregeling. Wat zouden de gevolgen zijn van de mannenpil en voor wie zou de mannenpil dienst kunnen doen? Die vragen werden binnen die groepen niet gesteld. Hierop werden echter wel antwoorden gezocht in de nieuwsmedia, waar het tweede hoofdstuk van deze verhandeling op focuste. Vier centrale argumenten werden hierbij geïdentificeerd. Allereerst zou de mannenpil geen succes kennen door de onbetrouwbaarheid van de man. Dat argument van de onbetrouwbaarheid van mannen werd echter gezien als een schadelijk vooroordeel door journalisten. Zij schoven het idee van de nieuwe man naar voren als tegenargument. Die nieuwe man wilde wel de verantwoordelijkheid opnemen en zijn partner verlichten van de risico's die kwamen kijken bij anticonceptie. Ten tweede werd de mannenpil ook gezien als een beschermingsmiddel voor de bedrogen man. De bedrogen man kon zichzelf zo beschermen tegen roofzuchtige vrouwen. Ten derde focuste veel tegenstanders op het vermeende negatieve effect op het libido. Ten laatste ontstond er verwarring tussen de mannenpil als overkoepelden term voor mannelijke anticonceptie en de mannenpil als metafoor voor Viagra. Die verwarring loste zich doorheen de jaren vanzelf op, naarmate het concept steeds beter afgebakend werd. De media zorgden voor een opleving van de aandacht voor de mannenpil, al bracht dit tot op heden de bal nog niet verder aan het rollen. De zoektocht naar een concrete, functionerende, commerciële mannenpil blijft doorgaan, waardoor het ook de komende jaren nog steeds vrouwen zijn die de verantwoordelijkheden van geboortebepanking op zich zullen moeten nemen.